

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 28ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1965

ΑΡΙΘ. 259

ΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΡΙΖΑΙ ΜΑΣ

Λέγεται συνήθως, ότι τὸ νεοελληνικὸν κράτος καὶ γενικώτερα ἡ νεοελληνικὴ πραγματικότης ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ σημαντικώτατον ἐκείνο γεγονός εἶναι μίᾳ μεγάλῃ ἀφητηρία, ἓνα μεγάλο ξεκίνημα ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκπορεύεται τὸ νεοελληνικὸν φαινόμενον. Ἐὰν ὅμως κανεὶς ἤθελε νὰ ἐρευνήσῃ κάπως βαθύτερον, θὰ ἐρωτοῦσε: ποῖα εἶναι αἱ πνευματικαὶ μορφαὶ ἐκεῖνα αἱ ὁποῖαι—πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν—προητοίμασαν τὸν δρόμον τῆς ἐθνότητος, καὶ αἱ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὰ θάθρα τοῦ νεοελληνικοῦ μας πολιτισμοῦ; Ποῖα αἱ βαθύτεραι πηγαὶ καὶ τὰ ζωντανὰ κεφαλάρια ἀπὸ τὰ ὁποῖα πηγάζει ὁ γνήσιος νεοελληνικὸς βίος, ὅτι καλὸν ἔχομεν καὶ ὅτι καλύτερον θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἐπιδιώξωμεν εἰς τὰς δυσκόλους ἡμέρας μας;

Μία πρώτη πολυδύναμος μορφή τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, ἓνας ἀληθινὸς Πρόδρομος εἶναι ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ὁ πολύφωτος ἀστήρ τῆς Τουρκοκρατίας. Εἶναι ἱεραπόστολος μὲ ὄλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ διὰ τοῦτο συγχρόνως καὶ πραγματικὸς ἐθναπόστολος. Κοινωνικὸς ἐργάτης καὶ δάσκαλος. Ἀφυπνιστὴς τοῦ Γένους καὶ πυρπολητὴς ψυχῶν, πυρπολούμενος ὁ ἴδιος ἀπὸ μίαν ἀκοίμητη ἱερῇ φωτιά. Τὰ 240 σχολεῖα τοῦ ἴδρουσε εἶναι τὸ μεγαλύτερον μνημεῖον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἔργον πολιτισμοῦ, πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ τεχνικὰ μας ἔργα καὶ ἐργοστάσια. Καὶ ἀκόμη ὁ Κοσμάς εἶναι

μάρτυς: ἔργω καὶ λόγῳ, διὰ τῆς ζωῆς του ὀλοκλήρου καὶ διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου του. Ἐπίστευσε καὶ ἔζησε, ἀναγεννήθηκε καὶ ἀνεγέννησε. Ὁραματίσθηκε καὶ ἐφωταγώγησε ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν φῶς ποῦ τὸν ἐπλημμύριζε. Αὐτὸ θὰ πῆ ἀπόστολος καὶ αὐτὸ θὰ πῆ μάρτυς.

Κατὰ τὸν ἴδιον αἰῶνα (1Η΄) λάμπουν οἱ μεγάλοι δάσκαλοι κληρικοὶ τοῦ Γένους, Εὐγένιος Βούλγαρις, Νικηφόρος Θεοτόκης, Ἡλίας Μηνιάτης κ.ἄ. Δὲν εἶναι ἀπλῶς λόγιοι, ἀλλὰ πύρινοι, φλογεροὶ ἀγωνισταί. Ἡ παιδεία εἶναι δι' αὐτοὺς ὄχι ἀπλῶς «γράμματα, φιλολογία», ἀλλὰ θεῖον δῶρημα καὶ πανίσχυρον ὄπλον. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν συνδυάζουν πάντοτε μὲ μίαν ἀγίαν ζωὴν καὶ μίαν ἀγωνιστικὴν προσπάθειαν. Αἱ περίφημοι Σχολαί, τὰς ὁποίας ἴδρυσαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ἀληθινὰ πνευματικὰ κέντρα, ὄχι μόνον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ποικίλης πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Εἶναι φυτώρια ἀναστάσεως τοῦ δούλου Γένους, εἰς τὰ Ἐπτάνησα, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἰς τὰ Βαλκάνια. Καὶ ὅμως τὰ ὀνόματά των εἶναι, πρὸς ἐντροπήν μας, ἄγνωστα εἰς πολλούς, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐνθυμῆται καθημερινῶς καὶ ὁ τελευταῖος Ἑλληγ.

Ὀλίγον κατόπιν ἀναφαίνονται οἱ Κολυθάδες, Νικόδημος Ἁγιορείτης, Μακάριος Νοταρᾶς, Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, σὰν συνέχεια τῶν προηγουμένων. Δὲν εἶναι ἀπλοῖ ρασοφόροι, ἀλλὰ γνήσιοι «ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ» καὶ διὰ τοῦτο ἐπετέλεσαν μίαν σπουδαίαν πνευματικὴν ἀνα-

γέννησιν. Μὲ μόχθον πολὺν καὶ μελέτην ἀδιάκοπον ἀνέτρεξαν εἰς τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας (θεολογικὴν καὶ λειτουργικὴν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν), τὴν ἔζησαν θαθεῖα, τὴν ἀφωμοίωσαν ὀργανικά, τὴν ἐνεσάρκωσαν μέσα εἰς τὸ εἶναι τους, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἠγωνίσθησαν διὰ νὰ τὴν μεταδώσουν μὲ ὅλην τους τὴν φλόγα ὡς μίαν ζωντανὴν παρακαταθήκην διὰ τὸ Ἔθνος. Δὲν ἦσαν σχολαστικοὶ μανδραῖνοι, ἀλλὰ ὀλοζώντανοι ἀνθρωποὶ πρὸς μετουσίωσαν εἰς ζωὴν τὰ θαυότερα θιώματα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁρθῶς ὁ Βερίτης τοὺς ὠνόμασε «ἀναμορφωτάς».

Εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν βαδίζουν καὶ οἱ Νεομάρτυρες ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν Φιλοθέην Μπενιζέλου καὶ φθάνουν εἰς τὸν Γρηγόριον τὸν Ε΄ καὶ ἀργότερα εἰς τὴν σεπτὴν χορείαν τῶν ἱερομαρτύρων τοῦ 1922 (Χρυσόστομον Σμύρνης, Γρηγόριον Κυθωνίων, Ἀμβρόσιον Μοσχονησίων). Κάθε πόλις, κάθε ἡλικία, κάθε ἐπάγγελμα (ἀπὸ τὸν κηπουρὸν μέχρι τοῦ Πατριάρχου), ἀλλὰ καὶ κάθε ἐποχὴ, προσφέρει τὴν ἱεράν της σπονδὴν εἰς τὴν μαρτυρικὴν προσφοράν. Τοὺς ἐνώνει ὁμοῦς ὅλους ἡ κοινὴ καὶ θαθεῖα πίστις εἰς τὸν ζῶντα καὶ θριαμβεύοντα Χριστόν. Σύνθημά των εἶναι τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Μὲ αὐτὸ ὄραματίζονται καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους. Διὰ τοῦτο ἡ μαρτυρία τοῦ αἵματος των εἶναι μαρτυρία ζωῆς καὶ ἀληθείας. Εἶναι ἡ τρανότερα μαρτυρία ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ζωὴ ἀληθινή καὶ ἀλήθεια ζωντανή. Μὲ τέτοια αἵματα καὶ μὲ τέτοιες θυσίαι ξεκινᾷ ὁ νέος Ἑλληνισμός.

Ἡ ἰδία ζωντανὴ καὶ ἀγωνιστικὴ παράδοσις συνεχίζεται καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Τὰ ἴδια βασικά γνωρίσματα συναντῶμεν καὶ εἰς τοὺς μετέπαναστατικούς πνευματικούς ἀγωνιστάς, παρ' ὅλην τὴν ἰδιομορφίαν ἐκάστου.

Διὰ τοὺς πυρίνους κήρυκας Φλαμιᾶτον καὶ Παπουλάκον, διὰ τοὺς φλογεροὺς μαχητάς Ἀπόστολον Μακράκη καὶ Κων)νον Οἰκονόμον, διὰ τὸν ἀρχιμανδρίτην Εὐσέβιον Ματθόπουλον καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἱερόθεον Μητρόπουλον ἡ Ὁρθοδοξία δὲν εἶναι ταριχευμένη μούμια,

ἀλλ' εἶναι τὸ ζωντανὸν Εὐαγγέλιον, ἡ ζύμη ἢ ἀναπλαστικὴ τῆς κοινωνίας, ἡ ἐπανάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς γλυκυφθόγγους ρήτορας τοῦ Θεοῦ Ἠλίαν Βλαχόπουλον καὶ Διονύσιον Φαραζουλήν, διὰ τοὺς φλογεροὺς λευίτας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος Παναγὴν Μπασιᾶν καὶ Γαβριὴλ Φραγκούλην, τῆς πρωτεύουσας Ν. Πλανᾶν καὶ Μ. Τσακτάνην, τοῦ Πειραιῶς Γεώργιον Μακρῆν καὶ τὴν ἀηδόνα τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ τὸν Κ. Καλλίνικον, καθὼς καὶ τὸν ὑψηπετὴ ἀετὸν τῆς Κων)πόλεως Ἰωακείμ τὸν Γ΄. Δι' ὅλους αὐτοὺς τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι τὸ αἶτημα, ἀλλὰ καὶ τὸ φάρμακον τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ.

Ἐάν ὅλοι αὐτοὶ ἦνοιξαν τὸν δρόμον τῆς νεοελληνικῆς χριστιανικῆς πνευματικότητος εἰς τὴν καθαρῶς θρησκευτικὴν σφαῖραν, ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη πλειὰς ἢ ὅποια ἔκαμε παράλληλον ἐργασίαν εἰς τὸν ἐθνικόν, κοινωνικόν καὶ πολιτιστικόν τομέα, μετουσιώουσα τὸ αἰώνιον Εὐαγγέλιον εἰς πλέον συγκεκριμένας μορφάς καθημερινῆς ζωῆς.

Ἄς μὴ φανῆ παράδοξον ὅτι θὰ ἀναφέρωμεν ἐδῶ πρώτους τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Μπότσαρη καὶ τὸν Μακρυγιάννην. Οἱ γενναῖοι αὐτοὶ πολεμάρχαι δὲν μᾶς χρειάζονται μόνον διὰ τὰς ἐθνικὰς ἐπετείους. Εἶναι πάντοτε καὶ διὰ τὸν καθένα μας ὑποδείγματα ἀληθινοῦ χριστιανικοῦ ἡρωϊσμοῦ. Συνεδύαζον πίστιν βραχώδη, ἦθος ἀκέραιον, αὐτοθυσίαν καὶ ἡρωϊσμόν εἰς κάθε βῆμα τῆς ζωῆς των. Εἶναι οἱ γνήσιοι ὀρθόδοξοι Ἑλληνες ποὺ ἐγαλουχήθησαν μὲ τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ μὲ τὴν Ὀκτώηχον! Ἐζύμωσαν τὴν πίστιν μὲ τὸν τραχὺν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας.

Κατὰ παρόμοιον τρόπον εἰς τὴν σεμνὴν καὶ εὐγενῆ μορφήν τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια βλέπομεν νὰ ἐνσαρκώνεται τὸ ἰδεῶδες τῆς ἠγεσίας ὡς διακονίας τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἕνα θαμθὸν ὑπέροχον καὶ ὑποδειγματικόν. «Οὐκ ἤλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι», ἦτο τὸ σύνθημά του. Χαρακτηριστικά του ἦσαν ἡ ἀνιδιοτέλεια καὶ ὁ πόνος τοῦ λαοῦ. Παιδεία καὶ Ἐκκλησία ἦσαν δι'

αὐτὸν αἱ δύο πτέρυγες τοῦ ἔθνους. Καὶ δὲν εἶναι διόλου ἀσήμαντον τὸ ὅτι ὁ πρῶτος Κυβερνήτης ἠξιώθη νὰ γίνῃ ἐθνομάρτυς, σφραγίζων οὕτω διὰ τοῦ αἵματός του τὸ νεοσύστατον Κράτος.

Εἰς ἓνα παράλληλον τομέα διηκόνησαν οἱ μεγάλοι Εὐεργέται τοῦ τόπου μας (Ριζάραι, Ζωσιμαῖοι, Καπλᾶνοι κ.λ.π.). Εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν κοινωνικοὶ ἐργάται, οἱ ὅποιοι ἀπέδειξαν διὰ τῶν ἔργων τῶν ὅτι κοινωνικὴ ἐργασία σημαίνει θυσίαν καὶ προσφορὰν τῶν πάντων εἰς τὸν ἱερὸν θωμὸν τοῦ Γένους. Ἔθεσαν τὸν πλοῦτον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν εὐγενεστέρων ἰδανικῶν. Ἐνίκησαν μίαν ἀπὸ τὰς δυσκολωτέρας νίκας.

Σπουδαία εἶναι ἡ συμβολὴ εἰς τὸ οἰκοδόμημα τοῦ νεοελληνικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν μεγάλων μας ἱστορικῶν Ζαμπελίου καὶ Παπαρρηγοπούλου. Εἶναι καὶ αὐτοὶ πολῦτιμοὶ ὁδηγοὶ μας. Οἱ ἔθνικοὶ αὐτοὶ ἱεροφάνται μᾶς ἔδειξαν τὴν πνευματικὴν πορείαν τῆς ἐθνότητος, μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν νόημα κρύβει ἡ λέξις Ἑλλάς καὶ ποίας θεματικῆς εὐθύνας περικλείει διὰ τὸν σημερινὸν Ἑλληνα, ὁ ὅποιος συχνὰ ἐθελοτυφλεῖ. Ἐπίστευσαν καὶ ἐκήρυξαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι «τὸ μέγιστον καὶ συντελεστικώτατον συμβᾶν τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας», ἰδιαιτέρως δὲ διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν εἶναι «ἡ νέα ζωὴ, νέος αἰὼν, νέον στάδιον, ἡθικὴ καὶ πολιτικὴ νεκρανάστασις».

Ἀντίστοιχα ἀπέδειξαν εἰς τὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ὁ Π. Βράϊλας Ἀρμένης καὶ ὁ Ἱ. Σκαλτσούνης, ἑνσαρκώσαντες τὸν τύπον τοῦ πνευματικοῦ ἡγέτου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ διανοουμένου, καὶ τέλος εἰς τὸν τομέα τῆς τέχνης ὁ Σολωμός, ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Γύζης, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐφανέρωσαν τὸ πνευματικὸν καὶ ὑπερβατικὸν νόημα τῆς τέχνης, τὸ ὅποιον εἶναι ἔκφρασις Πίστεως καὶ Ἀρετῆς, ἀπαύγασμα ὠλοκληρωμένης καὶ ἰσορροπημένης ζωῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ τέχνη=ἀποστολὴ, ἔθνικὴ λειτουργία. Ὁ «Υμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» τοῦ Σολωμοῦ, τὸ μανιφέστο τοῦ Παπαδιαμάντη («Ἐν ὄσφ ζωὴ καὶ ἀναπνέω...») καὶ ὁ «Νυμφίος» τοῦ Γύζη,

εἶναι τὰ ἀγκωνάρια τῆς νεοελληνικῆς τέχνης. Ἐπιθεβαιώνουν ἐκεῖνο πού εἶπεν ὁ Π. Βράϊλας, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ὁ ἄρτος τῶν ὑψηλοτέρων διανοιῶν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ προφῆται τοῦ νεοελληνισμοῦ ἐχάλκευσαν καὶ ἐσφυρηλάτησαν τὴν ζωντανὴν μεγάλην ἰδέαν τοῦ νεωτέρου Γένους. Ἐζύμωσαν τὴν γησίαν νεοελληνικὴν παράδοσιν. Ὅλον αὐτὸ τὸ ἱερὸν νέφος τῶν συγχρόνων μαρτύρων τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ κυκλῶνει κατὰ κάποιον τρόπον ὄλους μας. Ὅλοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν ὄχι ἀπλῶς ἓνα δῶρον Θεοῦ πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἓνα φανέρωμα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν πατρίδα μας, μίαν ἀποκάλυψιν τοῦ Αἰωνίου εἰς τοὺς καιροὺς μας. Ὁ Φιλάνθρωπος Θεὸς «οὐκ ἀμάρτυρον ἀφήκεν ἐαυτόν», ἀλλ' ἐφανέρωθη κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μεγάλων αὐτῶν μορφῶν. Καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἔχει τὸ ἰδικόν του ἰδιαίτον μῆνυμα, ἀλλὰ συγχρόνως ὅλοι θαδίζουσιν εἰς τὴν μεγάλην γραμμὴν τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς παραδόσεως. Ἀκολουθοῦν τὰ ἴχνη τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Ἀναμορφωτῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καὶ τῶν μέσων χρόνων, τὴν γραμμὴν τῶν Βασιλείων καὶ Χρυσοστόμων, τῶν Φωτίων καὶ Σχολαρίων. Διὰ τοῦτο ἔχουν τὰ γνωρίσματα τῆς γησιότητος καὶ τῆς κλασικότητος. Μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τῶν μᾶς φανερώουν ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία δὲν εἶναι κάτι παλαιὸν καὶ λησμονημένον, ἀλλὰ ζωντανὸς καὶ ἀθάνατος θησαυρὸς, «χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός». Ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι συγχρόνως ἰδανικόν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότης, ἡ μεγάλη προφυλακὴ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ ζωντανὴ Παράδοσις καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν νεοελληνικὴ πραγματικότης, εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ἐθνότητός μας. Καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι μεγάλοι ὅλοι αὐτοὶ οἱ σκαπανεῖς, διότι μᾶς δείχνουν τὴν συνέχειαν τῆς πνευματικῆς ἀλυσίδας τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δὲν χρειάζεται νὰ ἀνατρέψωμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους μάρτυρας διὰ

νά εὐρωμεν τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἠρωϊσμοῦ: ἔχομεν καὶ τὸν νεομάρτυρας, σφραγιῖδα ἰσοτύπων τῶν πρώτων ἐκείνων ἀρχετύπων. Ἡ πνευματικὴ πορεία τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν σταματᾷ εἰς τὴν ἄλωσιν, ἀλλὰ συνεχίζεται μὲ τὸς νοητοὺς ἀστέρας κάθε ἐποχῆς καὶ εἰς τὸ δοῦλον καὶ εἰς τὸ ἐλευθέρων Γένος.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ὁδηγοὶ μας. Μᾶς δείχνουν τὸν δρόμον. "Ὅχι ἓνα δρόμον μακρυνὸν καὶ ἀόριστον, ἀλλὰ τὸν δρόμον τοῦ σημερινοῦ ἔθνικοῦ καὶ κοινωνικοῦ γίνεσθαι. Ἀποτελοῦν μίαν ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ αἰωνίου ὀρθοδόξου Πνεύματος εἰς τὰς ἡμέρας μας, τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος καὶ ἠθους, τοῦ ὀρθοδόξου πολιτισμοῦ καὶ τρόπου ζωῆς, τῆς ὀρθοδόξου θεωρίας καὶ πράξεως, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς, τοῦ γνησίου καὶ ζωντανοῦ Εὐαγγελίου.

Μερικοὶ διερωτῶνται ἐὰν ὑπάρχη νεοελληνικὴ παράδοσις. Εἶναι νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς; Βεβαίως, ἔχομεν νεοελληνικὴν παράδοσιν ζωντανήν, γνησίαν, ὠλοκληρωμένην. "Ἐχομεν παράδοσιν καὶ διὰ τὸ κοινοβούλιον καὶ διὰ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, διὰ τὴν πνευματικὴν, καλλιτεχνικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν μας ζωὴν. Τὸ θλιβερόν εἶναι ὅτι τὴν λησμονοῦμεν, τὴν περιφρονοῦμεν καὶ τὴν θάπτομεν συχνά, ἀναζητοῦντες κατὰ τὸν τρόπον πτωχοπροδρομικὸν καὶ ἀρχοντοχωριάτικον ξένα ἀμφίβολα πρότυπα καὶ συρόμεθα δουλικῶς ὀπίσω ἀπὸ αὐτὰ. Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα ἔθνικόν μας ἔγκλημα. Ἐθάψαμε τόσους μεγάλους: ἀπὸ τὸν Καποδίστρια μέχρι τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ ἀπὸ τὸν Κοσμάν μέχρι τοῦ Καλλινίκου. Καὶ τοὺς ἀστέρας αὐτοὺς δὲν τοὺς ἔθαψε μόνον ἡ ἄρνησις καὶ ἡ ξενομανία τῶν ὀλιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ ὀλιγωρία ἡ ἰδική μας...

Εἰς μερικοὺς τομεῖς τοῦ νεοελληνικοῦ πνευματικοῦ θίου ἔχει ἀρχίσει μία ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν ξενομανίαν καὶ μία στροφὴ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς: πρὸς τὸ 21 καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Χρειαζέται ὅμως ἀκόμη πολλὴ ἐργασία. Διότι εἶναι κρίμα νὰ προβάλλωνται διαρκῶς

ὡς κορυφαί τοῦ νεοελληνισμοῦ ὁ Ψυχάρης καὶ ὁ Παλαμᾶς, νὰ παραγνωρίζωνται δὲ ὀλοσχερῶς πνευματικὰ ἀναστήματα ὅπως ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ ὄσιος Νικόδημος καὶ ὁ Μακάριος Νοταρᾶς, οἱ Ριζᾶραι καὶ οἱ Ζωσιμᾶδαι, ὁ Γρηγόριος Ε' καὶ ὁ Χρυσόστομος Σμύρνης. Ἐνῶ θὰ ἔπρεπε σχολεῖον, κοινωνία, τύπος, ραδιόφωνον, θέατρον, φιλολογία αὐτοὺς νὰ προβάλλουν.

"Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἥρωες καὶ μάρτυρες μᾶς ἄφησαν μίαν μεγίστην κληρονομίαν" αὕτη εἶναι ἓνα ὕψιστον χρέος. Ἡ σημερινὴ πνευματικὴ Ἑλλάς ἔχει κάτι σημαντικὸν νὰ εἴπῃ εἰς τὸν κόσμον τοῦ 1965. Εἰς τὸν κόσμον τῆς μηχανῆς καὶ τῆς ἀγωνίας, ἔχει νὰ δώσῃ κάτι μοναδικόν: ἓνα ξεκαθαρισμένον καὶ δοκιμασμένον μήνυμα, ἓνα μήνυμα ζωῆς καὶ ὑπάρξεως, τὸ ὁποῖον ξεκινᾷ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς ποταμούς πού εἶδαμε καὶ πρέπει νὰ μεταδοθῇ ὅπωςδῆποτε καὶ νὰ καταρδεύσῃ τὸν σύγχρονον κόσμον.

Οὐδεὶς ἐχέφρων ἡμπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι ζῶμεν εἰς στιγμὰς κρίσεως. "Ἐνας ὕπουλος ἠθικός καὶ πνευματικός κίνδυνος διασθιθρῶσκει ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν τὰ θεμέλια τοῦ "Ἐθνους, τὰ ὁποῖα κλονίζονται ἐπικινδύνως. "Ἐνας κατακλυσμός ἀπὸ ψεύτικα εἰδῶλα ἀπειλεῖ νὰ μᾶς καταποντίσῃ. Δὲν εἶναι μόνον ἡ κομμουνιστικὴ δουλεία πού μᾶς ἀπειλεῖ. Εἶναι ἴσως περισσότερον ἡ λατρεία τῆς ὕλης καὶ τῆς σαρκός, ἡ ἐνστικτώδης καλοζῶτα καὶ τὸ ἐγκληματικὸν «δὲν θαρῶσαι» πού ἀπειλοῦν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν ψυχικὴν ὑπόστασιν τοῦ "Ἐθνους μας. Ποῦ εὐρίσκεται ἡ οἰκογένεια; Ποῦ θαδίζει ἡ νεολαία; Ἀπὸ ποῖον κατευθύνεται; Ἀπὸ τὴν ἀσυδοσίαν τῶν ἐμπόρων τοῦ φιλμ καὶ τῶν ἐλαφρῶν περιοδικῶν!...

Ἐὰν ἡ ἀδράνεια δὲν ὠφελῆ εἰς τίποτε, ἐν προκειμένῳ, πολλῶ μᾶλλον ἡ μοιρολατρεία εἶναι καταστροφὴ. Εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ νὰ ἀντιμετωπίσωμεν ὅλοι μας τὴν κρίσιν ὑπεύθυνα καὶ ἀγωνιστικά, συγκεκριμένα καὶ συστηματικά, ἐπειγόντως καὶ χωρὶς ἐλαχίστην χρονοτριβὴν, ὅλοι μας ἀνεξαιρέτως, ὅσοι πο-

νοῦμε. Καὶ ἡ θάσις εἶναι νὰ αἰσθανθοῦ-
με καλὰ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρόβλημα δὲν
εἶναι μόνον πρόβλημα πετρελαίων καὶ
τουρισμοῦ, δὲν εἶναι τεχνικὸν καὶ οἰκονο-
μικόν, δὲν εἶναι καπνικόν κ.λ.π., ἀλλ'
εἶναι πνευματικόν. Εἶναι πρόβλημα ψυ-
χῶν! "Ἄν αἱ ψυχαὶ καταποντισθοῦν εἰς
τὸ τέλμα μιᾶς κτηνώδους ὑλοφροσύνης,
ἂν τὰ παιδιὰ μας γίνουν τετυμπόυδες,
ἄς καμαρώνουμε τὰς ὑψικαμίνας καὶ τὰ
διῦλιστήρια πετρελαίου...

Εἰς αὐτὰς τὰς κρισίμους στιγμὰς ἄς
ἀντικρύσωμεν ρεαλιστικὰ τὸ δράμα τῆς
ἐποχῆς μας, ἀλλὰ καὶ τὴν μόνην πραγμα-
τικὴν ἐλπίδα: τὸν δρόμον τοῦ ζωντανοῦ
Χριστιανισμοῦ ποῦ μᾶς ἐχάραξαν οἱ με-
γάλοι μας πρωτοπόροι. Μόνον μία ἀπο-
φασιστικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ μηνύματος αὐ-
τοῦ, ἢμπορεῖ νὰ μᾶς συγκρατήσῃ ἀπὸ
τὸν ἠθικὸν κατήφορον εἰς τὸν ὅποιον φε-
ρόμεθα.

Β. ΕΡΑΣΤΟΣ

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ - ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

Ἡ λάμψη τοῦ μετώπου του μᾶς ἐνοχλεῖ...
Προφήτης εἶναι; Μπρὸς λιθοβολῆστε τον.
"Ἄγιος εἶναι; Σταυρωθήτω.

—«Ἱερουσαλήμ-Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας
καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν...».

Ἦρθε στὰ μέρη μας ἐδῶ
ἀπ' τὰ δικά του τ' ἀκτινολογούμενα μέρη...
Κι' εἶχε γιὰ μᾶς ἓνα λαμπρὸ δοσίδι φέρει.
«Ποιὸς εἶναι τοῦτος», εἶπαμε καὶ τὸν περιφρονήσαμε.
Φύγαμε ὄλοι, ἕνας-ἕνας, μακρὰ του,
μόνον τὸν ἀφήσαμε.

Κι' αὐτός, ἐκεῖ,
ἀντὶ γιὰ τὸ δοσίδι ποῦ μᾶς ἔφερνε,
τώρα, σφιχτὰ στὸ στήθος του θαστοῦσε τὴν καρδιά του.
Κατάμονος, κατάκοπος, περίλυπος ἕως θανάτου,
βαριά-συρτὰ τὰ θήματά του πῆρε κι' ἔφυγε·
βαριά-συρτὰ τὰ θήματά του...

★ ★ ★

—Ἄγίους καὶ προφῆτες, πιά, ποῦ τόσο μᾶς ὄχλοῦν,
δὲν λιθοβολοῦμε.

Μ' ἄντάρεις:
ντέφια, γιοῦχα καὶ χορούς καὶ γέλια
δὲν τοὺς πᾶμε σὲ κρεμάλες...
Πολιτισμένοι τώρα ἐμεῖς, τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἄνθρωποι,
ἀπλῶς τοὺς ἀγνοοῦμε.

Ἱερουσαλήμ-Ἱερουσαλήμ, Ἡ Ἔρημη πόλη...

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Ἐκ τῆς ἀνέκδοτης συλλογῆς
«Ἄσύννορο Φῶς»

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΠΙ ΘΕΜΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ήταν ένδεκα, γύρω από τὸ τραπέζι, καὶ ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Πρόεδρο νὰ ἀναπτύξῃ γιὰ τὸ θέμα τοῦ πολιτισμοῦ τὴν προσωπικὴ του ἀντίληψι. Καὶ ἐμίλησαν, ἔτσι, ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον:

Ὁ διεθνῆς ἐμπειρογνώμων.

—Τὰ κατώτατα ὄρια πολιτισμοῦ εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Ἡμερήσιες θερμίδες: 2800. Ζωϊκὲς πρωτεΐνες: 45 γραμ. Μαλλὶ καὶ θαμβάκι, κατ' ἔτος: Κιλὰ 12. Τετρ. μέτρα κατοικίας κατ' ἄτομον: 15. Νερὸ ψυχρὸ καὶ ζεστό. Ντούς. Ἡλεκτρισμὸς. Παιδικὴ θνησιμότης: ὀλιγώτερον ἀπὸ 50 0)00. Μία νοσοκομειακὴ κλίνη γιὰ 150 κατοίκους. Ἐνας ἰατρὸς στοὺς 1200 κατοίκους. Ἐλπίδες χρόνου διαρκείας τῆς ζωῆς: Ἐτη 57. Δικαίωμα ψήφου. Ἀπουσία ἀναλφαβητισμοῦ διὰ τοὺς μὴ ἡλικιωμένους.

30 τοὐλάχιστον τουριστικὰ αὐτοκίνητα στοὺς 1000 κατοίκους. 7 τοὐλάχιστον τηλεφῶνα στοὺς 100 κατοίκους. 1 τοὐλάχιστον ραδιοφωνικὴ ἐγκατάσταση στοὺς 6 κατ., καὶ 1 θέσις κινηματογράφου στοὺς 18 κατ. 100 ἐπιστολαὶ κατ' ἔτος, κατ' ἄτομον. 300 ἀντίτυπα καθημερινῶν ἐφημερίδων στοὺς 1000 κατοίκους. Πολιτισμὸς ποὺ μετρεῖται σὲ ἀριθμούς.

Ὁ τυπικὸς (Standard) βορειοαμερικανός.

—Ὁ διεθνῆς ἐμπειρογνώμων, ἐπηρεασμένος πολὺ ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, θρῖσκειται ἀσφαλῶς κάτω ἀπὸ τὶς δικές μας ἐπιτεύξεις. Ἰκανοποιητικὲς, γιὰ μᾶς, εἶναι οἱ 3200 θερμίδες ἡμερησίως, καὶ 59 γραμ. ζωϊκὲς πρωτεΐνες. Οἱ ἐλπίδες μας γιὰ τὴν διάρκεια τῆς ζωῆς εἶναι 64 χρόνια. Οἱ Αὐστραλοὶ μᾶς ξεπερνοῦν κατὰ 2 ἀκόμη χρόνια, καὶ ἡ παιδικὴ θνησιμότης σ' αὐτοὺς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς γεννήσεως εἶναι μόνον 24 0)00. Σ' αὐτὸ ἐμεῖς φθάνομε τὸ 35 0)00, καὶ θρῖσκόμεσθε σὲ μειονεκτικώτερη θέσι ἀπὸ τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη καὶ τὶς Κάτω-Χῶρες. Ἐχομε, ὅμως

1 ἰατρὸν στοὺς 800 κατοίκους. Καταναλίσκομε 28 κιλὰ θαμβάκι καὶ μαλλὶ κάθε χρόνο, κατ' ἄτομον, 70% ἀπὸ τὶς κατοικίες μας ἔχουν νερὸ τρεχούμενο, 80% ἡλεκτρισμὸ, 62% διαμέρισμα λουτροῦ, 40% κεντρικὴ θέρμανσι. Ἐνα μελανὸ σημεῖο: μόνον 60% ἔχουν συγχρονισμένον ἀποχωρητήριον.

Πολλὲς προόδους χρειάζεται ἀκόμη νὰ πραγματοποιήσωμε. Σὲ πολλὰ σημεῖα οἱ Αὐστραλοὶ καὶ οἱ Νεοζηλανδοὶ, κάποτε μάλιστα καὶ οἱ Σκανδιναυοὶ εἶναι πιὸ προχωρημένοι ἀπὸ μᾶς. Τὸ ὑψηλὸ βιοτικὸ καὶ ἐπίπεδο, ποὺ φανερώνει ὑψηλὸ βαθμὸ πολιτισμοῦ, θὰ προσδεύῃ κάθε ἡμέρα καὶ περισσότερο.

Ὁ πολεοδόμος.

—Ζώνη βιομηχανικὴ, ζώνη ἐμπορικὴ, ζώνη οἰκισμοῦ· καθωρισμένη περίμετρος συγκεντρώσεως. Πλήρες σύστημα ἀποχετεύσεως. Δρόμοι ἄνετοι, λεωφόροι, ἄφθονα πάρκα. Μερικὰ, εἰκοσαόροφα περίπου, ἀκίνητα.

Πολιτισμὸς, σημαίνει δημιουργία ἀστικῶν κέντρων.

Ὁ οἰκονομολόγος.

—Δὲν φθάνει νὰ καθορίσῃ κανεὶς ποσοστὰ καταναλώσεως. Ἡ παραγωγή εἶναι ποὺ ρυθμίζει τὰ βιοτικὰ ἐπίπεδα. Μία χώρα εἶναι οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένη, ὅταν ἀνταποκρίνεται στὶς ἐξῆς προϋποθέσεις:

Σχέσεις πληθυσμοῦ γ' κατηγορίας, (χρησιμοποιουμένου εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας) πρὸς τὸν α' κατηγορίας πληθυσμόν (ἀπασχολούμενον μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐξαγωγὴν μεταλλευμάτων) τοὐλάχιστον 100. Παραγωγή ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας 800 Kwh τοὐλάχιστον κατὰ κάτοικον. Μηχανικὸ «σκλάθει», τοὐλάχιστον 25 κατὰ κάτοικον.

Προωθημένη μηχανοποιήσις, ταχέως αὐξανομένη παραγωγικότης, ἐθνικὸν εἰσόδημα κατὰ κεφαλὴν κατοικοῦ 500 δολ.,

δυνατότης έτησίως αύτοεπενδύσεως 100 δολλ. κατά κάτοικον.

Πολιτισμός σημαίνει άξιοποιήσις, ανάπτυξεις του οικονομικού δυναμισμού, κυκλοφορία περισσοτέρων αγαθών.

‘Ο βορειοαμερικανός πολιτικός.

—Γι’ αυτό και θρискόμαστε στην πρωτοπορία του πολιτισμού, με τὸ αυτοκίνητό μας από τὰ ισχυρότερα του είδους, τὴν τηλεφωνική συσκευή μας για 4 πρόσωπα τὸν τηλεφωνικὸ θάλαμο 2 προσώπων, τὰ 240 έτήσια γράμματα ἀνά κάτοικον.

‘Η τεχνική μας για τὴν αύξηση τῆς παραγωγικότητας κατακτᾷ ὅλα τὰ προωδευμένα ἔθνη—πού ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρώτοι μας διδάσκαλοι. Διαθέτομε 2.500 Kwη για κάθε βορειοαμερικανό, ἔχομε τὸν ἀριθμὸ —ρεκόρ τῶν 102 «μηχανικῶν σκλάβων», ὁ ἀριθμὸς τῶν ἔλκυστήρων κατά καλλιεργημένον ἑκτάριον εἶναι τριπλάσιος, ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς Εὐρώπης.

Κυρίως, ὅμως, εἶναι σημαντικὴ ἡ δυνατότης μας για ἑτήσια ἐπένδυσι: 250 δολλ. κατά κάτοικον.

Καὶ ἔτσι, εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι νὰ ἐφοδιάσωμε τὸν κόσμον, για νὰ εξασφαλίσωμε τὴν ἀνάπτυξι ὄλων τῶν ὑπαναπτύκτων ἢ μὴ ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν.

‘Ο ἀμερικανός καπιταλιστής.

—Μάλιστα, θέλομε νὰ βοηθήσωμε ὅλους τοὺς ὀλιγότερο προωδευμένους λαούς.

Τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα, πού ἐδημιούργησε τὴν εὐημερία μας, ἢμπορεῖ νὰ τὴν χάριση καὶ στὸν ὑπόλοιπο κόσμον. Για τὴν διατήρησι, ἀκριβῶς, τῶν θιστικῶν ἐπιπέδων μας καὶ τῆς ἐλευθερίας μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐλευθερίας ἐπιχορηγήσεως, σὴν ὁποία καὶ συνίσταται ὁ πολιτισμός, ὑπόνομε σημαντικὲς στρατιωτικὲς δαπάνες.

‘Η προσπάθειά μας για τὴν ἀνάπτυξι τῶν ἄλλων λαῶν θὰ εἶναι, κατ’ ἀνάγκην, ὀλιγότερο σημαντικὴ. Για νὰ βοηθήσωμε τὰ ἄλλα ἔθνη, θὰ ἀρκεσθοῦμε εἰς ἓνα συντελεστὴ 17%, με κάποια διακινδύνευσι, παρά τὰ μέτρα συνέσεως πού θὰ πρέπει νὰ λάβωμε πρὸς τὴν πλευρὰ τῶν βοηθου-

μένων, ὑποχρεώνοντας τὰ κράτη αὐτὰ νὰ παράσχουν ὠρισμένες ἐγγυήσεις.

‘Ο ἀνθρωπιστής.

—Αἰσθάνομαι ἀνήσυχος, λέγει ὁ ἀνθρωπιστής, ἀπὸ τὴς περι πολιτισμοῦ ἀντιλήψεις σας, μολοντί αἱ ἀξιώσεις σας δὲν στεροῦνται θάσεως. Φοβοῦμαι, ὅμως, ὅτι παρακάμπτετε τὸ πραγματικὸ πρόβλημα, πού εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου—καὶ ὄχι τῶν αγαθῶν. ‘Ακούγοντάς σας, κανεὶς θὰ ἔβγαζε τὸ συμπέρασμα ὅτι, οὔτε ὁ Κομφούκιος, οὔτε ὁ Πλάτων, οὔτε ὁ Σενέκας, οὔτε ὁ Χριστός, οὔτε ὁ Αὐγουστίνος, οὔτε ὁ Φραγκίσκος τῆς ‘Ασιζῆς, οὔτε ὁ Θωμάς ‘Ακινάτης, οὔτε ὁ Βικέντιος de Paul, οὔτε ὁ Κάρολος Φουκῶ, οὔτε ὁ Γκάντι, ὑπῆρξαν πολιτισμένοι.

“Ὅλοι αὐτοί, δὲν διέθεταν τὴς ἀνέσεις τὴς ὁποῖες χαρακτηρίζετε ὡς τὸ minimum τῆς πολιτισμένης ζωῆς. Δὲν ἔζησαν μέσα εἰς ἐπιστημονικὰ ἰδρυμένους καὶ τακτοποιημένες πόλεις, δὲν διέθεταν οὔτε ἰσχὺν «ἀτμοῖπων», οὔτε ὑπηρεσίες τὴς ὁποῖες θεωρεῖτε για τὸν πολιτισμὸ ἀπαραίτητες.

‘Ακούγοντάς σας συμπεραίνει πῶς οὔτε ὁ Πραξιτέλης, οὔτε ὁ Δάντης, οὔτε ὁ Μιχαήλ ‘Αγγελος, οὔτε ὁ Μότσαρτ, οὔτε ὁ Γκαίτε, οὔτε ὁ Πασκάλ, οὔτε ὁ Λαβουαζιέ, ὑπῆρξαν πολιτισμένοι ἄνθρωποι.

Πολιτισμός σημαίνει ἀνάπτυξις τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ ἀνθρωπος, ὁ ἀπ’ ὅλους πρὸ ἀνθρώπινος, ἢμπορεῖ νὰ εἶναι φτωχός, νὰ ζῆ δίχως αὐτοκίνητο, δίχως κινηματογράφο, δίχως ἀποταμίευσι...

‘Ο πνευματικὸς ἀνθρωπος.

—‘Ο ἀνθρωπιστής ἔχει δίκιο νὰ ἀντιδρᾷ, δὲν φθάνει, ὅμως, ὅσο θὰ ἔπρεπε μακρυὰ.

‘Ο ὑλικὸς πολιτισμός εἶναι χωρὶς ἐνδιαφέρον, χωρὶς ἀξία. Τὸ μόνο πού ἀξίζει εἶναι τὸ πνεῦμα. ‘Η ἄνεσις, οἱ εὐκολίες τῆς ζωῆς, ἡ οικονομικὴ ἀνάπτυξις, εἶναι ὄχι μόνο, κατ’ ἀρχὴν ἀδιάφορα, ἀλλὰ ἀντιμάχονται, ἐκ τῶν πραγμάτων, τὸ πνεῦμα.

Τὸ πνεῦμα εἶναι ἡ πνοή τοῦ Θεοῦ. Μόνον μέσα σὴν ‘Εκκλησία εὐρίσκεται ἀνόθευτο. ‘Η ‘Εκκλησία, ἐξ ἄλλου, δὲν εἶναι ἐπιφορτισμένη με ὁποιοδήποτε πολιτιστικὸ χρέος. ‘Απλῶς, εὐαγγελίζεται, καὶ αὐτὸ

είναι ὄλο. Ὅταν ἐπεμβαίη εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, θγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸ πεδῖον τῆς δράσεώς της. Δὲν χρειάζεται νὰ ἀπασχολῆται μὲ τὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ πολιτισμοὶ διαμορφώνονται καὶ περνοῦν. Εἶναι εὐθραστοί, καὶ εὐκόλα παλιώνουν.

Ὁ πολιτισμὸς δὲν εἶναι κάτι τὸ σπουδαῖον, εἶναι ὑπόθεσις πού ἀφορᾷ τὸν κόσμον. Μόνον ὁ «εὐαγγελισμὸς» ἔχει ἀξίαν. Ἡ «πολιτεία» τῆς γῆς καὶ ἡ «πολιτεία» τοῦ Θεοῦ ἀκολουθοῦν ἢ κάθε μία τὸν δρόμο της.

Ἔνας ἡλικιωμένος ἐφημέριος ἀπὸ τῆς λατινικῆς χώρης.

—Ὅσο λιγώτερον πνευματικὴ καλλιέργεια ὑπάρχει, τόσο περισσότερο ἀκούω νὰ μιλοῦν γιὰ πολιτισμὸ. Μόνον μέσα στῆς κλασσικῆς σπουδῆς θρίσκει κανεὶς ἕναν ἀνθρωπισμὸ ἀξιόλογο. Ὁ ἀνθρωπισμὸς δὲν ἀλλάζει. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος πολιτισμὸς ἀξιόλογος, ἀπὸ τὸν ἑλληνο-λατινικόν.

Μᾶς κουράζουν αὐτοὶ πού θέλουν νὰ ἀλλάζουν διαρκῶς τὰ πάντα. Οἱ νέοι εἶναι ἐπαναστάτες, θέλοντας νὰ ἐπανεξετάζουν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας, ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἡ ἰδιοκτησία. Πάντοτε ὑπῆρχαν πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ θὰ ὑπάρχουν πάντοτε. Γι' αὐτὸ μᾶς θεβαίνω τὸ Εὐαγγέλιο. Γιατὶ νὰ ταραζώμε διαρκῶς τὴν καθιερωμένη κοινωνικὴ τάξι, διακινδυνεύοντας τῆς προόδους πού τόσο χρειάζεται ἡ Ἐκκλησία γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ, τὰ φιλανθρωπικὰ ἢ τὰ ψυχολογικὰ ἔργα της!

Πολιτισμὸς εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς τῆς παραδόσεως, σὲ πλήρη συνεννόησι μὲ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, καὶ ἂν ἀκόμη γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ γίνουν ὠρισμένες παραχωρήσεις πρακτικῆς φύσεως.

Ὁ λαὸς θὰ εἶναι πάντοτε ἀμαθής. Χρειάζονται «ἰθύνουσαι τάξεις» γιὰ νὰ τὸν διευθύνουν. Ἄς πολλαπλασιάσωμε λοιπόν, τὰ καθολικὰ κολλέγια, στὰ ὁποῖα νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ διδάσκονται τὰ κλασσικὰ γράμματα. Γιὰ νὰ προστατεύσωμε τὴν πίστι, ἄς κάμωμε γυμναστικὴ «καθολικὴ», κινηματογράφου «καθολικόν», ἐφημερίδα

«καθολικὴ», ραδιόφωνο «καθολικόν». Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἐκδηλωθῆ ἡ ζωτικότης τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ «minorés», οἱ ταπεινοί, οἱ ἀμόρφωτοι, πλαισιωμένοι καὶ ἀσκούμενοι ἱκανοποιητικὰ ἀπὸ ἕναν κληρὸ εὐσεβῆ καὶ ἀπὸ ἰθύνοντας μορφωμένους μὲ ἐπιμέλεια στὰ ἰδρύματα τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς μας, μὲ μία νομοθεσίαν πού θὰ ἔχη γίνῃ χριστιανικώτερη, θὰ παραμείνουν καλοί.

Δὲν χρειάζεται, παρὰ νὰ ἐτοιμάσωμε καλοὺς προϊσταμένους καὶ καλοὺς ἐργάτες.

Ἡ καλῶς νοουμένη «Καθολικὴ δράσις», ὅταν σέβεται τὸν ἱερέα ὁ ὁποῖος θὰ ἀσκήσῃ ἐπάνω της ἕνα σταθερὸ ἔλεγχο, ὅταν δὲν ἀπασχολῆ τοὺς ἀγωνιστὰς της μὲ τὰ ἐγκόσμια πράγματα, ὅταν δὲν διαταράσῃ καθόλου τὴν κοινωνικὴ τάξι, ἢμπορεῖ νὰ συντελέσῃ ἀποτελεσματικὰ στὸ ἔργον αὐτό. Θὰ πρέπει, ὅμως, οἱ λαϊκοὶ νὰ μὴ λησμονοῦν ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἑταῖροι διὰ τοὺς κληρικοὺς καὶ ἐπίκουροι.

Δὲν χρειάζεται νὰ δημιουργήσωμε τὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ νὰ τὸν διατηρήσωμε. Πρέπει, πρὸ παντός, νὰ καταπολεμοῦμε τῆς καινούργιες ἰδέες, τοὺς νέους δῆθεν ἀνθρωπιστὰς, καὶ κατὰ πρῶτον λόγον τὸν κομμουνισμὸ, οἱ ἡγέται τοῦ ὁποῖου ὑπόσχονται στὸ λαὸ χίμαιρες γιὰ νὰ κυριεύσουν τὰ πάντα καὶ νὰ κυριαρχήσουν παντοῦ.

Ἔνας χριστιανὸς ἀγωνιστῆς.

—Ἐμεῖς οἱ ἀγωνιστὰι κατὰ θάσιν, δὲν μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε τὴν ἀποψὶ τοῦ ἐφημερίου. Ἄντι νὰ λέγωμε: «νὰ κάμωμε καλοὺς προϊσταμένους καὶ καλοὺς ἐργάτες», θὰ ἔπρεπε νὰ εἰποῦμε: «νὰ ἐργασθοῦμε ὥστε νὰ μὴ ὑπάρξουν παρὰ καλοὶ προϊστάμενοι καὶ καλοὶ ἐργάτες», πρᾶγμα ὅμως πού μοιάζει σὰν φαντασία καὶ ψευδαίσθησι. Κατ' ἀρχὴν, θὰ πρέπει νὰ δώσωμε τὸν ὄρισμό τοῦ «προϊσταμένου». Ποιὸς εἶναι π. χ. ὁ προϊστάμενος σὲ ἕνα «τράστ»; Ἡ σὲ μιὰ κρατικοποιημένη ἐπιχείρησι;

Ἐπάρχουν διευθυνταὶ ἢ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπιχειρήσεων, οἱ ὁποῖοι, ἀνθρωπίνως, ἀκόμη καὶ χριστιανικῶς, εἶναι καλοὶ, δηλαδὴ

εὐγενικοί καὶ ὅσον ἠμποροῦν εὐεργετικοί. Τὸ θέμα, ὅμως, εἶναι τὸ καθεστῶς στὸ ὁποῖο θρίσκονται, ἐξ ἴσου μὲ ἡμᾶς, δεσμευμένοι.

Ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ προσέξωμε, εἶναι ἡ συμπεριφορά, στὸ σύνολό τους, τῶν οικονομικῶς ὑπευθύνων. Οἱ «κατέχοντες» δὲν ἀλλάζουν συμπεριφορά, δὲν ἐγκαταλείπουν τὴν ἐκμετάλλευσί τῶν ἐργαζομένων, ἂν δὲν ἐξαναγκασθοῦν σ' αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἐργατικὸ κίνημα. Ὁ ἐξαναγκασμὸς αὐτὸς εἶναι εὐεργετικὸς καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς ἀστοὺς ἰθύνοντας, διότι εἶναι ὁ μόνος πού τοὺς κάνει νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἀλλάξουν τακτική.

Ἀποδοκιμάζομε, σὰν ξεπερασμένη ἱστορικά, τὴν διάκρισι σὲ «ἐνηλίκους» καὶ «ἀνηλίκους». Κάθε ἡμέρα πού περνᾶ, ὁ ἐργαζόμενος λαὸς ὀλοκληρώνει τὴν «ἐνηλικίωσί» του. Ἴσως, στὸ παρελθόν, ὅπου ἡ παραγωγή ἦταν μοιραίως ἀνεπαρκής, νὰ χρειάζοταν νὰ ἀναγνωρισθοῦν τὰ κληρονομικὰ προνόμια στὶς εὐπορώτερες καὶ ἰθύνουσες τάξεις. Ἡ ἐποχὴ ὅμως αὐτὴ ἐπέρασε· ὁ λαὸς δὲν θέλει πιά νὰ τὸν ἐκμεταλλεύονται, θέλει νὰ ἐκφράζη τὴν γνώμη του, νὰ παίρη μέρους στὶς οικονομικὲς καὶ πολιτικὲς ἀποφάσεις πού ρυθμίζουν τὴ ζωὴ του.

Ὁ λαὸς φέρει μέσα του ἕναν χυμὸ ρωμαλέο, τοῦ ὁποῖου ἔχει ἀνάγκη ὁ πολιτισμὸς. Ἐνας καινούργιος πολιτισμὸς κυφορεῖται ὄχι δίχως ἱεραρχία, ἀλλὰ χωρὶς τὴν ἐκμετάλλευσί ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπο. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκλέξωμε. Τὸ οὐσιαστικὸ πρόβλημα τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τὸ ὀλοκληρωτικὸ ἀνέβασμα τῶν ἐργατικῶν μαζῶν στὸ βιοτικὸ καὶ στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο. Μάλιστα, στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο. Διότι καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ μέρους τοῦ πολιτισμοῦ· εἶναι ὁ ρυθμιστὴς καὶ τὸ ἐπιστέγασμά του. Θὰ πρέπει ὅμως ὁ κληρὸς μας, τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς σεβόμαστε, πού δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅμως, πάντοτε, ἀρκετὰ καθαρὰ τοὺς πόθους μας, νὰ κατανοήσῃ καλὰ ὅτι οἱ μᾶζες τοῦ λαοῦ δὲν θέλουν πλέον καμουφλαρίσματα ἢ τεχνάσματα, οὔτε ἐκδηλώσεις ἀμφίβολας. Κάθε συνθηκολόγησι μὲ τοὺς ὑπερασπιστὰς μιᾶς τάξεως πραγμάτων ἢ ὁποῖα κα-

θιερώνει τὴν ἀδικία, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ τὴν ὀδηγή σ' αὐτήν. Ἡ θρησκευτικὴ πράξις, εἶναι πράξις ἐλευθερίας. Σεβόμεθα πάρα πολὺ τὴν προσωπικότητα τῶν ἄλλων, ὥστε νὰ μὴ ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐπιβάλωμε σ' αὐτοὺς μιᾶ ὀρισμένη πνευματικὴ στάσι. Ἄν ἔχωμε ἀγάπη, ἂν οἱ χριστιανοὶ ἔχουν πραγματικὴ ἀγάπη, ἂν ὁ κληρὸς ἀγαπᾷ ἀληθινά, ἠμποροῦν οἱ μᾶζες τοῦ λαοῦ νὰ γίνουν πάλι χριστιανικές.

Κάθε χριστιανὸς ὀφείλει νὰ προάγῃ τὸν πολιτισμὸ μὲ τὴν στάσι του, μὲ τὴν μαρτυρία του, τὶς ἐπεμβάσεις, τὶς ἀξιώσεις του. Δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἄξιος λόγος πολιτισμὸς, ἂν δὲν εἶναι παρόντες οἱ χριστιανοὶ —ἐνεργητικὰ παρόντες, στὴν μεταβολὴ πού φέρει στὸν κόσμον ἢ βιομηχανικὴ ἀκμὴ καὶ ἐξέλιξις.

Καὶ ἕνα τελευταῖο σημεῖο: Εἴμαστε ἀποφασιστικὰ προσηλωμένοι στὴν ἰδέα τῆς εἰρήνης. Ὁ πόλεμος εἶναι τὸ ἀντίθετο τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπ' ὅπου κ' ἂν προέρχεται. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἐπιδρομεὺς «δικαίος», εἴτε κομμουνιστὴς εἶναι αὐτός, εἴτε Ἀμερικανός. Αὐτὸ, ἐξ ἄλλου, δὲν σημαίνει, ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε ἀφελεῖς, καὶ νὰ παραδοθοῦμε στὸν εἰσβολέα, ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι.

Ἄ Ο Ρ ὤσσοσ κομμουνιστῆς.

—Ὅλες αὐτὲς οἱ κουθέντες, εἶναι πάρα πολὺ δυσάρεστες. Δὲν μᾶς ἀρέσει αὐτὴ ἡ ἀστικὴ λέξι «πολιτισμὸς». Οἱ μόνοι ἄνθρωπιστὰι εἴμαστε ἐμεῖς. Ὁ ἄνθρωπισμὸς δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστῶς. Θὰ τὸ καταστρέψωμε. Ὁ χριστιανικὸς ἄνθρωπισμὸς εἶναι μιᾶ ψευδαίσθησι. Ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο, δεσμευόντάς τον στὶς δικές του χίμαιρες. Ἐμποδίζει τὸν ἐργαζόμενον νὰ διεκδικήσῃ, νὰ θγάλλῃ τὶς ἀλυσσίδες του, νὰ ἐπαναστατήσῃ. Εἶναι ὁ ἄνθρωπισμὸς τῆς ὑπομονῆς, ἐμεῖς ὅμως δὲν εἴμαστε ὑπομονετικοί.

Στὴν Σοβιετικὴ Ρωσία, ἐδώσαμε στὸν κόσμον τὸ μεγαλύτερον παράδειγμα οικονομικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως, κάτω ἀπὸ τὶς δυσμενέστερες συνθήκες: ἐκτάσεις ἀπέραντες, λαὸς καθυστερημένους, οἰκονομία συχνὰ πρωτόγονη. Ἄνακαλύ-

ψαμε καινούργιες μορφές ανάπτυξεως. Το οικονομικό μας δυναμικό αυξάνει πολύ γρηγορώτερα από οποιαδήποτε δυτική χώρα, ή στους λαούς που οι δυτικοί καταπιέζουν. Το βιοτικό μας επίπεδο, που θρίσκεται σε διαρκή άνοδο, θά ξφθανε και θά ξεπερνούσε γρήγορα το επίπεδο των χωρών οι οποίες αυτοαποκαλούνται οι περισσότερο προχωρημένες, αν δεν μάς ανάγκαζε ή καπιταλιστική άπειλή νά θυσιάζωμε τὰ πάντα στους έξοπλισμούς.

Ἐμεῖς, μόνοι, καταργήσαμε τὴν ἐκμετάλλευσι τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Ἐνάντια τοὺς φασισμοὺς ποὺ διαρκῶς μάς ἀπειλοῦν, ὑποχρεωθήκαμε νὰ διατηρήσωμε καὶ νὰ ἐνισχύσωμε τὴν ἐξουσία τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀρχηγοῦ μας, τοῦ ἀνωτάτου Σοβιέτ, καὶ τοῦ κόμματος ὑποχρεωθήκαμε νὰ διατηρήσωμε καὶ νὰ ἀυξήσωμε τὶς στρατιωτικὲς μας δυνάμεις, ἐκάμαμε ὅμως καὶ ἐκστρατεία γιὰ τὴν ὑπόθεσι τῆς εἰρήνης. Ἡ κομμουνιστικὴ ἰδέα εἶναι ἀρκετὰ ρωμαλέα, ὥστε νὰ μὴν ἐξαρτᾶται ὁ θρίαμβός μας ἀπὸ τὰ ὄπλα. Ἄς δώσουν ἐλευθερίαν στὰ ἔθνικὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, ἀντὶ νὰ τὰ πολεμοῦν, ἐπίσημα ἢ ὑπουλά, καὶ οἱ μᾶζες τῶν ἐργαζομένων, τῶν ὁποίων εἴμαστε ἡ μοναδικὴ ἐλπίδα, θά ταχθοῦν στὸ πλευρὸ μας γιὰ νὰ ἐλευθερώσωμε τὴ γῆ ὁλόκληρη.

Μόνο ἔμεῖς ἠμποροῦμε νὰ φέρωμε τὸν «πολιτισμὸ» στὸν κόσμον—ἀν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦσωμε τὴ λέξι αὐτὴ—ἐλευθερώνοντας τοὺς ἐργαζομένους ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευσι, τὴν κυριαρχία τοῦ ἀστικοῦ Κράτους καὶ τῶν θρησκευτικῶν δεισιδαιμονιῶν. Εἴμαστε, γιὰ τὸν

κόσμο, οἱ φορεῖς τοῦ μέλλοντος.

Ἐτσι μίλησαν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο, γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς αὐτῆς: πρόβλημα τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ποὺ πρέπει νὰ ἐξασφαλισθοῦν γιὰ ὄλους, πρόβλημα βοήθειας στὶς τεχνικὰ καὶ πολιτιστικὰ ὑποανάπτυκτες χώρες, πρόβλημα ἀδελφικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, πρόβλημα τῶν ἀνωτέρων ἀξιῶν καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τῶν χριστιανῶν στὴν συλλογικὴ αὐτὴ προσπάθεια, πρόβλημα τῆς «ἐπαναστάσεως» ποὺ πρέπει νὰ συντελεσθῇ.

Μιὰ ὥρα μοναδικὴ σημαίνει γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἱστορίαν ποτέ ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶχε νοιώσει τόσο πολὺ τὴν ἀνάγκη νὰ θρηθεθῇ, λόγω τῆς θαθεῖας τῆς ἀλληλεγγύης, λόγω τῆς δίψας τῆς γιὰ μιὰ ζωὴ πνευματικὴ, πὺ πέρα ἀπὸ τοὺς λογαριασμοὺς καὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς οἰκονομίας ποτέ, ἴσως, δὲν ἦταν τόσο ἔτοιμη νὰ ἀκούσῃ τὸ χριστιανικὸ μῆνυμα, μὲ τὴν προϋπόθεσι ὅτι καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐπίσης θά ἐνωιωθαν νὰ παθαίνωνται γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Ἐνας καινούργιος πολιτισμὸς, ποὺ θά ἠμποροῦσε νὰ εἶναι ἀποφασιστικὰ ἀνθρωπιστικός, κυοφορεῖται στὴν ἀνθρωπότητα. Εἶναι ὅμως δυνατόν, ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς νὰ παρουσιάσῃ μοιραῖαν μιὰ μορφὴ ἐκτρωματικὴ, ἐὰν οἱ χριστιανοὶ, ἀντὶ νὰ προχωρήσουν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐξακολουθήσουν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ὑπεράσπισιν ἀπλῶς τοῦ παρελθόντος.

L. J. LEBRET

Η ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ Τ.Σ. ΕΛΙΟΤ

Ἀπὸ τὸ περιορισμένο σὲ ἔκταση, ἀλλὰ μεστὸ σὲ σημασία, σὲ θάρος καὶ σὲ πυκνότητα ἔργο τοῦ Τ. Σ. Ἔλιοτ, πού κάθε λέξη του καὶ κάθε φράση του—εἴτε ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὸ ποιητικὸ, εἴτε μὲ τὸ κριτικὸ ἢ τὸ θεατρικὸ του ἔργο—εἶναι καλοζυγισμένη καὶ θαλμένη πάντα στὴ θέση της, καρπὸς ἐπίπονης πνευματικῆς ὁδοιπορίας καὶ ὀξύτατης κριτικῆς παρατήρησης, ἂν θέλαμε νὰ ἀποσπάσουμε μιὰ φράση, πού νὰ χαρακτηρίζει καὶ τὴν ποίηση του καὶ τὴν κριτικὴ του σκέψη, εἶναι ἡ ἀκόλουθη: «Ἡ ἀληθινὴ ποίηση μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνήσει μὲ τὸν ἀναγνώστη, πρὶν ἀπὸ τὴν κατανόησίν της». Μὲ τὴ φράση αὐτὴ, νομίζω, πὼς ὁ Ἔλιοτ διατυπώνει ὀλόκληρη τὴν ποιητικὴ του. Γιατί, πραγματικά, ἂν αὐτὸ πού ἐκφράζει μὲ τὴν παραπάνω σκέψη του, ἰσχύει πάντοτε γιὰ τὴν ἀληθινὴ ποίηση, πολὺ περισσότερο, ἰσχύει, γιὰ τὴν ποίηση τῆ δικῆ του. Αὐτὸς πού θέλγεται ἀπὸ τὸν ποιητικὸ λόγον—κι ὄχι μόνον αὐτὸ—ἀλλὰ καὶ διαθέτει, σὲ σημαντικὸ βαθμὸ, τὸ αἰσθητήριον τῆς ποίησης, ὅταν πρωτοέρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ποίηση τοῦ Ἔλιοτ νιώθει, εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχή, πολλὰ καὶ σημαντικὰ δυσκολίες γιὰ τὴν «κατανόησίν» της, ἀλλὰ παράλληλα νιώθει νὰ κυριεύεται καὶ νὰ προσβάλλεται, ἀπὸ ἕνα δυνατὸ «ποιητικὸ ρεῦμα» καὶ νὰ ἐπικοινωνεῖ μαζί του, ἄμεσα καὶ συνειδητά, ἔτσι ὥστε, αὐτὸ ἀκριβῶς, νὰ τὸν ὀδηγεῖ καὶ στὸ νὰ τὴν «καταλάβει».

Οἱ δυσκολίες πού παρουσιάζει ἡ ποίηση τοῦ Ἔλιοτ, στὴν κατανόησίν της, προέρχονται ἀπὸ τὴ φύση της, γιατί ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ «μοντέρνα ποίηση». Μακριὰ ἀπὸ τοὺς ποιητικοὺς τρόπους τῶν Βικτωριανῶν καὶ τῶν Γεωργιανῶν ποιητῶν, μακριὰ ἀπὸ τὴ μεγαλοστομία τους καὶ τὴν πεζολογία τους, ὁ Ἔλιοτ θέλη-

σε, νὰ σπάσει τὶς καθιερωμένες μορφές καὶ τὰ πολυμεταχειρισμένα καλούπια καὶ ν' ἀνανεώσει τὴν ποιητικὴ ἔκφραση, παρακινημένος—εἶμαι βέβαιος—ὄχι ἀπὸ καμμιὰ ἐντελῶς ἐπιφανειακὴ διάθεση πρωτοτυπίας καὶ ἐντυπωσιασμοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ μίαν ἐσωτερικὴ διάθεση ἀκατανίκητη, πού ἦρθε μαζί μὲ τὴν ἰδέα καὶ τὸ μήνυμα πού ἤθελε νὰ ἐκφράσει—μαζί μὲ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐποχὴ πού ἤθελε νὰ ἐκφράσει.

Ἡ μορφή στὸ ἔργο τέχνης, δὲν εἶναι κάτι ξεχωριστό, ἀπ' τὴν οὐσία καὶ τὸ περιεχόμενο. Μαζί συλλαμβάνονται καὶ κυοφοροῦνται, μὲς στὴ συνείδηση τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ ὁ Ἔλιοτ πού ἤθελε νὰ ἐκφράσει τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ πρώτου Μεγάλου Πολέμου, καὶ μετὰ, πού χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀνυπαρξία ἰδανικῶν, ἀπὸ τὴν ἀπάρνηση τῶν παραδεγμένων ἀξιών, ἀπὸ διάλυση καὶ κενότητα, μεταχειρίζεται μιὰ δική του ποιητικὴ «γλώσσα», προσαρμοσμένη στὴν ἀτμόσφαιρα πού θέλει νὰ ἐκφράσει, μὲ πολὺς ἀσύνδετες—φαινομενικά—καὶ ἀδιαμόρφωτες, πολλὰς φορές, εἰκόνες, μὲ πρωτότυπες ἀλλὰ καὶ τόσο ἐκφραστικὰ παρομοιώσεις («ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι ἀπλωμένος στὸν οὐρανὸ—σὰ χλωροφορμισμένος ἄρρωστος πᾶνον σ' ἕνα τραπέζι»), μὲ σύμβολα, μὲ διαλόγους, μὲ φωσφορίζοντα καὶ καθόλου ἐκζητημένα ἐπίθετα, μὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ ξενόγλωσσα ποιητικὰ κείμενα, μέσα στὸ δικό του ἐνσωματωμένο. (Ἡ παρεμβολὴ φράσεων καὶ στίχων ὀλοκλήρων, ἀπὸ τὰ λατινικά, τὰ γερμανικά, τὰ γαλλικά κ.λ.π. εἶναι χαρακτηριστικὴ).

Εἶναι ὀλοφάνερο πὼς ὁ Ἔλιοτ, διαμορφώνοντας ἕνα δικό του ποιητικὸ ὄψος καὶ ἀναζητώντας, μιὰ δική του ποιητικὴ, δέχτηκε τὶς ἐπιδράσεις πολλῶν ποιητῶν

της εποχής του, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζουν ο Γκ. Άπολλιναιρ και ο Έζρα Πάουντ. Ίδιως στο δεύτερο, αναγνωρίζει και ο ίδιος, ότι του οφείλει πολλά, γι' αυτό και στην αφιέρωση που του κάνει στην «Έρημη Χώρα» τον αποκαλεί «miglior fabbro».

Ο Τόμας Στέρν Έλιοτ γεννήθηκε στα 1888 στο Μιζούρι των Ένωμένων Πολιτειών, αλλά από το 1915, εγκαταστάθηκε στην Άγγλια και άσπαστηκε την άγγλικήν ύπηκοότητα το 1927. Ξεκίνησε στην επαγγελματική του σταδιοδρομία, ως τραπεζιτικός υπάλληλος, για να φτάσει διευθυντής του εκδοτικού οίκου «Φέϊμπερ έντ Φέϊμπερ».

Γύρω στα 1910, άρχισε να δημοσιεύει τὰ πρώτα του ποιήματα. Έφερναν κάτι νέο στην άγγλική ποίηση, και με τη μορφή τους, αλλά και με τη διάθεση, την άτμόσφαιρα και τὸ περιεχόμενό τους, γενικότερα. Έπρεπε, όμως, να περάσουν κάμποσα χρόνια από τὰ πρώτα του ποιητικά συνθέματα, άκόμα και μετά την ποιητική του συλλογή «Προϋφροκ και άλλες παρατηρήσεις» στα 1917, και τὰ «Ποιήματα» στα 1920, για να επιβληθεί και να κυριαρχήσει, στο φιλολογικό στερέωμα του Λονδίνου. Κι αυτό συνέβηκε στα 1922, με την «Έρημη Χώρα» του, που τὸν επέβασε όριστικά ως μεγάλο ποιητή, τόσο μέσα στην Άγγλια, όσο και σε διεθνή κλίμακα. Άκολούθησαν «οί Κούφιοι Άνθρωποι» στα 1925, ή «Τετάρτη της Καθαροβδομάδας» στα 1930, τὰ «Ποιήματα του Άριελ», τὰ «Τέσσερα Κουαρτέττα» στα 1944 κ. ά.

Άλλά ή πνευματική δημιουργία του Έλιοτ, δέν έξαντλήθηκε με τὰ ποιητικά του έργα. Καθώς κι άπ' αυτήν άκόμα την ποίησή του καταφαίνεται, ο Έλιοτ διέθετε μιὰ σπάνια ποιότητα κριτικήν όσφρησης, ή όποια σε συνδυασμό με μιάν έκλεπτυσμένη και άσυμβίβαστη ήθική συνείδηση, όδήγησε στη σύνθεση ενός θαυμαστού, για την πυκνότητά του, και πλούσιου σε διαπιστώσεις και σε ιδέες, κριτικού έργου. Άπό τὸ πρώτο αντίκρουσμα της έλιολικής ποίησης, ο έξοικειωμένος άναγνώστης συλλαμβάνει την έν-

τονη και διαπεραστική ματιά του ποιητή. Θα έλεγα ότι ή «Έρημη Χώρα» δέν είναι τίποτ' άλλο από μιάν άνελέητη κριτική θεώρηση—δοσμένη με τὰ ποιητικά σύμβολα και τούς έκφραστικούς τρόπους του Έλιοτ—της μετά τὸν πρώτο Μεγάλο Πόλεμο εποχής, με όλην την πνευματικήν έρείπωση και έρήμωση που την χαρακτηρίζει (1). Πώς μπορούσε, αυτό, τὸ τόσο δυνατό κριτικό ένστιχτο του ποιητή, να μη διοχετευτεί και σε αυτόνομα δοκίμια κριτικής; Έτσι τὰ δοκίμια του και οί κριτικές μελέτες του, για τὸν Πασκάλ, τὸ Μπάϋρον, τὸν Κίπλιγκ, τὸν Έζρα Πάουντ κ.ά. ή άλλα άναγόμενα σε θέματα φιλολογικής κριτικής («Τί είναι κλασσικός;», «ή Μουσική της Ποίησης», «ή χρησιμότητα της Ποίησης και ή χρησιμότητα της Κριτικής» κ.ά.) ή κοινωνικής κριτικής («ή ιδέα μιὰς χριστιανικής κοινωνίας», «Σημειώσεις για τὸν όρισμό του Πολιτισμοῦ» κ.ά.), ή φιλοσοφίας («Γνώση και Πείρα»), τὸν άνέδειξαν σε κριτικό περιωπής.

Ο Έλιοτ, όμως, έχει να παρουσιάσει και θεατρικό έργο άξιολογώτατο. Έργα του όπως ο «Βράχος», ο «Φόνος στη Μητρόπολη», τὸ «Κοκτέιλ Πάρτυ», ή «Οικογενειακή Συγκέντρωση» κ.ά. θαυμάστηκαν και έκτιμήθηκαν πολύ, για την έντονη πνευματικότητα τους, για τή δραματική τους ύφή και για τή μεγάλη συμβολή τους, στη δημιουργία ενός σύγχρονου ποιητικού θεάτρου.

Τιμήθηκε με τὸ Βραβείο Νόμπελ της λογοτεχνίας τὸ 1948.

Μιά πιό προσεχτική και διερευνητική ματιά, ή καλύτερα μιὰ πιό έπισταμένη μελέτη στο έργο του Έλιοτ—γιατί με μιὰ ματιά δέν μπορεί κανείς να συλλάβει και να καταλάβει τίποτα από ένα

(1) Ο Γιώργος Σεφέρης, που μετάφρασε άριστοτεχνικά την «Έρημη Χώρα» του Έλιοτ αλλά και που τὸν μελέτησε βαθειά, γράφει γι' αυτό τὸ έργο του ότι άποτελεί «την πιό άδρή ποιητική διατύπωση τῶν κριτικῶν άπόψεών του». Γ. Σεφέρη «Δοκιμές» έκδ. Φέξη 1962 στο μελέτημά του «Κ. Π. Καβάφης—Θ. Σ. Έλιοτ παράλληλοι» σελ. 252.

τόσο πυκνό και μεστό σὲ νόημα ἔργο—θά μᾶς ἔκανε νὰ σταθοῦμε σὲ ὀρισμένα ἀπ' τὰ ἔργα του ἢ και σὲ ὀρισμένα ἀποσπάσματα ἔργων του, χαρακτηριστικά γιὰ τὴ σπάνια ποιητικὴν οὐσία τους, γιὰ τὴ δυνατὴν ἐμπνοή τους, γιὰ τὸ ἐλπιδοφόρο μῆνυμά τους, στὸ σύγχρονο κόσμο.

Θὰ στεκόμουν πρῶτα-πρῶτα στὴν ποιητικὴ του σύνθεση «Ἐρημη Χώρα», πού τὸν ἐπέβαλε και τὸν καθιέρωσε ὀριστικά ὡς ποιητὴ, μὲ μιὰ δική του, ἐντελῶς ξεχωριστή, προσωπικότητα.

Δὲ θὰ μπορέσουμε νὰ καταλάβουμε, τὴν σημασία και τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ τόσο φημισμένου ἔργου τοῦ Ἔλιοτ, πού τὸ ἔχει μεταφράσει ἀριστοτεχνικά στὴ γλῶσσα μας ὁ Γιώργος Σεφέρης⁽²⁾, ἀν δὲ μεταφερθοῦμε στὴν ἐποχὴ πού γράφτηκε (1922) και στὰ ὅσα εἶχαν προηγηθεῖ. Ἦταν τὰ πρῶτα χρόνια, μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, πού γιὰ τὴν Ἀγγλία, ὅπως και γιὰ τὴν Εὐρώπῃ ὀλόκληρη, ἦταν περίοδος, διάλυσης και ἀποσύνθεσης. Μετὰ ἀπὸ μιὰ παγκόσμια σύρραξη, πού δημιούργησε τεράστια προβλήματα, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση ἀστέγων, γιὰ τὸν ἐπαναπατρισμό τῶν στρατευμένων και τῶν προσφύγων, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶς ἐρειπίων, παράλληλα εἶχαν τεθεῖ, ἀπὸ τὰ πράγματα, και τὰ πιὸ θεμελιακά, γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἠθικά προβλήματα. Γιατὶ ἐνῶ ὅλοι, μὲ τὴν κήρυξη τοῦ πρώτου Μεγάλου Πολέμου, εἶχαν πιστέψει, ἐκτὸς ἀπ' τὸ ὅτι θὰ ἦταν πολὺ σύντομος, ὅτι θὰ ὀδηγοῦσε και στὴν ἐπίλυση ὅλων τῶν προβλημάτων πού ἀπασχολοῦσαν, τότε, τὴν Εὐρώπῃ ἀλλὰ και τὸν κόσμον ὀλόκληρο, και συνακόλουθα, στὴν πρόοδο και στὴ γενικὴν εὐημερία, συνέβηκε ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Κι ὄχι μονάχα αὐτό, ἀλλὰ ἄρχισε, σιγά-σιγά, νὰ συνειδητοποιεῖται ὅτι ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔφερε ἕνα πνευματικὸ και ψυχικὸ χάος, μιὰ, χωρὶς προηγούμενο, ψυχικὴ

και πνευματικὴ διάσπαση και τοῦτο γιατί, ἢ μεγάλη αὐτὴ σύρραξη, εἶχε γκρεμίσει—κοντὰ στὰ ἐρείπια πού δημιούργησε—και τὰ θεμέλια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸ πού ἐννοοῦμε ὅταν μιλοῦμε, γιὰ εὐρωπαϊκὴς ἀξίες, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ἀνθρωπισμός, συναιρεμένος μὲ τὴ Χριστιανικὴν ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ὡς πίστη και ὡς πεποίθηση, εἶχε σωριαστεῖ σ' ἐρείπια, μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔτσι και ὁ Ἔλιοτ, ὁ στοχαστικὸς και ὁ κριτικὸς, πού ἔβλεπε και διαπίστωνε τὴν παρακμὴ και τὴ διάλυση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, θέλησε μὲ τὴν «Ἐρημη Χώρα» του, αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ψυχικὴ κατάσταση, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ καιροῦ του ν' ἀποδώσει: ἔλλειψη πίστεως, γκρέμισμα τῶν ἰδανικῶν, ἀνατροπὴ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, κοινωνικὴ ἀποσύνθεση, ἐρήμωση και χάος. Αὐτὴ τὴν ψυχικότητα θέλησε νὰ ἐκφράσει στὴν «Ἐρημη Χώρα» του, μιὰ χώρα πού ὑποφέρει ἀπὸ μιὰ πνευματικὴ στέγνα, πού γιὰ κύριο χαρακτηριστικὸ της ἔχει τὴν πνευματικὴ ἐρήμωση και στειρότητα.

*Μιὰ στίβα σπασμένες εἰκόνες, ὅπου χτυπάει ὁ ἥλιος
και δὲ σοῦ δίνει σκέπη τὸ πεθαμένο δέντρο, κι ὁ γρύλος ἀνακούφισι
Κι' ἢ στεγγὴ πέτρα ἤχο νεροῦ.*

*Δὲν ἔχει ἐδῶ νερὸ παρὰ μονάχα θράχια,
Βράχια χωρὶς νερὸ κι ὁ ἄμμος τοῦ δρόμου*

*Τοῦ δρόμου πού ξετυλίγεται στὰ βουνὰ
πού εἶναι θραχόβουνα χωρὶς νερό.*

«Υστερα ἀπὸ τὶς μεγάλες ἀπαιτήσεις και τὶς ὑπερβολικὴς ἐλπίδες τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ἦρθε ἢ ἀπογοήτευση και ὁ σκεπτικισμός. Οἱ νέοι νιώθοντας, πῶς εἶχαν ἐξαπατηθεῖ ἀπὸ τὰ συνθήματα τῶν παλαιότερων τους, ἀνέπτυξαν μιὰ τόσο ἀκονισμένη κριτικὴν αἴσθηση, πού τοὺς ἄρεσε νὰ δείχνουν, πόσο εἶχαν λείψει ἀπὸ τὴ ζωὴ τὰ ἰδανικά και σὲ τί ψέμα και ὑποκρισία στηρίζεται ὁ σύγχρονος πολιτισμός» γράφει ὁ Μ. Βωργα, σὲ μιὰν ἐξαιρετικὴ μελέτη του γιὰ

(2) «Ἡ Ἐρημη Χώρα και ἄλλα ποιήματα» Εἰσαγωγή, Σχόλια, Μετάφραση Γιώργου Σεφέρη, ἔκδ. «Ἰκαρος» 1949.

τήν «Ἐρημη Χώρα» τοῦ Ἔλιοτ⁽³⁾. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ψυχικὸ κλίμα ποῦ χαρακτηρίζει τὸ ἔργο καὶ πολλῶν ἄλλων ποιητῶν τῆς Εὐρώπης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως παρὰλληλα, κι ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, τέτοιο ἦταν τὸ κλίμα τῆς ποίησης τοῦ Καραυωτάκη καὶ τοῦ Καθάφη.

Μ' αὐτὸ τὸ πρίσμα ἄμα δοῦμε τὴν ποίηση τοῦ Ἔλιοτ, θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν χαρακτηρίσουμε ποιητὴ τῆς παρακμῆς. Ὅμως ὁ Ἔλιοτ, διαθέτοντας γερῆς ρίζες μέσα του, ποῦ τὸν ἔδεναν καὶ τὸν στήριζαν μὲ τὰ θάθρα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, δὲ σταμάτησε στὴν «Ἐρημη Χώρα», δὲ στάθηκε ἕως τὸ τέλος ἕνας ἀπελπισμένος, ἕνας μηδενιστής. Ἀναζήτησε τὴν οὐσία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, προσπάθησε νὰ θρεῖ τις καταβολές του, τὰ κύρια συστατικά του, τὰ αἰώνια στοιχεῖα του. Καὶ θέλησε νὰ θγεῖ ἀπ' τὸ μηδενιστικὸ αὐτὸ ἀδιέξοδο, ἀποδεχόμενος τις αἰώνιες ἀξίες, ποῦ πηγάζουν ἀπ' τὴ Χριστιανικὴ Ἀλήθεια. Ἔτσι, ὅταν κρίνουμε τὸ ἔργο τοῦ Ἔλιοτ, συνολικά, καὶ προχωρήσουμε ἀπ' τὴν «Ἐρημη Χώρα» στὰ «Τέσσερα Κουαρτέττα»⁽⁴⁾ καὶ στὴν «Τετάρτη τῆς Καθαροβδομάδας», (ἔργα θαθεῖας χριστιανικότητας καὶ γνήσιου λυρισμοῦ) καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἔλιοτ «ἦταν ἕνας προφήτης, κατὰ τὸ μέτρο ποῦ ὁ προφήτης, εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ποῦ προτρέχει ἀπ' τὸν καιρὸ του καὶ ποῦ συνειδητοποιεῖ στοὺς συνανθρώπους του, τὰ κρυφὰ ρεύματα ποῦ δουλεύουν μέσα στὴν κοινωνία» καταλήγει ἕνας κριτικὸς τοῦ ἔργου του⁽⁵⁾.

Τὸ τόσο σημαντικό αὐτὸ ἔργο τοῦ Ἔλιοτ, μᾶς δίνει τὸ συμβολισμὸ μιάς ἀποξεραμένης χώρας, ποῦ διψᾷ ὀλόκληρη, ἀπὸ νερὸ καὶ ἀπὸ καινούργια ζωὴ. Ἡ

δίψα τῆς δὲν εἶναι, φυσικά, ὕλική ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ ἡ ἀνικανότητά της, εἶναι μιὰ μεγάλη ἀρρώστια τῆς ψυχῆς. Ἔτσι καὶ ἡ στειρότητα αὐτῆ, δὲ θεραπεύεται μὲ τὸν ἔρωτα, ποῦ «καταλήγει πάντοτε σὲ ἀποτυχία, γιατί εἶναι ἡ ὑστερικὸς ἢ ἀνικανοποίητος ἢ μηχανικὸς ἢ ἔνοχος. Ἐνας τέτοιος ἔρωτας, δὲν μπορεῖ νὰ φέρει πνευματικὴν ἀναγέννηση. Πάνω του στέκεται κρεμασμένη ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀπογοήτευσης καὶ τῆς ἀθλιότητος καὶ χρειάζεται κάτι περισσότερο ἀπ' αὐτὸ, γιὰ νὰ ξαναγεννηθεῖ ἡ ζωὴ» γράφει, τόσο χαρακτηριστικά, ἀναλύοντας τὸ θαυνόητο αὐτὸ ποίημα ὁ Μ. Bowra⁽⁶⁾.

Τὸ ἀδιέξοδο τῆς «Ἐρημης Χώρας», ὀδήγησε τὸν Ἔλιοτ, στὴν ἀναζήτηση τῆς πηγῆς, ποῦ θὰ ἔδινε τὸ ἀπαραίτητο νερὸ γιὰ τὴν ἀναζωογόνησή της. Ἔτσι στράφηκε πρὸς τὸ Χριστιανισμὸ. Ἡ πνευματικὴ ξεραίλα τῆς καὶ ἡ πνευματικὴ στειρότητά της, μόνο μὲ τὴν ἐπιστροφή στὴ θρησκεία τῶν πατέρων του, θὰ μπορούσαν νὰ ξεπεραστοῦν⁽⁷⁾. Ἔτσι, ἔγινε πιστὸ μέλος τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἔμεινε ἀφοσιωμένο τέκνο τῆς ὡς τὸ θανάτο του.

Ἀπὸ τὴν «Ἐρημη Χώρα» ἕως τὴν «Τετάρτη τῆς Καθαροβδομάδας» καὶ τὰ «Τέσσερα Κουαρτέττα» κι ἀκόμα ἕως «Τὸ Τραγούδι γιὰ τὸ Συμεῶνα» ἢ «Τὸ Ταξειδί τῶν Μάγων», ἡ ἀπόσταση εἶναι καὶ δὲν εἶναι πολὺ μεγάλη.

Εἶναι πολὺ μεγάλη, γιατί ἀπὸ τὴν ἀπελπισία, τὴν ἀπογοήτευση καὶ τὴν ξεραίλα τῆς «Ἐρημης Χώρας» φτάνουμε στὰ ἐλπιδοφόρα μηνύματα καὶ στὴν πνευματικὴ θεμελίωση τῶν κατοπινῶν ἔργων του. Ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι πολὺ μεγάλη, γιατί ἡ κατοπινὴ ἐξέλιξη τοῦ ποιητῆ, μετὰ τὴν «Ἐρημη Χώρα» του, διαφαινόταν, ἤδη, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀνελέητα ἀπελπισμένο ποιητικὸ ἔργο του καὶ ὑπῆρχε σπερματικά, ἀκόμα καὶ μέσα

(3) Μ. Bowra: Ἡ «Ἐρημη Χώρα» τοῦ Θ. Σ. Ἔλιοτ περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» τόμος Ε'. σελ. 1.

(4) Θ. Σ. Ἔλιοτ «Τέσσερα Κουαρτέττα» Ἀπόδοση, Εἰσαγωγικά Δοκίμια καὶ Σχόλια ἀπὸ τὸν Ἀντώνη Δεκαβάλλε, ἔκδ. Μαυρίδη 1952.

(5) C. Day Lewis: «Ἡ ποίηση τοῦ Θ. Σ. Ἔλιοτ» περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» τόμος Α'. τεύχος Ἰουλίου 1945 σελ. 17.

(6) Στὴ μελέτη του «Ἡ «Ἐρημη Χώρα» τοῦ Θ. Σ. Ἔλιοτ» ὅπου παραπάνω.

(7) Γ. Θεοτοκά: «Πνευματικὴ Πορεία» ἔκδ. Φέξη 1961 σελ. 150.

στούς αλύτρωτους στίχους της. "Ετσι ό ποιητής έχει βρει τó δρόμο του.

Καί στά ποιητικά αúτá έργα του "Ελιοτ, συναντούμε τó ίδιο γνώριμο ύφος του, τήν ίδια λιτότητα, τόν ίδιο προβληματισμό, πάνω στά θεμελιακά ανθρώπινα προβλήματα. Άλλά έδω ή αντιμετώπισή τους είναι διαφορετική. Είναι ή Χριστιανική Πίστη και Έλπίδα, πού δίνει στις ιδέες του και στούς στοχασμούς του, μιá καινούργια διάσταση. Στήν «Τετάρτη τής Καθαροβδομάδας» («Τετάρτη τών Τεφρών» είναι κατά λέξη ό άγγλικός τίτλος του), βλέπουμε τόν ποιητή, πού τόν άπασχολεί τó πρόβλημα τού χρόνου και τής ματαιότητας, νά οδηγείται, μέ μιá μυστικιστική διάθεση, γιομάτη μεταμέλεια, έγκαρτέρηση και ταπεινοφροσύνη, στήν άγκαλιά τού Θεοú. Τό ίδιο και στά «Τέσσερα Κουαρτέττα», έργο λυρικώτερο και μέ έντονες φιλοσοφικές άναζητήσεις και πάλι, γύρω στό πρόβλημα τού χρόνου, δεσπόζει ή παρουσία τού "Αχρονου, πού έξουσιάζει και πάνω στή ροή τού χρόνου και τόν λυτρώνει και πού αúτός, δέν είναι άλλος άπό τó Σαρκωμένο Λόγο.

Δέ χωρεί άνάλυση στά ποιήματα αúτá, γιατί είναι όλο σκέψη, διάθεση, άτμόσφαιρα, έσωτερικό ξεχείλισμα άγωνίας και πίστης μαζί, έπίκληση και άναζήτηση τού Λόγου τού Θεοú:

"Η μόνη σοφία πού θά μπορούσαμε νά έλπίσουμε πώς θ' άποκτήσουμε είναι ή σοφία τής ταπεινωσύνης; "Η ταπεινωσύνη δέν έχει τέλος.

"Η περιέργεια τών ανθρώπων ψάχνει παρελθόν και μέλλον και κολλάει σ' αúτη τή διάσταση. "Ομως τó νά καταλάβεις τó σημείο τής διατομής τού άχρονου μέ τó χρόνο είναι άσχολία για τόν άγιο και οúτε άσχολία μά κάτι δοσμένο και παρμένο μ' έναν «έν ζωή» θάνατο μέσ στήν άγάπη φλόγα κι έλλειψη φιλαυτίας και αυτοπαράδοση.

Πάλι ό Μ. Bowra, σ' ένα μελέτημά του

για τή σύγχρονη άγγλική ποίηση⁽⁸⁾, γράφει εύστοχώτατα ότι τά «Τέσσερα Κουαρτέττα» δείχνουν «τί άπάντηση βρήκε ό ίδιος (ό "Ελιοτ) στις πρώτες άμφιβολίες και άπογοητεύσεις του. Είναι ένα βιβλίο θρησκευτικό, αλλά θρησκευτικό μέ ιδιαίτερη έννοια. Δέ χρησιμοποιεί σχεδόν κανέναν άπό τούς μύθους ή τις διδασκαλίες τού Χριστιανισμού και δέν ενδιαφέρεται τόσο για τή θρησκευτική ζωή, όσο για τήν προσπάθεια τού ανθρώπου νά τή φτάσει».

Μέ άκόμη μεγαλύτερη χριστιανική κατάφαση έμφανίζεται «στό Ταξίδι τών Μάγων» και άκόμη περισσότερο στό «Τραγούδι για τó Συμεώνα»⁽⁹⁾, πού ξεχειλίζει άπό ταπεινωσύνη και θεβαιότητα. Τά λόγια πού θάζει στό στόμα τού Συμεώνα καθώς άντικρύζει «τό Βρέφος, τόν άκόμα άμίλητο και άνείπωτο Λόγο», για όποιον έχει παρακολουθήσει τήν πνευματική όδοπορία τού ποιητή, καταλαβαίνει πώς άποτελούν κι ένδόμυχη πίστη δική του, τραγούδι δικό του, σέ ώρες μυστικής έπικοινωνίας μέ τόν Κύριο τής Ειρήνης:

Κύριε, όι ρωμαϊκοί ύάκινθοι άνθίζουν σέ βάσα και ό χειμωνιάτικος ήλιος σέρνεται πάνω στούς χιονισμένους λόφους "Η πεισματάρα ώρα στάθηκε "Η ζωή μου είναι άνάλαψη, περιμένοντας τόν άνεμο τού θανάτου Σά φτερό πάνω στή ράχη τής παλάμης μου

Χάρισέ μου τήν ειρήνη σου. Περπάτησα πολλά χρόνια μέσα στήν πολιτεία αúτη στάθηκα πιτός και άκέραιος, φρόντισα για τó φτωχό.

(8) Μ. Bowra: «Η Σύγχρονη Άγγλική Ποίηση» όμιλία στό Βρετανικό Ίνστιτούτο Άθηνών, περ. «Άγγλοελληνική Έπιθεώρηση» τόμος Β'. σελ. 277.

(9) βλ. τó «τραγούδι για τόν Σημεών» σέ μετάφραση Άντρέα Ίωάννου περ. «Τά Νέα Γράμματα» τόμος 1944 σελ. 291.

*Ἔδωσα καὶ πῆρα τιμὴ καὶ ἄνεση
Ἀποδιωγμένοι δὲ φύγαγε πατέρες ἀπὸ τὴν
πόρτα μου.*

**

Γιὰ τὸ κριτικὸ ἔργο τοῦ Ἔλιοτ, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ σπάνια διαύγεια, στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἰδεῶν του, μ' ἔνα κλασσικὸ ὄφος, ἀπὸ ἕνα βάθος στὴ σύλληψη τῶν θεμάτων του κι ἀπὸ δεξυτάτες παρατηρήσεις, θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεῖ ξεχωριστὰ ἰδιαιτέρος λόγος. Ἐνας ποιητὴς ποὺ δὲν ἐνδιαφέρθηκε μονάχα γιὰ τὴ φιλολογικὴ κριτικὴ, ἀλλὰ ἐπεκτάθηκε σὲ θέματα φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνικὰ, ξεπερνᾷ τὰ συνηθισμένα μέτρα καὶ παρουσιάζεται μπροστὰ στὰ μάτια μας, ὡς πνευματικὴ προσωπικότητα μεγάλων διαστάσεων. Ἄν ἡ ποιητικὴ δημιουργία τοῦ Ἔλιοτ, φωτίζεται καὶ συμπληρώνεται ἀπὸ τὸ τόσο σημαντικὸ κριτικὸ ἔργο του, καὶ τὸ τελευταῖο τοῦτο, πάλι, δικαιώνεται καὶ παίρνει εὐρύτερες διαστάσεις, χάρις στὸ ποιητικὸ του ἔργο.

Ὁ Ἔλιοτ, δὲ θέλησε νὰ μείνει μόνον ἕνας ποιητὴς, ἀφοῦ ἄλλωστε ἔκρυβε μέσα του μιὰν ἀκοίμητη κριτικὴ συνείδηση. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι ὁ λόγος, ποὺ καὶ στὴν ποίησή του, διακρίνεται ἡ ἀγρυπνὴ καὶ διαπεραστικὴ κριτικὴ ματιὰ του. Ἐγράψε ποίηση ἀφοῦ στοχάστηκε πολὺ, ἀφοῦ πόνεσε πολὺ καὶ συνταυτίστηκε μὲ τὴν ἐποχὴ του καὶ τὰ προβλήματά της. Παντοῦ σὲ ὅλα τὰ κριτικὰ του δοκίμια καὶ στὶς μελέτες του, φανερώνεται ὡς μιὰ ἀγρυπνὴ συνείδηση, ποὺ στοχάζεται καὶ προβληματίζεται, ὄχι μόνον μὲ θέματα ὄφους καὶ ποιητικῆς ἐκφρασης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ πιὸ σημαντικὰ, ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ του. Ὁ Ἔλιοτ εἶναι ὁ ποιητὴς μὲ τὸ μεγαλύτερο συναίσθημα εὐθύνης. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τίτλος ἑνὸς μελετήματός του «Οἱ εὐθύνες τοῦ λογοτέχνη»⁽¹⁰⁾ καὶ ἀκόμη πιὸ χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα γράφει: «Δὲν εἶναι ὡστόσο, κατὰ κανόνα, ὁ λογοτέχνης ἀπορροφημέ-

νος ἀποκλειστικὰ μὲ τὴ δημιουργία ἔργων τέχνης. Ἐχει καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα, ὅπως ὁ κάθε ἄνθρωπος, ἐνδιαφέροντα ποὺ εἶναι πολὺ πιθανό, νὰ ἀσκήσουν κάποιαν ἐπίδραση στὸ περιεχόμενο καὶ στὸ νόημα τῶν λογοτεχνικῶν του ἔργων. Ἐχει τὴν ἴδια εὐθύνη καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει καὶ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον, γιὰ τὴ μοίρα τῆς πατρίδας του καὶ γιὰ τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ της πράγματα, ὅσο κάθε ἄλλος πολίτης». Καὶ παρακάτω προσδιορίζοντας ἀκόμη περισσότερο τὴ σκέψη του, συμπληρώνει: «Τὸ λογοτέχνη, στὴν ὑπόστασή του, δὲν τὸν ἀπασχολεῖ ὁ πολιτικὸς ἢ ὁ οικονομικὸς χάρτης τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀπασχολεῖ ξεχωριστὰ ὁ πνευματικὸς της χάρτης». Ὁ ποιητὴς, γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἕνας ἀπλὸς στιχοπλόκος, περιχαρακωμένος στὸν ἑαυτό του, ποὺ ζεῖ μὲς στὸ χρυσελεφάντινο πύργο τῆς φαντασίας του, ἀλλὰ γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ ὑψωθεῖ στὸ ἐπίπεδο ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ ἔχει καὶ τὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ τὴ δυνατότητα, νὰ στοχάζεται γύρω στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἐποχῆς του: ἠθικὰ, κοινωνικὰ, μεταφυσικὰ, πολιτιστικὰ, παιδαγωγικὰ, ἐκκλησιαστικὰ κ.ἄ. Τότε μόνον μπορεῖ νὰ ὑψωθεῖ, στὴ θέση ἑνὸς πνευματικοῦ ὁδηγοῦ τῆς ἐποχῆς του. Κι ὁ Ἔλιοτ, πραγματικὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, ὑπῆρξε μιὰ πνευματικὴ προσωπικότητα μὲ ξεχωριστὴ ἀκτινοβολία καὶ ἐπίδραση, ὄχι μόνον γιὰ τὴν Ἀγγλία, ἀλλὰ γιὰ τὴν Εὐρώπη ὁλόκληρη.

Καρπὸς τῶν πεποιθήσεων αὐτῶν τοῦ Ἔλιοτ, ποὺ ἐκδηλώνουν τὴ συναίσθηση τῆς εὐθύνης του καὶ τῆς προσδοκίας του, γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας, εἶναι καὶ ἕνα κριτικὸ δοκίμιο ποὺ κυκλοφόρησε στὴν Ἀγγλία λίγους μῆνες μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ δευτέρου Μεγάλου Πολέμου μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἰδέα μιᾶς Χριστιανικῆς Κοινωνίας». Μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ πολέμου, μέσα στοὺς ἀτέλειωτους βομβαρδισμοὺς τοῦ Λονδίνου, ὁ ποιητὴς καὶ κριτικὸς Ἔλιοτ, προσπαθεῖ νὰ συλλάβει τὴν ἰδέα μιᾶς χριστιανικῆς κοινωνίας. Μέσ' ἀπ' τοὺς καπνοὺς ποὺ ὑψώνονται στὴ

(10) Τ. Σ. Ἔλιοτ «Οἱ Εὐθύνες τοῦ Λογοτέχνη» περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» τόμος Α'. τεύχος Μαΐου 1945 σελ. 3.

φλεγόμενη Ευρώπη, ὁ ποιητής τῆς «Ἐρημῆς Χώρας», δραματίζεται τὸ μεταπολεμικὸ κόσμον καὶ προσπαθεῖ ἀπ' τὰ καθημερινὰ ἐρείπια, νὰ συλλάβῃ τὸ μέλλον. Βλέπει ὅτι ἡ Εὐρώπη τοῦ ὀλέθρου καὶ τῆς καταστροφῆς, πού ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου σωριάζεται σὲ ἐρείπια, ἔχει μεταβληθεῖ σὲ μιὰ πραγματικὴ «ἔρημη χώρα», καὶ βλέπει, ἀκόμα, τὴν κρίση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πού ὀδήγησε στὴν πολεμικὴ σύγκρουση, νὰ μὴν ἐπιδέχεται ἄλλη ἐπίδειξη, γιατί, ἤδη, ἔφτασε στὰ πρόθυρα τῆς ὀλοκληρωτικῆς καταστροφῆς του. Οἱ πνευματικὲς, ὅμως, δυνάμεις, φαίνεται πὼς δὲν ἔλλειψαν ἀπ' τὴν ψυχὴ του, οὔτε τὴν ὕστατη ἐκείνη ὥρα, γιατί τὴν ὥρα τῆς μεγάλης δοκιμασίας, εἶχε τὴν ψυχικὴν ἀντοχὴ νὰ ὑπομένει, νὰ προσδοκᾷ καὶ νὰ ἐλπίζει.

✱

Μικρὸ σὲ ἔκταση, ἀλλὰ μεγάλο σὲ σημασία, εἶναι καὶ τὸ θεατρικὸ ἔργο τοῦ Ἐλιοτ. Ἐπιμένοντας στὴ διαπίστωση ὅτι τὸ ποιητικὸ θέατρο ἔχει νὰ προσφέρει πολλὰ περισσότερα στὸ σύγχρονο θεατὴ, ἀπὸ τὸ θέατρο πρόζας, καταπιέστηκε μὲ τὴν προσπάθεια νὰ τὸ ἀναμορφώσει. Διατηρώντας καὶ στὸ θέατρο τὸ στίχο, εἰσάγοντας τὸ χορὸ καὶ προσφέροντας στὸ θεατὴ ἕνα θέατρο μὲ γνήσιο ποιητικὸ λόγο, ἔφερε, πραγματικά, κάτι τὸ καινούργιο στὸ ἀγγλικὸ θέατρο. Ὁ «Φόνος στὴ Μητρόπολη», πού γράφτηκε γιὰ νὰ παιχθεῖ στὸ ἐτήσιο Φεστιβάλ τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τοῦ Καντέρμπουρου, ἔχει γιὰ θέμα του τὴν δολοφονία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μπέκετ, ἡ ὁποία, μάλιστα, ἔγινε σὲ ἐλάχιστη ἀπόσταση ἀπ' τὸ μέρος πού ἔγινε ἡ παράσταση. Ἴσως, νὰ μὴν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ θεατρικὸ ἔργο, στὴν τεχνικὴ σημασία τοῦ ὅρου. Ἡ πλούσια ὅμως δραματικὴ τοῦ ἔργου, ὁ ἐξαιρετος, σὲ κίνηση καὶ σὲ ἔκ-

φραση, χορὸς τῶν γυναικῶν, καὶ ὁ λυρικός λόγος τοῦ ποιητῆ, συνταιριασμένος μὲ μιὰ θαθεῖα πνευματικότητα, ἔδωσαν ἕνα ἔργο σπάνιας δραματικῆς ὕψης, ἐξαιρετο δείγμα τοῦ σύγχρονου ποιητικοῦ θεάτρου, πού ἀναφέρεται στὴν πάλη, ἀνάμεσα στὶς κοσμικὲς καὶ στὶς πνευματικὲς δυνάμεις, στὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν κοσμικὴ-κρατικὴ καὶ πνευματικὴ-ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία.

Ἄλλο θεατρικὸ ἔργο τοῦ Ἐλιοτ, σχεδὸν σύγχρονο μὲ τὸ «Φόνος στὴ Μητρόπολη» εἶναι καὶ ὁ «Βράχος». Τῆς ἴδιας πνευματικῆς ὕψης μὲ τὸ προηγούμενο, δὲν ἔχει, ὅμως, τὴν δραματικότητα καὶ τὴ σημασία ἐκείνου. Κι ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, δὲν τὸ θεωροῦσε πὼς ἔσπεκε γιὰ τὸ θεατρὸ του, κοντὰ στὰ ἄλλα του δημιουργήματα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο, τὸ ἀγνοοῦσε ὀλοτέλα, ὡς θεατρικὸ ἔργο, γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ποτὲ δὲν τὸ ἐπανεξέδωσε τὰ τελευταῖα χρόνια, πού τὰ ἔργα του, καὶ τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ θεατρικὰ καὶ τὰ δοκιμιά του, ἐκδίδονταν σὲ ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ «Βράχος» παρουσιάζει τὰ ὠραιότερα ἴσως χορικά πού ἔγραψε ὁ Ἐλιοτ, γιομάτα συμβολισμό, ποίηση καὶ θαυμάσια νοήματα. Ἄλλὰ τὰ χορικά αὐτά, τὰ μόνια ἴσως πού θὰ ἐπιθυμοῦσε ὁ ἴδιος ὁ ποιητής νὰ περισωθοῦν, ὡς ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα τῆς ποιητικῆς καὶ δραματικῆς του τέχνης, ποτὲ δὲν τὰ περιέλαβε στὶς ἐκδόσεις τῶν θεατρικῶν ἔργων του, ἀλλὰ στὴν ἐπιλογή ἀπὸ τὸ ποιητικὸ του ἔργο, πού μὲ τὸν τίτλο Selected Poems, γνώρισε πάρα πολλές ἐκδόσεις. Καὶ πραγματικά ὁ λυρισμὸς τῶν χορικῶν τοῦ «Βράχου»⁽¹²⁾ στέκει ἐπάξια δίπλα στὰ καλύτερα ποιήματα τοῦ Ἐλιοτ:

*Μὲς τὸ ρυθμὸ τῆς γήινης τῆς ζωῆς μας,
τὸ φῶς μᾶς κούρασε. Γι' αὐτὸ κι'
ὄλο χαρὰ εἴμαστε καθὼς τελειώνει
ἡ μέρα καὶ τὸ παιχίδι παίρνει τέλος.*

(11) Βλ. «Φόνος στὴ Μητρόπολη» σὲ μετάφραση Ἀντ. Ζαχαρόπουλου ἐκδ. «Δαμασκοῦ» 1949 καὶ μὲ τὸν τίτλο «Φονικὸ στὴν Ἐκκλησία» σὲ μετάφραση Γιώργου Σεφέρη, ἐκδ. «Ἰλκαρου» 1964.

(12) Βλ. δύο χορικά ἀπ' τὸ «Βράχο» τοῦ Ἐλιοτ σὲ μετάφραση τοῦ ὑπογραφομένου στὶς «Ἀκτίνες» τόμος 1961 σελ. 345 καὶ τόμος 1962 σελ. 70.

Κι ἡ ἔκταση κι αὐτὴ κόπο μᾶς δίνει.

Σὰν τὰ παιδιὰ κι ἐμᾶς γρήγορα ἢ κούραση μᾶς κυριεύει. Σὰν τὰ παιδιὰ πὸν μένουν ξάγρυπνα τὴ νύχτα καὶ τὰ παίρνει ὁ ὕπνος, εὐθύς ὡς σήησούν τὰ πυροτεχνήματα. Κι ἡ μέρα εἶν' ἀτέλειωτη γιὰ δουλειὰ ἢ γιὰ παιχνίδι.

Ἡ κούραση μᾶς κυριεύει κι ὅταν δὲν προσέχουμε, μὰ κι ὅταν εἴμαστε συγκεντρωμένοι, κοιμόμαστε κι ὄλο χαρὰ εἴμαστε σὰν πέφτουμε τὸν ὕπνο,

ἐξουσιασμένοι ἀπ' τὸ ρυθμὸ τοῦ αἵματος καὶ τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα καὶ καθ' ἑποχῆ. Καὶ πρέπει τὴ λαμπάδα εὐθύς νὰ σήησουμε, τὸ φῶς νὰ σήησουμε καὶ νὰ τ' ἀνάψουμε καὶ πάλι.

Πρέπει ἔτσι πάντοτε νὰ σήησουμε καὶ πάντα τὴ φλόγα εὐθύς νὰ ξαναάψουμε.

Γι' αὐτὸ κι ἐμεῖς γιὰ τὸ μικρὸ μας φῶς, Σ' εὐχαριστοῦμε, πὸν μὲ τὸν ἴσκιό ἀντιπαλεύει.

Σ' εὐχαριστοῦμε πὸν μᾶς ὄθησες νὰ χτίσουμε, νὰ βροῦμε καὶ ν' ἀγγίξουμε στίς ἄκρες τῶν δακτύλων μας, τὸ πὸν ἔχουμε στὰ μάτια μας δοκάρη.

Καὶ καθὼς ἔχουμε χτισμένο τὸ θυσιαστήριο, στὸ Φῶς, τὸ Ἄορατο, μποροῦμε ἀπάνω του νὰ θέσουμε φῶτα μικρὰ, γι' αὐτὰ πὸν ἐγίνηκε τοῦ σώματός μας ἡ ὄραση.

Σ' εὐχαριστοῦμε, πὸν μὲ τὸν ἴσκιό ἀντιπατεῖνιά τὸ φῶς μᾶς προμηνάει.

Ἦ φῶς Ἄορατο, Σ' εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴ μεγάλη Σου τὴ Δόξα.

Ἄλλ' ἂν τὰ δύο προηγούμενα ἔργα τοῦ Ἔλιοτ, πὸν ἀναφέρονται σὲ ἱστορικά γεγονότα, σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτὸ καὶ θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηριστοῦν καὶ ὡς «θρησκευτικὰ μυστήρια», μακριὰ ἀπ' τὴ σύγχρονη ζωὴ, παρ' ὄλο πὸν τὰ χορικά τους ἀναφέρονται στὴ ζωὴ καὶ στὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου κάθε ἐποχῆς, τὰ ἐπόμενα ἔργα του καὶ ἡ «Οἰκογενειακὴ Συγκέντρωση»⁽¹³⁾ καὶ τὸ «Κοκτέιλ Πάρτυ»⁽¹⁴⁾ ἀνάγονται σὲ σύγχρονα γεγονότα καὶ σὲ σημερινὰ ἀνθρώπινα προβλήματα, μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένο καὶ μοντέρνο περίγυρο. Παρ' ὄλο,

ὅμως, πὸν πρόθεση τοῦ ποιητῆ εἶναι νὰ δώσει σύγχρονο ἔργο, ποτὲ δὲν ἀπομακρύνεται ἀπ' τὴν ποιητικὴ μορφή τοῦ θεάτρου του. Ἔτσι διατηρεῖ καὶ τὸ στίχο καὶ τὸ χορὸ.

Στὴν «Οἰκογενειακὴ Συγκέντρωση», πὸν ἀποτελεῖ ἓνα μοντέρνο ἔργο, γραμμένο πάνω στὸ μῦθο τῆς «Ὁρέστειας» τοῦ Αἰσχύλου, τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς καταβασανίζει τὸν κεντρικὸ ἥρωα τοῦ ἔργου, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐλευθερώνεται, ἀναλύοντας τὸ παρελθόν του, ἐνῶ στὸ «Κοκτέιλ Πάρτυ» μᾶς παρουσιάζει μιὰ γυναίκα πὸν χωρὶς αἰτία, παράτησε τὴ συζυγικὴ στέγη, γιὰ νὰ ξαναγυρίσει ὁμως ἀργότερα, κοντὰ στὸν ἄντρα της, μὲ τὶς προσπάθειες ἐνὸς ξένου, μὲ μυστηριώδη ἀληθινὰ ὑπόσταση μέσα στὸ ἔργο. Ὁ ξένος δὲν εἶναι ἄλλος, ἀπὸ ἓνα ὄργανο τῆς θείας βούλησης, πὸν σὲ κάθε συγκεκριμένη στιγμή, παρουσιάζεται γιὰ νὰ σημειώσει τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ.

Τόσο ἀπὸ τὶς μεταφράσεις τῶν ἔργων τοῦ Ἔλιοτ ὅσο καὶ ἀπὸ διάφορα μελετήματα, σὲ ἐφημερίδες, περιοδικὰ καὶ βιβλία, τὸ πλατύτερο ἀναγνωστικὸ κοινὸ στὸν τόπο μας ἦρθε, ὄπωσδήποτε, σὲ ἐπαφὴ μαζί του καὶ τὸν ἀγάπησε. Ἡ πυκνότητα καὶ ἡ ὀριμότητα τῆς σκέψης του, καὶ ἡ φιλοσοφικὴ του συγκρότηση, θεμελιωμένη πάνω σὲ μιὰ ἐδραία χριστιανικὴ πίστη, χάρισαν στὸ σύγχρονο ἀναγνώστη, πέρ' ἀπ' τὴ μεγάλη αἰσθητικὴ συγκίνηση ἐνὸς πηγαίου λυρισμοῦ, δοσμένου μὲ πρωτοποριακὰ μέσα, κι ἓνα μήνυμα: τῆς Προσδοκίας καὶ τῆς Ἐλπίδας, πὸν ἔρχεται ἀπὸ μιὰ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

(13) «Ἡ Οἰκογενειακὴ Συγκέντρωση» σὲ μετάφραση τῆς ποιήτριας Ζωῆς Καρέλλη στὸ περ. «Ὁ Αἰώνας μας» τόμος 1946.

(14) «Κοκτέιλ Πάρτυ» σὲ μετάφραση Αὔρας Θεοδωροπούλου, περ. «Νέα Ἔστια» τόμ. Ν 1951 σελ. 926.

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΟΥ

Ἡ προσαρμογὴ εἰς τὸ σχολικὸν περιβάλλον, ὅπως ἀργότερον ὁ προσανατολισμὸς, σχολικὸς καὶ ἐπαγγελματικὸς, ἀποτελεῖ διὰ κάθε μαθητὴν ἕνα προσωπικὸν δράμα, συχνὰ δὲ καὶ ἀποφασιστικόν, τὸ ὁποῖον ἴσως κανεὶς δὲν ὑποψιάζεται καὶ τὸ ὁποῖον περνᾷ μόνος, χωρὶς βοήθειαν.

Ὁ θεσμὸς τοῦ ψυχολόγου τοῦ σχολείου, ὅπου ἐφηρμόσθη, ἔφερεν ἀποτελέσματα. Ὁ σχολικὸς ψυχολόγος ἔρχεται εἰς βοήθειαν τοῦ παιδιοῦ. Ὁφείλει νὰ ἀνακαλύπτῃ διὰ κάθε μαθητὴν τοὺς λόγους τῆς ἀποτυχίας του, νὰ ἀνιχνεύῃ ἕαν πρόκειται διὰ προσωπικοὺς λόγους, ὑγείας, οἰκογενείας, χαρακτήρος, ἢ διὰ λόγους συνδεομένων μετὰ τὸν διδάσκαλον, τὸ σχολικὸν περιβάλλον, τὴν μέθοδον καὶ τὴν διδασκομένην ὕλην. Πρὸ πάντων ἐνδιαφέρεται νὰ κἀνῃ ἔργον θετικόν, νὰ βοηθήσῃ τὰ παιδιά, νὰ τὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν ἱκανοτήτων των.

Ο ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

Παντοῦ ὅπου προσέφερε τὴν βοήθειάν του ὁ σχολικὸς ψυχολόγος συνέβαλεν εἰς τὸ νὰ γίνωνται περισσότερον ἀνθρώπιναι αἱ σχέσεις μεταξύ διδασκάλων καὶ μαθητῶν, ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν ὁποίων συχνὰ καθορίζεται ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς παιδαγωγικῆς των.

Δὲν εἶναι ἀδιάφορον ἢ ἀχρηστον διὰ τὸν διδάσκοντα νὰ μάθῃ ὅτι αὐτὸ τὸ ἐπιθετικόν, ἄτακτον ἀγόρι, τοῦ ὁποίου δὲν κατορθώνει νὰ δεσμεύσῃ τὴν προσοχήν, ζῆ εἰς συνεχῆ ἀγωνίαν διότι οἱ γονεῖς του ἔπειτα ἀπὸ σειρὰν θλιβερῶν συγκρούσεων ἔφθασαν εἰς τὸ διαζύγιον. Αὐτὸ τὸ ἄλλο, τοῦ ὁποίου ἐσημείωσεν ἔλλειψιν ἐνεργητικότητος, ἔπερασεν ἕξῃ μῆνας εἰς τὸ πρεβαντόριον ἔπειτα ἀπὸ μίαν σοβαρὰν πρωτομόλυνσιν φυματιώσεως. Ἐκεῖνο τὸ ἄλλο παιδί πού φαίνεται διαρκῶς νυσταγμένον εἰς τὴν τάξιν δὲν εἶναι ἀρρωστον, ἀλλὰ πηγαίνει κάθε βράδῳ ἔξω τὸ μεσονύκτιον νὰ βοηθήσῃ τὴν μητέρα του ἢ ὁποία κρατεῖ τὸ θεσιάριον ἑνὸς θεάτρου, διότι φο-

βεῖται νὰ μὲνῃ μόνον εἰς τὸ σπίτι. Ἐκεῖνο τὸ ἄλλο, πού φαίνεται τόσο δυστυχισμένον, τόσο συγκρατημένον, τόσο κακῶς προσηρμοσμένον εἰς τὴν ομάδα τῶν ἄλλων παιδιῶν, ἔχει ἕνα αἰσθημα κατωτέρου τῆτος πού τὸ ἐμποδίζει νὰ προσαρμοσθῇ, διότι ἔχει κάποιαν ἀστάθειαν εἰς τὸ θάδισμα λόγω ὑπολειμμάτων πολιουμειλίδος. Ἐκεῖνο τὸ ἄλλο, ὁ ταραξίας, πού δὲν αἰσθάνεται καμμίαν διάθεσιν νὰ ἐργασθῇ, δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς σχολικὰς ἀπαιτήσεις, ἐπέστρεψεν ἀναπάντητον τὸ ἐρωτηματολόγιον πού ἐστάλη εἰς τοὺς γονεῖς του, διότι αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι εἶναι τελείως ἀγράμματοι. Ὑπάρχουν ἀκόμη ἢ πολὺ στενὴ κατοικία ὅπου τὸ παιδί μελετᾷ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ τραπεζιοῦ τῆς κουζίνας ἀνάμεσα εἰς τὰ ἀδελφία του πού τὸ ἐνοχλοῦν, ἢ ἀνεργία τοῦ πατέρα, ἢ ἐγκατάλειψις τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, ὅταν αὐτοὶ ἔχουν ἀπορροφηθῇ ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἢ τὴν κοσμικὴν των ζωὴν, αἱ ἀνώμαλοι οἰκογενεακαὶ καταστάσεις, τὰ ὄρφανά παιδιά, τὰ υἱοθετημένα, οἱ δεῦτεροι γάμοι τῶν γονέων, αἱ σοβαραὶ ἀσθένειαι, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐξηγήσουν καὶ θὰ δικαιολογήσουν ὀρισμένους ἀνωμαλίας τῆς συμπεριφορᾶς, μικρὰς ἢ μεγάλας.

Μαζὶ μετὰ τὸν διδάσκαλον ὁ σχολικὸς ψυχολόγος θὰ ἀσχοληθῇ μετὰ τὸ πρόβλημα τῶν ἀσθενικῶν καὶ τῶν ἀναπήρων παιδιῶν τοῦ σχολείου. Ἐπίσης μετὰ τὸ πρόβλημα τῶν παιδιῶν τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν «κοινωνικὴν περίπτωσιν». Διατί αὐτὸς ὁ μαθητὴς ἔρχεται εἰς τὸ σχολεῖον μετὰ τὰ μάτια θαθουλωμένα, τριγυρισμένα ἀπὸ μαύρους κύκλους, διατί αὐτὸς ὁ ἄλλος δὲν ἐμελέτησε, διατί ὁ ἄλλος ἔχει ἀντιδράσεις πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ τοὺς συμμαθητάς του, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι φυσιολογικαί;

Ὁ «φάκελλος» τοῦ παιδιοῦ τὸν ὁποῖον ἐπεξεργάζεται ὁ σχολικὸς ψυχολόγος θὰ δώσῃ ἕξ ἄλλου εἰς τοὺς διδασκάλους πληροφορίας ἄλλης τάξεως. Τὰ tests προσοχῆς περιγράφουν τὸν ρυθμὸν ἐργασίας

κάθε παιδιού, την άντοχήν του εις την διανοητικήν προσπάθειαν, τας δυνατότητάς του συγκεντρώσεως, την δυνατότητά του έργασίας. "Άλλαι μέθοδοι έπιτρέπουν να καθορισθοῦν αί κυριαρχούσαι μορφαί τῆς μνήμης του, τὸ πεδίον τὸ ὁποῖον ταιριάζει εις τὴν εὐφυίαν του, τὴν φύσιν τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας συναντᾷ, ἐν ὀλίγοις, τὴν πιθανολόγησιν τῶν δυνατοτήτων του καὶ τῶν ἐμποδίων τὰ ὁποία προσβάλλουν εις τὴν πλήρη των ἀξιοποίησιν.

Ποῖος ξεύρει ποίας ἐπιδράσεις ὑπέστη ὁ μαθητής; Ποῖος ξεύρει μὲ ποίους τρόπους μανθάνει; Ποῖος ξεύρει τὴν ἱστορίαν τῆς σχολικῆς του ζωῆς; "Ολίγον κατ' ὀλίγον, μὲ ὑπομονήν, ὁ διδάσκαλος μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ψυχολόγου θὰ ἠμπορῇ νὰ ἀντιληφθῇ τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ ἢ σκέψις ἑνὸς μαθητοῦ, τὰς ἐλπίδας ἑνὸς ἄλλου. Μέσα εις τὴν προοπτικὴν τῆς ἐξατομικεύσεως τῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξελίσσειται ἡ παιδαγωγικὴ, αὐτὴ ἢ γνῶσις τῶν μέσων τοῦ παιδιοῦ, ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς πολῦτιμος.

Εἰς τὸν σχολικὸν ψυχολόγον ὑποβάλλονται αἱ περιπτώσεις ἀποτυχίων μαθητῶν. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἀποτυχίας δὲν ὀφείλονται εις διανοητικὴν ἀνεπάρκειαν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδράσωμεν εις πολλὰ αἷτια ἀποτυχίας.

Ο ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ

Ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς γονεῖς ἐπιτρέπει εις τὸν ψυχολόγον νὰ χαράξῃ ἕνα σχέδιον διὰ τὸν μελλοντικὸν προσανατολισμὸν καί, κυρίως, νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν γονέων εις ὠρισμένην ἀποψιν τῆς παιδαγωγικῆς των στάσεως τὴν ὁποίαν ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναθεωρήσουν διὰ νὰ βοηθήσουν τὴν καλύτεραν ἀνθισιν τοῦ παιδιοῦ των. Συμβουλαὶ π. χ. διὰ νὰ βοηθήσουν ἕνα μοναχοπαιδί νὰ ἀνοιχθῇ εις τοὺς ἄλλους καὶ τὸν κόσμον, ἰδέαι διὰ νὰ ὀργανωθῇ ὁ ἐλεύθερος χρόνος τοῦ παιδιοῦ κατὰ τρόπον περισσότερο ὠφέλιμον, ὑποδειξεῖς ἀθλητικῶν συλλόγων, ἐξωσχολικῶν εὐκαιριῶν, *ciné-clubs*, κατάλογοι βιβλίων. Κάποτε πρέπει νὰ ὑποδείξῃ ὅτι ὁ χρόνος τοῦ ὕπνου εἶναι ἀνεπαρκής, ὅτι τὸ σύστημα τῶν τιμωριῶν πρέπει νὰ θελιωθῇ ἄλ-

λοτε θὰ συμβουλευθῇ διὰ τὸν τρόπον ὑποβοηθήσεως τοῦ παιδιοῦ εις τὴν μελέτην του· ἄλλοτε θὰ καταστήσῃ προσεκτικούς τοὺς γονεῖς διότι παρακινοῦν καὶ ἀναγκάζουν τὸ παιδί νὰ προσπαθῇ πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἐπιτρέπουν αἱ δυνάμεις του· ἄλλοτε θὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εις τὸ τόσον δύσκολον, ὅσον καὶ σπουδαῖον πρόβλημα τῆς σεξουαλικῆς διαφωτίσεως.

Πόσαι ἀποτυχίαι εις τὸ σχολεῖον αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται εις τὸ ὅτι τὸ παιδί δὲν ἠμπόρεσε νὰ ὀργανώσῃ ὀρθῶς τὴν προσωπικότητά του μέσα εις τὴν συναισθηματικὴν ἀσφάλειαν ποῦ τοῦ προσφέρει ἢ ἐπαφὴ μὲ ἕνα πατέρα καὶ μίαν μητέρα ἰσορροπημένους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν συνείδησιν τῶν εὐθυνῶν των ὀρφανά, παιδιὰ διεζευγμένων γονέων, παιδιὰ ἐγκαταλελειμμένα εις τὸν ἑαυτὸν των ἢ τοὺς ὑπηρέτας. Παιδιὰ μὲ ὅλα τὰ ὑλικά μέσα, ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν παρακίνησιν διὰ τὸ σχολεῖον. Παιδιὰ διατεταραγμένα ἀπὸ μίαν ἀγχώδη μητέρα, ἕνα αὐταρχικὸν πατέρα. Κάθε παιδαγωγικὸν σφάλμα εἶναι πηγὴ δυσκολιῶν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ πάρα πολλοὶ εἶναι οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι, καλῇ τῇ πίστει, διαπράττουν παιδαγωγικά σφάλματα.

Ὁ σχολικὸς ψυχολόγος ὀφείλει νὰ συλλάβῃ μέσα ἀπὸ τὰ ἐρωτηματολόγια, τὰς ἰδιαιτέρας συζητήσεις μὲ τοὺς γονεῖς, τὴν φύσιν τῶν συναισθηματικῶν δεσμῶν οἱ ὁποῖοι ἐνώνουν τὴν οἰκογένειαν, τὸν θαθμόν τῆς αὐταρχικότητος, τὰς προκαταλήψεις, τὴν ἀκαμψίαν τῶν παιδαγωγικῶν συστημάτων, καὶ κυρίως τὴν προσωπικότητα, τὴν περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον ἰσορροπημένην τῶν γονέων καὶ τὰ προσωπικά των προβλήματα τὰ ὁποῖα προσδιορίζουν τόσον πολὺ τὴν στάσιν των ἀπέναντι τοῦ παιδιοῦ.

Ὅταν πρόκειται διὰ σοβαρὰς δυσκολίας, ὁ σχολικὸς ψυχολόγος προχωρεῖ εις τὴν ἀτομικὴν ἐξέτασιν τοῦ παιδιοῦ, διὰ νὰ προσδορήσῃ μὲ ἀκρίθειαν τὰ αἷτια τῆς ἐλλείψεως προσαρμογῆς. Ποικίλα tests ἀλλὰ κυρίως μακρὰ συζητήσις μὲ τὸ παιδί εἶναι τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτει. Κάποτε θὰ χρειασθῇ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ παιδί καὶ τοὺς γονεῖς του πρὸς ἕνα ἱατρεῖον παιδικῆς νευροψυχιατρικῆς, πρὸς τοὺς εἰδικούς

της επανεκπαιδύσεως της όμιλίας, της κινητικότητα, της γραφής ή της όρθογραφίας.

Ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΘΗΤΗΣ

Η άποτελεσματικότητα της βοήθειας του σχολικού ψυχολόγου έγκειται βασικώς εις τό ότι τό παιδί τόν θεωρεί σύμμαχον, κάποιον πού μάχεται παρά τό πλευρόν του έναντίον ενός πλήθους πραγμάτων και προσώπων τά όποια θεωρεί έχθρικά.

Πρόκειται κυρίως διά τό φιλικόν ένδιαφέρον, τό γεμάτο κατανόησιν, τό πάντοτε πρόθυμον, ένός μεγάλου, ό όποιος είναι παρών διαρκώς μέσα εις τό σχολείον, ένδιαφέρον διά την σχολικήν πρόοδον του παιδιού. Αύτή ή μόνη δυνατότης προσφυγής και έμπιστοσύνης είναι ήδη διά τό παιδί ένα άνοιγμα πρós την έλπίδα. Τό ένδιαφέρον πού του δείχνει ό ψυχολόγος μαζί με την φιλίαν, πού αυτό τό ένδιαφέρον δημιουργεί, είναι ισχυρά κίνητρα διά να άγωνισθί και να ξεπεράσθ τόν έαυτόν του.

Υπάρχουν αί μικρά δυσκολία, μικρά εις τά μάτια του μεγάλου, άλλ' ίκανά να παραλύσουν όλόκληρον την δραστηριότητα του παιδιού εις τό σχολείον. Είναι άμέτρητοι, άπροσδόκητοι, περίεργοι κάποτε, και ή λύσις των άπαιτεί ποικιλίαν μικρών έφευρέσεων εκ μέρους του σχολικού ψυχολόγου.

Ίδου ένα παιδί πού φοβάται ένα από τους καθηγητάς του' φόβος άδικαιολόγητος, παράλογος. "Όταν έξετάζεται μένει άποσβολωμένον, άφωνον, έμπρός εις αυτόν τόν διδάσκαλον. "Ο ψυχολόγος θα προκάλεση εις αυτό τό σημείον την προσοχήν του παιδαγωγού και θα διορθώση μαζί του αυτήν την κατάστασιν ή όποία παραλύει.

Ίδου ένα άλλο τό όποιον διαλύεται τελείως έμπρός εις την δυναμικήν προσωπικότητα την όλίγον τυρανικήν του γείτονος συμμαθητού του. Μία άλλαγή θέσεως θα τά διορθώση όλα. "Ενα άλλο ζή εις διαρκή άγωνίαν διότι είναι ό στόχος των πειραγμάτων των συμμαθητών του' άφορμή είναι κάποιος έλαφρός τραυλισμός... Ίδω άπαιτείται προσπάθεια έπα-

νεκπαιδύσεως του λόγου. "Ενα άλλο φαίνεται όκηρός, άμελής μαθητής. Ποτέ δέν ξέρει τό μάθημά του. Έξαντλείται ματαιώς με τό να προσπαθί να τά μάθι «άπ' έξω». Πρέπει να βοηθηθί να άνακαλύψη άλλην μέθοδον μελέτης, να βοηθηθί από πολύ κοντά δι' ένα διάστημα.

"Ενας άλλος, μαθητής της ΣΤ' Δημοτικού, δυσκολεύεται εις την άριθμητικήν διότι δέν έμαθε ποτέ τόν πίνακα του πολλαπλασιασμού. Οι γονείς του, εκπαιδευτικοί οι ίδιοι, έπιμένουν να του τόν μάθουν και τόν προσβάλλουν διά την άγνοιάν του. Διά τό παιδί ό πίναξ του πολλαπλασιασμού άποτελεί πραγματικήν φοβίαν. "Ο σχολικός ψυχολόγος ζητεί από τους γονείς να μη άσχοληθούν πλέον με αυτόν, και ύποδεικνύει εις τό παιδί (έν συνεννοήσει με τόν διδάσκαλον, ό όποιος θα κάνει ότι δέν βλέπει) να έχη πάντοτε εις τό θρανίο του ένα κάλυμμα τετραδίου με τόν πίνακα του πολλαπλασιασμού και να τόν συμβουλευέται. Εις τό τέλος του έτους ή δυσκολία ειχεν έξαφανισθί.

Εις τό τέλος, σκοπός του σχολικού ψυχολόγου είναι να συνενώνη τάς προσπάθειάς όλων, διδασκάλων, καθηγητών, γονέων, ιατρών, κοινωνικών λειτουργών, και να μετέχη και ό ίδιος εις την προσπάθειαν διά την έπιτυχή προσαρμογήν του παιδιού εις τό σχολείον, και, πέραν αυτής, εις την άνθησιν της προσωπικότητός του ή όποια άποτελεί την σπουδαιότεραν έπιτυχίαν της άνθρωπίνης ζωής του.

Έκτός από την άτομικήν βοήθειαν την όποιαν καλείται να προσφέρη εις τά παιδιά πού φαίνονται όλιγώτερον προσηρμοσμένα εις την σχολικήν ζωήν, τό έργον του σχολικού ψυχολόγου εκτείνεται και εις την γενικήν έρευναν. Μερικά θέματα τά όποια τόν άπασχολούν είναι επί παραδείγματι τά έξής:

Η ψυχολογία της άναγνώσεως. Πώς προχωρεί ή διδασκαλία της άναγνώσεως και ποια μέθοδος είναι ή καλύτερα. Διατί τά παιδιά δέν άγαπούν τό τάδε μάθημα; Η ψυχολογία της ξένης γλώσσης.

Η μελέτη των ψυχολογικών παραγόντων οι όποιοι συντελούν εις την έπιτυχίαν

ή άποτυχία εις την όρθογραφία και οι όποιοι έμφανίζονται ποικίλοι και πολλοί: παράγοντες άντιλήψεως, παράγοντες κατανόησης της γλώσσας, παράγοντες ψυχοκινητικοί. Δέν πρέπει νά λησμονώμεν την έπίδρασιν του σχολικού και οικογενειακού παράγοντος, παράγοντος παιδαγωγικού και συγχρόνως πολιτιστικής στάθμης και παρακινήσεως. Πρέπει επίσης νά λάθωμεν ύπ' όψιν την συναισθηματικήν στάσιν του παιδιού άπέναντι του α ή β μαθήματος. Διά την όρθογραφία, όπως και δι' όποιοδήποτε άλλο μάθημα, δέν πρέπει νά πιέζωμεν τό παιδί κάτω από τό θάρος της άποτυχίας του, αλλά νά τό βοηθώμεν, νά τό ένθαρρύνωμεν, νά άφυπνίζωμεν εις αυτό την φιλοδοξία νά ξεπεράσῃ τόν έαυτόν του.

Έπετύχομεν, λέγει ένας σχολικός ψυχολόγος, με την βοήθειαν του διδασκάλου, αξιοσημείωτον πρόοδον εις ένα παιδί με τό νά του προτείνωμεν νά μαθηθάνη κάθε έβδομάδα την όρθογραφίαν δέκα λέξεων και με τό νά σημειώνωμεν την πρόοδόν του εις μίαν γραφικήν παράστασιν. "Ας σημειωθῆ ότι αυτή ή παρακίνησις, αί ένθαρρύνσεις του διδασκάλου, είχαν ως άποτέλεσμα πρόοδον εις την όρθογραφίαν (με ύποτροπάς κάποτε), άλλ' επίσης και... εις την αριθμητικήν.

Διατί ή άποτυχία των περισσότερων μαθητών εις τά μαθηματικά; Όφείλεται εις την φύσιν του μαθήματος; Εις προγράμματα πολύ δύσκολα και τά όποια δέν ανταποκρίνονται με τάς απαιτήσεις της διανοητικής εξέλιξεως; Εις σοβαράς και καταπληκτικάς άδυναμίας ενός μεγάλου αριθμού μαθητών; "Η, τέλος, εις κακάς παιδαγωγικάς μεθόδους; "Όσα προβλήματα πρós άνάλυσιν, εξήγησιν, λύσιν, τόσαι πρακτικά λύσεις πρós άντιμετώπισιν.

Αί δυσκολία εις την Α' Γυμνασίου. Τό παιδί έδω, έρχεται εις έπαφήν με νέους διδασκάλους (πολλοί καθηγηταί άντικαθιστούν τόν μοναδικόν διδάσκαλον τόν όποιον είχε συνηθίσει)· άντακαλύπτει νέα μαθήματα, νέας μεθόδους, νέας μορφάς έργασίας, και, γενικώτερον, νέαν προοπτικήν. "Η θέσις του εις αυτό τό νέον περιβάλλον εύρίσκειται τελείως άλλαγαμένη.

"Η άποτυχία τώσων πολλών παιδιών εις αυτήν την τάξιν σπανίως όφείλεται εις άνεπαρκείς διανοητικάς ίκανότητας, αλλά μάλλον εις κακήν προσαρμογήν, εις έλλειψιν κινήτρου, εις σύγχυσιν του παιδιού έμπρός εις μίαν κατάστασιν και καθήκοντα διά τά όποια δέν είναι καθόλου προετοιμασμένον.

"Η εξέτασις της διανοητικής δραστηριότητος. Συμφωνεί ή έπίδοσις του παιδιού εις τά μαθήματα (οί βαθμοί του) με τά άποτελέσματα των tests; Ποία δυνατότητα προγνώσεως διά την έπιτυχίαν εις τό σχολειόν ή εις ώρισμένην ειδικείσιν έπιτρέπουν τά tests;

Τό πρόβλημα της έπίδρασεως των σχολικών κτιρίων. Ό παιδαγωγός είναι περίφημος, ή κατάστασις τώσ μαθητών καλή, έν τούτοις ή τάξις δέν «προχωρεί». Πρόκειται συχνά διά μίαν αΐθουσαν κακώς άεριζομένην, σχολειόν χωρίς προαύλιον, χωρίς φώσ, άέρα ήλιον, όπου έν τούτοις τά παιδιά διαβιούν επί 6 ώρας καθημερινώς.

Τό πρόβλημα της έξωσχολικής ψυχαγωγίας του παιδιού. "Αλλα παιδιά έχουν άνάγκην νά έξωτερικεύωνται, έχουν άνάγκην από ζωηρά παιχνίδια, άλλα έχουν άνάγκην από ήρεμίας, άνάπαυσιν, άναννώσματα. Ό ιατρός, ό ψυχολόγος και ό παιδαγωγός οι όποιοι γνωρίζουν καλώς τό παιδί ήμπορούν νά ειπουν τί χρειάζεται τό παιδί διά νά αναπαυθῆ, ποιοι τρόποι ψυχαγωγίας του ταιριάζουν(*).

Είναι μιá συνεργασία ή όποία έχει πάντοτε ως θέμα, άλλα και ως σχέδιον, την εικόνα της πραγματικής προόδου του παιδιού.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

(*) J. Wallon, A. Beslais, etc.: «La psychologie scolaire», Presses Universitaires de France, Paris 1953.

B. Andrey, J. Simon, etc.: «L' adaptation de l' enfant au milieu scolaire», Presses Universitaires de France, Paris 1955.

ΝΕΟΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ

Σε μιὰ σειρά διαλέξεων πρὶν λίγο καιρὸ ὁ Sir Leon Bagrit μίλησε σὰν προφήτης (*).

Ἐξετάζοντας τὸ παρελθὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἶδε πὼς ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ, ἦταν πάντοτε πρὸν νόμιμο τῶν ὀλίγων. Ἡ ἀνάπαυσις, ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀνεσις σ' ὄλους τοὺς πολιτισμούς μέχρι καὶ τοῦ δικοῦ μας, ἦταν μόνο γιὰ τὸ 5% τοῦ πληθυσμοῦ κάθε κοινωνίας πὸν ἀποτελοῦσε τὴν κορυφὴ τῆς. Ἐνῶ ὁ μόχθος καὶ ἡ φτώχεια ἦταν ὁ κλῆρος τῶν ὑπολοίπων 95%. Ἀλλὰ κοιτάζοντας στὸ μέλλον ὁ Sir Leon, εἶδε πὼς αὐτὴ ἡ κατάσταση πρόκειται ν' ἀλλάξῃ. Οἱ θαυμάσιες νέες μηχανές, στίς ὁποῖες εἶναι εἰδικός, πρόκειται νὰ κάνουν πραγματικότητα τὸ παμπάλαιο ὄνειρο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ μιὰ ταγκόσμια ἀφθονία. Μέσα σὲ μερικὲς δεκαετίες ἀπὸ σήμερα ὁ αὐτοματισμὸς θὰ παράσχη στὸν καθένα—κυριολεκτικὰ στὸν καθένα—τίς ὑλικὲς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ πλήρη καὶ ποικίλη ζωὴ. Αὐτὸ εἶναι τὸ μέλλον μας.

Φυσικὰ ὁ Sir Leon ἦταν ἐνήμερος τοῦ γεγονότος, πὼς ὑπάρχουν πολλὰ ἐμπόδια ἀκόμη στὸ δρόμο μας. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἤθελα ν' ἀσχοληθῶ μ' αὐτά. Γιατί σὰν τὸν Sir Leon κ' ἐγώ, ἀγαπῶ τὴν ἀλλαγὴ. Σὰν κ' αὐτὸν ἀτενίζω μὲ ἐνθουσιασμὸ αὐτὴ τὴ μετατροπὴ ἀπὸ μιὰ ἐποχὴ ἀνισότητος καὶ ἐκμεταλλεύσεως σὲ μιὰ ἄλλη ἴσης ἀφθονίας. Τὸ μοναδικό μου σχόλιο στίς διαλέξεις του εἶναι πὼς ὑπάρχει τοῦλάχιστον ἓνα ἐμπόδιο τὸ ὁποῖο ὑποτίμησε ὁ Sir Leon. Εἶπε πὼς ἡ τάσις τῶν νέων παντοῦ εἶναι σχεδὸν πάντοτε πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν τῆς προόδου. Ὁ ἴδιος ἐπίσης εἶπε πὼς ἀρκετὰ ἀπλὲς ἀλλαγές σὲ ὅ,τι διδάσκειται στὰ σχολεῖα καὶ στὰ Πανεπιστήμια, θὰ δώσουν στοὺς νέους τίς διανοητικὲς ἱκανότητες πὸν χρειάζονται.

(*) Σημ. Μετ. Ἡ σειρά τῶν διαλέξεων εἶχε τὸν γενικὸ τίτλο: «Ἡ ἐποχὴ τοῦ αὐτοματισμοῦ».

Ὅποσδήποτε ἂν ὁ Sir Leon εἶχε τὴ δική μου δουλειὰ γρήγορα θὰ διεπίστωνε πὼς αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο ἀπλᾶ. Τοῦλάχιστον ἡ στάσις τῶν σπουδαστῶν στὰ Πανεπιστήμια—κ' αὐτοὺς ἀφορᾷ ἡ συζήτησίς μας—στὸ θέμα τῆς προόδου εἶναι μεγαλυτέρας ποικιλίας ἀπὸ ἐκείνης πὸν ἐκείνος ὑποστηρίζει. Γενικὰ μιλώντας κανεὶς θὰ μπορούσε νὰ χωρίσῃ τίς στάσεις τῶν σπουδαστῶν ἀπέναντι στὴν τεχνολογικὴ πρόοδο, σὲ τρεῖς ὁμάδες.

Πρῶτα πρῶτα ὑπάρχει ἓνας ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς νέων ἐπιστημόνων καὶ τεχνικῶν πὸν τὸ θέμα τὸ ἀντιμετωπίζουν μὲ ἀφέλεια. Τὸ παίρνουν ἀπλᾶ, ὑποστηρίζοντας πὼς ὅ,τι εἶναι καλὸ γιὰ τὴν ἐπιστῆμη καὶ τὴν τεχνολογία εἶναι καλὸ καὶ γιὰ τὸ ἔθνος. Ἴσως νὰ φαίνεται ἀλλόκοτο τὸ ὅτι στὴν ἐποχὴ τῶν ἀτομικῶν ὄπλων, ὑπάρχουν νέοι ἄνθρωποι πὸν δὲν μποροῦν νὰ διαπιστώσουν ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ δύναμις μπορεῖ νά'ναι πηγὴ κακοῦ παρὰ καλοῦ. Ἀλλὰ ὅποιαδήποτε κ' ἂν εἶναι ἡ ἐξήγησις, κάθε πανεπιστημιακὸς δάσκαλος γνωρίζει πὼς τέτοιες ἀβασάνιστες στάσεις συχνὰ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στοὺς σπουδαστάς. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχη κανεὶς τέτοια στάσις, δὲν εἶναι φυσικὰ δείγμα ὅτι βρίσκεται στὴν πλευρὰ τῆς προόδου, μὲ τὸ νόημα τοῦ Sir Leon. Πρόσδος κατ' αὐτὸν, συντελεῖται, ὅταν γίνεται διανοητικὰ καὶ συναισθηματικὰ χρῆσις τῆς ἐπιστῆμης καὶ τῆς τεχνολογίας γιὰ νὰ στερεωθοῦν καὶ νὰ δυναμώσουν οἱ ἡμέστες θεμελιώδεις ἀνθρώπινες ἀξίες, κ' ὄχι τὸ νὰ τραβᾶμε ἀπερίσκεπτα μπροστὰ.

Μιὰ δευτέρη στάσις πὸν παίρνουν οἱ σπουδασταὶ στὸ θέμα τῆς τεχνολογικῆς προόδου καὶ τοῦ αὐτοματισμοῦ εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετη τῆς πρώτης. Ἄν ἡ πρώτη τυφλὰ τὴν δέχεται εὐνοϊκὰ, ἡ δευτέρη τυφλὰ τὴν ἀπορρίπτει ἐχθρικὰ. Αὐτὴ τὴ στάσις τὴ βρίσκω ἐκπληκτικὴ. Δὲν μοῦ συνέβη ποτὲ νὰ ὑποστηρίξω πὼς ὁ νέος κόσμος πὸν δημιουργεῖται μὲ τὴν ἐπιστῆμη καὶ τὴν βιομηχανία, εἶναι ἓνας κόσμος βασικὰ ἐχθρικός πρὸς

τις ανθρώπινες αξίες. Κι' ἐν τούτοις ἕνας σεβαστὸς ἀριθμὸς σπουδαστῶν αἰσθάνεται ἔτσι, κι' ἐκφράζουν μὲ πάθος τὰ αἰσθήματά τους μόλις τοὺς δοθῇ ἡ κατάλληλη εὐκαιρία. Αἰσθάνονται πὼς ἡ τεχνολογιαμένη καὶ βιομηχανοποιημένη κοινωνία πού κτίζουμε εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν ἀπογοήτευσί καὶ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἀτομικοῦ κόσμου, τῶν προσωπικῶν σχέσεων καὶ τῆς ἀληθινῆς κουλτούρας. Αἰσθάνονται πὼς τὸ κάθε τι στὸν νέο κόσμο πρόκειται νά ναι ἐλεγχόμενο καὶ προκαθορισμένο ἔτσι ὥστε νὰ μὴ μένῃ χῶρος γιὰ τὸ ἀπρόοπτο καὶ τὸ ἀτομικὸ πού κάνουν τὴ ζωὴ γλυκεία καὶ τὴν καλλιέργεια τὴν πνευματικὴ καρποφόρα. Κατὰ συνέπεια εἶναι ἐχθροὶ πρὸς τὴν ἐπιστῆμην καὶ τὴν τεχνολογία.

Τελικὰ ὑπάρχει μιὰ μεσαία ομάδα σπουδαστῶν πού ἡ στάσις τῆς εἶναι σύμφωνη μ' ἐκείνη τοῦ Sir Leon Bagrit. Πιστεύουν στὴν πρόοδο τῆς ὑλικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ σύγχρονα διαπιστώνουν πὼς αὐτὴ ἢ πρόοδος φέρνει μαζί τῆς ὅλα τὰ εἶδη τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν προβλημάτων, ἔτσι ὥστε ἡ ἀνθρώπινη διανόησις πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ στὸ νὰ θεβαιώσῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὶς κεντρικὰς ἀνθρώπινες ἀξίες ὥστε νὰ μὴ καταστραφοῦν ἀπ' τὶς νέες ἐφευρέσεις. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πραγματικὰ προοδευτικοὶ σύμφωνοι μὲ τὸ νόημα τοῦ Sir Leon.

Αἰσιόδοξοι καὶ ἀπαισιόδοξοι.

Αὐτὴ ἡ περιγραφή τῆς στάσεως τῶν σπουδαστῶν ἀπέναντι στὴν πρόοδο εἶναι πολὺ ἀπλή, καὶ δὲν ἔχω καμμιά ἀμφιβολία πὼς ἂν ἐπανεξετάζετο τὸ θέμα ἀπὸ εἰδικούς, θὰ παρουσιαζέτο πρὸς πολὺπλοκο, ἀπ' τὴν ἀδρὰ ταξινομήσι πού ἔκανα ἤδη. Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού ξέρω εἶναι πὼς οἱ ἀφελεῖς αἰσιόδοξοι καὶ οἱ ἀφελεῖς ἀπαισιόδοξοι ὑπάρχουν σὲ μεγάλους ἀριθμοὺς ἀνάμεσα στοὺς σπουδαστὰς καὶ ἐκφράζουν τὴ στάσις τους σταθερὰ μόλις τοὺς δοθῇ εὐκαιρία. Ἔτσι, εἶμαι βέβαιος πὼς δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅπως ὁ Sir Leon, ὅτι οἱ νέοι βρίσκονται πάντοτε στὴ μεριά τῆς προόδου, μὲ τὸ νόημα πού ἐκεῖνος ἔδωσε. Κατὰ συνέπεια δὲν μπορούμε νὰ εἰσηγηθοῦμε πὼς κάποια ἀνάμιξις τῶν ἐπιστημῶν μὲ τὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμματα θὰ παραγάγῃ τὸν ὀξυδερχῆ ἡγέ-

τη τῆς συγχρόνου κοινωνίας πού ἀναζητᾷ ὁ Sir Leon. Κάτι πρὸ ριζοσπαστικὸ χρειάζεταιται.

Πρὶν εἰσηγηθῶ τί μπορεί νὰ γίνῃ, θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω πρῶτα μιὰ προειδοποίησι καὶ μετὰ μιὰ ἐλπίδα.

Ἡ προειδοποίησις εἶναι πὼς δὲν θὰ πρέπει νὰ περιμένῃ τόσα πολλὰ κανεὶς ἀπ' τὴν ἐπίσημην ἐκπαίδευσί στὸ θέμα αὐτό. Πολὺ πρὶν τὰ σχολεῖα καὶ τὰ πανεπιστήμια ἄρχισαν νὰ ἐπηρεάζουν τοὺς νέους, ἢ κληρονομικότης, ἢ οἰκογένεια καὶ χίλιες δυὸ ἄλλες ἐπιδράσεις ἀπ' τὴν κοινωνία δημιουργοῦν στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς ἕνα εἶδος προσωπικότητος καὶ εἶναι οὐτοπία τὸ νὰ υποθέτομε πὼς ἡ ἐπίσημη ἐκπαίδευσίς μπορεί νὰ τροποποιήσῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ ὅ,τι ἡ ἐπίσημη ἐκπαίδευσίς ἐπέτυχε μὲ τὴν ἐπίδρασίς τῆς.

Τὸ γεγονός εἶναι πὼς τελειῶς διαφορετικὰς προσωπικότητες βρίσκονται σὲ ὅσους ὑποστηρίζουν τὶς δυὸ ἀντίθετες στάσεις ἀπέναντι στὴν τεχνολογικὴ πρόοδο. Μερικοὶ ἄνθρωποι, κι' αὐτὸ παρατηρεῖται στοὺς ἄνδρες, δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ αἰσθήματα, στάσεις ἢ προσωπικὰς σχέσεις. Νομίζουν πὼς τὸ μέλλον οὐσιαστικὰ εἶναι τὸ νὰ φροντίζουν στὸ νὰ πραγματοποιοῦν ὀρισμένους σκοποὺς. Ἄλλοι ἄνθρωποι, καὶ ἰδίως γυναῖκες, ἔχουν ἕνα δυνατὸ ἐνδιαφέρον γιὰ συναισθηματικὰς καταστάσεις καὶ προσωπικὰς ἀντιδράσεις, ἐνῶ τὸ νὰ ὀργανῶνουν τὰ πράγματα καὶ νὰ κάνουν πρᾶξι ὀρισμένων σκοποῦς δὲν φαίνεται νά ναι ἐλκυστικὸ γι' αὐτούς. Δὲν εἶναι οἱ ἐπιστῆμες ἢ τὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμματα πού κάνουν τοὺς ἀνθρώπους νά ναι σκληροὶ ἢ τρυφεροὶ στοὺς τρόπους τους. Μᾶλλον φαίνεται πὼς ἄνθρωποι μὲ ἀδρὰ διανοητικὴ κατασκευὴ γέπονται πρὸς τὶς ἐπιστῆμες, ἐνῶ ἄνθρωποι μὲ λεπτὴ φύσι βρίσκουν τὸν ἑαυτὸ τους πρὸς τὸ κατάλληλο γιὰ τὴ σπουδὴ τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς Ἱστορίας. Ἄν αὐτὸ εἶναι σωστὸ, τότε ἡ ἐπίσημη ἐκπαίδευσίς δὲν μπορεί νὰ ἐπηρεάσῃ πολὺ τοὺς σπουδαστὰς στὸ θέμα πού μᾶς ἀφορᾷ.

Θετικὴ ἀνταπόκρισις.

Ἡ ἐλπίδα μου βγαίνει ἀπ' τὰ πειράματα ἀπ' τὰ ὁποῖα παίρνω τὰ δεδομένα. Αὐτὰ

δείχνουν πώς σάν κάποιος προσπαθήση με κατάλληλο τρόπο να γεφυρώση τὸ χάσμα πὸν παρατηρεῖται μεταξύ τῶν σπουδαστῶν τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν, ἢ ἀνταπόκρισις τῶν περισσοτέρων σπουδαστῶν εἶναι θετική. Στὸ πανεπιστήμιο π.χ. πὸν ἐργάζομαι ἐζητήθη ἀπ' τοὺς σπουδαστὰς τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν, στίς τελικῆς τοὺς ἐξετάσεις νὰ γράφουν μιὰ διατριβὴ μὲ θέμα γύρω ἀπ' τὰ ἀνθρωπιστικά γράμματα, κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγησι καὶ φροντίδα εἰδικῶν πάνω στὸ θέμα τῆς διατριβῆς τους. Εἶναι τὸ πρῶτο ἔτος πὸν ἐφαρμόσθηκε αὐτό, ἀλλὰ νομίζω πὸς οἱ πλεῖστοι ἀπ' τοὺς ἐπιβλέποντας καὶ παρακολουθοῦντας ἀπὸ κοντὰ αὐτῆς τίς ἐργασίες, εἶναι βαθειὰ ἐντυπωσιασμένοι ἀπ' τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν διανοητικὴ ἰκανότητα μὲ τὴν ὁποία οἱ σπουδασταὶ τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν καταπιάνονται μὲ τὸ θέμα τους.

Ἀντίθετα τὸ πρόβλημα τοῦ νὰ ἀσχοληθοῦν σπουδασταὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων μὲ μιὰ πιὸ θετικὴ καὶ βαθύτερη κατανόησι τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνολογικῆς προόδου τῆς ἐποχῆς μας, μού φαίνεται πὸς εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολο. Γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὑπάρχουν δύο λόγοι: ἕνας ἐπιφανειακὸς κ' ἕνας βαθύς. Ἡ ἐπιφανειακὴ δυσκολία εἶναι ἡ ἀνεπάρκεια πὸν παρουσιάζει στὰ μαθηματικά ἢ ἀγγλικὴ ἐκπαίδευσι. Μέχρις ὅτου πάρομε τὰ μαθηματικά τόσο σοβαρά, ὅσο καὶ οἱ Ρῶσοι, στήν ἐκπαίδευσί μας, θ' ἀποτυγχάνομε στὸ πιὸ οὐσιώδες σημεῖο τῆς, στὸ νὰ κάνη ἱκανοὺς τοὺς νέους ἀνθρώπους νὰ ζοῦν στὸ σύγχρονο κόσμῳ τῆς ἐπιστήμης.

Ὅποσδήποτε ὑπάρχει μιὰ βαθύτερη δυσκολία στὸ νὰ βοηθηθοῦν οἱ σπουδασταὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν στήν κατανόησι τῶν ὄρων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας. Ὁ Sir Leon ἐπανειλημμένα μᾶς ὑπενθύμισε πὸς ὁ πολιτισμὸς τοῦ μέλλοντος θάναί οὐσιαστικὰ διάφορος ἀπ' τὸν πολιτισμὸ τοῦ παρελθόντος. Ὅλοι οἱ παρελθόντες πολιτισμοὶ κατὰ τὴν γνώμη του ἐχαρακτηρίζοντο κυρίως ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ δῶρα τους καὶ οἱ εὐκαιρίες τους ἦταν προνόμιο τῶν ὀλίγων, ἐνῶ ὁ πολιτισμὸς τοῦ μέλλοντος θάναί διαθέσιμος γιὰ ὅλους. Νομίζω κ' ἐγὼ πὸς αὐτὴ ἡ ἀποψὶς του εἶναι ἀπόλυτα

θεμελιώδης. Ἀλλὰ νομίζω πὸς ἀπ' τὴν ἀποψὶ αὐτὴ ξεκινοῦν μερικῆς συνέπειες. Διότι σὲ τελευταία ἀνάλυσι τὰ ἀντικείμενα τῶν ἀνθρωπιστικῶν μελετῶν εἶναι ὅλα προϊόντα πολιτισμῶν πὸν εἶχαν κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν ὑπέροχη κοινωνικὴ ἀνισότητα. Τὰ μυθιστορήματα εἶναι γύρω ἀπ' τὴ ζωὴ «ἐψηλοῦ ποιοῦ» ἀνθρώπων. Ἡ τραγωδία συμβαίνει σὲ μεγάλους. Οἱ στρατηγοὶ πολεμοῦν στίς μάχες. Οἱ ζωγράφοι ἀφιερῶνουν τὰ ταλέντα τους γιὰ νὰ ζωγραφίσουν καὶ νὰ διακοσμήσουν τὰ σπίτια τῶν δυνατῶν. Τὰ κάστρα καὶ τὰ παλάτια μένουν, ἐνῶ τὰ καλύβια χάνονται μέσα στὴ σκόνῃ.

Μὲ ὅ,τι ὁ σπουδαστὴς τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν ζῆ, εἶναι ἡ κληρονομία μᾶς μικρῆς μερίδος τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνῶ οἱ ζωῆς καὶ οἱ συνθήκες, οἱ χαρὲς καὶ οἱ λύπες τῆς μεγίστης πλειονότητος τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἄγραφα πράγματα καὶ ξεχασμένα. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ μιὰ τεραστία προσπάθεια τῆς φαντασίας γιὰ νὰ ἀνοικοδομηθῇ κανεὶς τὴν ὀλοκληρωτικὴ εἰκόνα τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κόσμου, τοῦ ὁποῦ ἡ κληρονομία μας αὐτὴ τῆς ὑψίστης καλλιτεργείας, διεμόρφωσε ἕνα μέρος του.

Θερμοκήπιο τῆς φαντασίας.

Ἔτσι μού φαίνεται πὸς οἱ ἀνθρωπιστικῆς σπουδῆς, ὅπως ἔχομε τὴν τάσι νὰ τίς διδάσκουμε συστηματικά, δὲν κάνουν ἱκανὸν τὸν σπουδαστὴ στὸ νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ ὑπολογίσῃ τὸ ρόλο τῆς ἐργασίας στὴ ζωὴ, τῆς ἐργασίας τοῦλάχιστον ὅπως ἦταν γνωστὴ καὶ διήρκεσε κατὰ χλιετηρίδες στίς μέγιστες μάζες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Οἱ ἀνθρωπιστικῆς σπουδῆς, ὅπως διδάσκονται, εἶναι ἕνα θερμοκήπιο γιὰ τὴ φαντασία πὸν προκαλεῖ νοοτροπία καὶ στάσεις πὸν δὲν μποροῦν εὐκόλα νὰ σταθοῦν σὲ μιὰ ἀπροσάτευτη ζωὴ στὸν κόσμῳ ἔξω. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ, γιὰ ἕνα σπουδαστὴ, πὸν βρισκόταν κάτω ἀπὸ τέτοιες ἐπιδράσεις γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα, νὰ εἶναι ἀνίκανος ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ συλλάβῃ τίς τεραστίες μορφωτικῆς ἀλλαγῆς πὸν πρόκειται νὰ ἔλθουν στὸ μέλλον μὲ τὴν ἐξαφάνισι τοῦ μόχθου καὶ τὸν ἐρχομὸ τῆς ἰσότητος.

Γι' αὐτὸ πιστεύω πὸς, ἐάν ἡ ἐκπαίδευσις

πρόκειται να ἔχη τὸ μέρος τῆς στῆν καλλιέργεια τοῦ προσώπου τὸ ὅποιον, ὅπως καὶ ὁ Sir Leon ἀνεγνώρισε, ἐπειγόντως χρειάζεται γιὰ νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὶς πρὸ σπουδαῖες ἀνθρώπινες ἀξίες, στὸν μεγάλο νέο κόσμο πὸν δημιουργοῦμε, χρειάζονται πολὺ περισσότερες προσαρμογές, παρὰ μικρὲς ἀλλαγές νὰ γίνουν στὸ θέμα τῆς παιδείας. Ὅ,τι χρειάζεται στῆν πραγματικότητα δὲν εἶναι ἐκπαιδευτικὴ ἐργασία μὲ τὴ συνήθη σημασίαν τοῦ ὄρου, ἀλλὰ χρειάζεται καλλιέργεια. Στὶς ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς τὸ μυαλό μας εἶναι ἀκόμη τυφλό ἀπ' τὸ γεγονός τοῦ ὅτι ὁ πολιτισμὸς πὸν ἀποδεχθήκαμε, ξεκινᾷ καὶ βαθειὰ εἶναι χρωματισμένος ἀπ' τὴν ἀνισότητά τῆς παλαιᾶς κοινωνίας. Αὐτὸ δὲν σημαίνει φυσικὰ πὸς οἱ μεγάλες ἐργασίες τοῦ παρελθόντος θὰ μποῦν στὸ περιθώριον καὶ θὰ τὶς ἀρνηθοῦμε. Ἀπεναντίας ἐκεῖνο πὸν τὶς κάνει μεγάλες εἶναι τὸ ὅτι ἔχουν καὶ πάντοτε θὰ ἔχουν σπουδαιότητα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ εἶναι ὅλες χρωματισμένες ἀπ' τὴν ἀνισότητά τῶν κοινωνιῶν ἀπ' τὶς ὁποῖες ξεπήδησαν καὶ ἀπὸ τὶς στάσεις τῶν

μειονοτήτων γιὰ τὶς ὁποῖες δημιουργήθηκαν. Ἡ δουλειὰ τῆς καλλιέργειας πὸν μᾶς περιμένει εἶναι ἡ ἐπανεκτίμησις τῆς κληρονομίᾶς τοῦ παρελθόντος καὶ ὁ διαχωρισμὸς ἐκεῖνου πὸν εἶναι ἀκόμη σωστὸ καὶ διαρκείας ἀπὸ ὅ,τι ἦτο ἀπόρροια τῆς ἐπιρροῆς τῆς τάξεως ὀρισμένων ἀνθρώπων καὶ τῶν προνομίων τῶν. Ἀρχετὰ ἐγίναν στὸν τομέα αὐτό, ἀλλὰ ἡ μεγαλύτερη δουλειὰ ἀπομένει νὰ γίνῃ. Ἔτσι θὰ εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ διδάξουμε στοὺς σπουδαστὰς τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμῶν τὸ νὰ ἴδουν τὰ ὑψίστα ἐπιτεύγματα τοῦ πολιτισμοῦ ὡς μέρος καὶ τμῆμα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου πᾶν στῆν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καὶ ἔτσι νὰ ἀποκτήσουν μιὰ πρὸ θετικὴ καὶ ἐλπιδοφόρο ἀποψὶ τῶν δυνατοτήτων τῆς συγχρόνου καλλιέργειας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τώρα πὸν τὸ φροῦτιό τοῦ μόχθου καὶ τῆς φτώχειας πρόκειται νὰ σηκωθῇ ἀπ' τοὺς ὅμους ὄλων μας.

PATRICK CORBERT

*Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας
στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Sussex.*

Μετάφρ. Γιάννη Παπαγεωργίου.

ΣΗΜΕΙΟΝ “ΜΗΔΕΝ,”

Ἄδέρφια,

ἔδῶ πὸν φτάσαμε εἶναι τὸ σημεῖο «μηδέν»!

Ἡ ἀνοιχτὴ δὲ μπορεῖ νὰ ῥθει σ' αὐτὴ τὴν πόλιν τῆς ἐξορίας.

Περπατᾶμε πάνω σὲ μουχλιασμένα, σάπια φύλλα
προσπαθοῦμε νὰ μιλήσουμε μὲ τὴ θαλασσινὴ αὔρα
νὰ διακρίνομε τὰ χαμένα ἰστία.

Ὅμως, οἱ ἀστραπὲς γράφουν κόκκινα τόξα

μακριὰ ἀκούγεται ἡ βουὴ τῶν κεραυνῶν!

Καθόμαστε στοὺς ἔρημους θράχους τοῦ γιαλοῦ
καὶ ἀναπολοῦμε τὶς μάχες πὸν χάσαμε τόσο ἄδοξα.

Κανένα παράσημο δὲ μᾶς στολίζει τὸ στήθος
οὔτ' ἕνας σκύλος δὲν ὑπάρχει νὰ γλείψῃ τὶς πληγές
πὸν ἡ ἦττα σκάλισε στὸ κορμί μας!

Τώρα πλέον καμμιά νοσταλγία
δὲν ξυπνᾷ μέσα μας τὸν οὐρανό.

Ἐδῶ πὸν φτάσαμε εἶναι «τὸ τεῖχος τῶν δακρῶν»!

Ὁ φόβος ἔχει τινάξει τὰ μαῦρα φτερά του

πάνω ἀπ' τ' ἀπελπισμένο κοπάδι.

Περιμένουμε ἄβουλοι, χωρὶς νὰ ἐλπίζομε,
χωρὶς νὰ πιστεύομε!

Κι' ὅμως, δὲν εἴμαστε πλασμένοι
γιὰ μιὰ τόσο ἀσήμαντὴ ἱστορία!

N. B. KAMBYΣΗΣ

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ SAIN AUGUSTINE, FLORIDA

*Τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς ἱστορίας
μας ἐν Ἀμερικῇ.*

«Οἱ Ἀμερικανοὶ γνωρίζουν ὅλην τὴν Ἀμερικανικὴν ἱστορίαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρῶτον κεφάλαιόν της», ἔγραφε πέρυσι ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀγίου Αὐγουστίνου Joseph P. Harley.

Δὲν θὰ ἦτο καθόλου ὑπερβολικόν, ἂν ἐλέγαμεν ὅτι καὶ οἱ Ἑλληνοαμερικανοὶ γνωρίζομεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρῶτον κεφάλαιον.

Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ γράψῃ ἢ Ἰερά Ἀρχιεπισκοπή, σύμφωνα μὲ τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν τῆς 17ης Κληροκολαϊκῆς Συνελεύσεως ἐν Denver, Colorado. Ἡ συγγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς ἀναμένει τὸν συγγραφέα της.

Μία ἀπὸ τὰς πρῶτας πηγὰς τῆς ἱστορίας αὐτῆς εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ἱστορικὴ πόλις τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου μὲ τὰ μνημεῖα καὶ τοὺς τάφους της, μὲ τὰ κτίσματα καὶ τοὺς καταλόγους τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἐζήσαν καὶ ἀπέθαναν ἐκεῖ. Μίαν σκιαγραφίαν τῆς πόλεως αὐτῆς τῶν πρώτων Ἑλλήνων μεταναστῶν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων.

Ἡ ἱστορικὴ πόλις τοῦ Saint Augustine, Florida, ἑορτάζει ἐφέτος τὰ 400 χρόνια της, ἀφ' ὅτου ἰδρύθη ἀπὸ τὸν Ἰσπανὸν Νάυαρχον Don Pedro Menendez de Aviles (8 Σεπτεμβρίου 1565). Καὶ ὁ πρῶτος ἐπίσημος ἐπισκέπτης ποὺ μετέβη τὴν 1ην Ἰανουαρίου νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν ἑναοξίαν τοῦ ἑορτασμοῦ, ἦτο ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Β. καὶ Ν. κ.κ. Ἰάκωβος.

«Ἦλθα ὡς εὐλαβῆς προσκυνητῆς τῶν τάφων τῶν Ἑλλήνων πρωτοπόρων τῆς Νέας Σμύρνης καὶ τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου, νὰ συμμετάσχῳ εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 400ῆς ἐπετείου τῆς ἀρχαιοτέρας αὐτῆς πόλεως τῆς Ἀμερικῆς», ἐτόνισεν ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος εἰς τὸ δεῖπνον, τὸ ὁποῖον παρετέθη πρὸς τιμὴν τοῦ τὴν ἐπαύριον.

Ὁ Δήμαρχος τοῦ St. Augustine Dr. Joseph Schelley M.D., διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου του κ. Gutterman, παρέδωκεν εἰς τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον τὴν κλειδα τῆς πόλεως, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς, εὐχαριστῶν διότι ἡ πρώτη προᾶξις τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου, ἀρχομένου τοῦ 1965, ἦτο ἡ ἐπίσκεψις εἰς Ἅγιον Αὐγουστίνον καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 400ετηρίδος τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες κατώκησαν πρὸ 200 περίπου ἐτῶν.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀναστηλώσεως Δρ. Farle W. Newton ἐτόνισεν, ὅτι εἰς τὴν περίοδον τῶν Μينوρκέζων ἡ ὁποία ἀρχίζει τὸ 1770, τὸ ἰσχυρότερον στοιχεῖον, ἡ πλειοψηφία τῶν χαρακτηριζομένων ὡς Μينوρκέζων, ἦσαν Ἕλληνες, καὶ ἐξῆρε τὴν ἀξίαν τῆς «ἐλληνικῆς κληρονομίας» ποὺ ἄφησαν.

Καὶ εἶναι τόσον πλουσία καὶ ὀλοφάνερη ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ κληρονομία, ὥστε μᾶς προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εὐρισκόμεθα ὄχι εἰς μίαν «ἰσπανικὴν» πόλιν, ὅπως χαρακτηρίζεται ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος, ἀλλὰ εἰς μίαν ἑλληνικὴν κομόπολιν, μὲ ρυμοτομίας, ἀρχιτεκτονικὴν καὶ χαρακτῆρα ἑλληνικόν.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου ἀρχίζει 52 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν ἐποικισμὸν

της. Τῷ 1513, τρία ισπανικά πλοία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰσπανοῦ εὐγενοῦς Don Juan Ponce de Leon, ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου εἰς τὸ δευτερον ταξίδι του πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, ἀντίκρουσαν τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνθισμένης αὐτῆς περιοχῆς κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ «Ἀνθισμένου Πάσχα», ἦτοι 27 Μαρτίου. Ἀντικρύσας ὁ Ponce de Leon τὴν ἀνθισμένην αὐτὴν χώραν, τῆς ἔδωσε τὸ ὁμώνυμον ὄνομα Florida, Ἀνθισμένη. Ὁ Ponce de Leon ἀναζητοῦσε κυρίως δύο πράγματα εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν, ὅπου ἔκαμε ἀπόβασιν καὶ ὅπου ἐκτίσθη βραδύτερον ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος: ἀναζητοῦσε χρυσὸν καὶ τὴν μαγικὴν «τηγὴν τῆς νεότητος». «Πεισθεὶς ὁμως—γράφει ὁ Howard Lee: «The story of old St. Augustine, 1951, 1964»—ὅτι οὔτε χρυσὸς οὔτε τηγὴ τῆς νεότητος εὐρίσκονται ἐδῶ, ἀνεχώρησε μετὰ τοὺς συντρόφους του, διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον.

Τῷ 1562 Γάλλοι «Οὐγενότοι» (Προτεστάνται), φεύγοντες τοὺς διωγμοὺς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἴδρυσαν τὸ Fort Caroline, 40 μίλια νοτιότερον τοῦ ὁποίου ὁ Ἰσπανὸς ναύαρχος Menendez, τὴν 27ην Αὐγούστου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, ἀντίκρουσε τὴν περιοχὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἅγιον Αὐγουστίνον, τὴν δὲ 8ην Σεπτεμβρίου, εἰς μίαν μεγαλειώδη ἀπόβασιν ἐθεμελίωσε τὴν πόλιν.

Κατόπιν μαχῶν μεταξὺ Ἰσπανῶν καὶ Γάλλων, ὁ Ribault μετὰ 500 ναυαγήσαντας συντρόφους του πείθεται νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν Ἰσπανὸν Menendez, ὑποσχεθέντα σεβασμὸν τῆς ζωῆς των καὶ ἀσφάλειαν. Ὁ λόγος τιμῆς δὲν ἠμποδίσαι τὸν Menendez νὰ προβῆ εἰς ἀνηλεῆ καὶ ἀπάνθρωπον σφαγὴν ὄλων τῶν «Οὐγενότων», δηλαδὴ τῶν Γάλλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ribault. Οἱ Γάλλοι ὠδηγοῦντο κατὰ μικρὰς ομάδας εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ὅπισθεν σωρῶν ἄμμου καὶ ἐκεῖ κατέσφάζοντο ἀπάνθρωπα. Ὁ ποταμὸς αὐτός, ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερον, ὠνομάζεται «Matanzas River», δηλαδὴ ποταμὸς αἱματομένης σφαγῆς. Οἱ ἑναπομειναντες ἄμαχοι Οὐγενότοι βαθμηδὸν ἐξέλιπον ἢ ἀφωμοιώθησαν, τάφοι δὲ αὐτῶν εὐρίσκονται εἰς τὸ «νεκροταφεῖον» τῶν Οὐγενότων.

Τῷ 1763 ἡ Φλωρίδα παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Ἰσπανίας εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ Ἀγγλικὴ κατοχὴ διήρκεσε 20 μόνον ἔτη. Κατὰ τὸ 20ετὲς τοῦτο διάστημα ἔλαβον χώραν σπουδαιότατα ἱστορικὰ γεγονότα, ὡς ἡ Ἀμερικανικὴ Ἐπανάστασις (1775) καὶ ὁ ἐποικισμὸς Ἑλλήνων ἐκ Μάνης εἰς New Smyrna (1768) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἅγιον Αὐγουστίνον (1777).

Τῷ 1783 ἡ Φλωρίδα ἐπετροάφη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τῷ 1817 ὁ Ἀμερικανὸς στρατηγὸς Andrew Jackson εἰσέβαλε εἰς τὴν Δυτικὴν Φλωρίδα, ἀλλὰ μόνον τὸ 1821, 10 Ἰουλίου, ἡ Φλωρίδα παρεχωρήθη πωληθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἰσπανίας εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας Ἀμερικῆς. Ἐπακολουθεῖ ἀμέσως ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, ἡ ἴδρυσις Ἐπισκοπελιανῆς Ἐκκλησίας (1821) καὶ Προεσβυτεριανῆς (1824), βραδύτερον δὲ ἡ ἀνακήρυξις τῆς Φλωρίδος εἰς Πολιτείαν (1845). Ἐκ παραλλήλου ἀρχίζει ἡ συρροὴ ἐπισκεπτῶν ὡς λ.χ. ὁ Πρίγκιψ Achille Murat, ἀνεψιὸς τοῦ Μ. Ναπολέοντος, τοῦ ὁποίου ἡ κατοικία σώζεται, καὶ ἡ τουριστικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ προσπάθεια διατηρήσεως τοῦ «ἰσπανικοῦ» χαρακτήρος τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν καὶ ἀνιστόρησιν διαφόρων μνημείων καὶ ἀρχαίων οἰκοδομῶν.

Τῷ 1959 ἰδρύθη ἡ πολιτειακὴ ἐπιτροπὴ ἀναστηλώσεως καὶ διατηρήσεως τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, μετὰ Πρόεδρον τὸν Dr. Farle W. Newton. Τῷ δὲ 1962 ὁ αἰμίμητος Πρόεδρος John Kennedy, ἴδρυσεν τὴν Κρατικὴν Ἐπιτροπὴν Ἐορτασμοῦ τῆς 400ετηρίδος τῆς πόλεως.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν ποῖος εἶναι ὁ χαρακτήρ τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου καὶ ποῖα ἡ ἑλληνικὴ κληρονομία, διὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν θέρμην ὀμιλεῖ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἄνορθώσεως Δρ. Newton.

Ἡ πόλις τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου σήμερον.

Ἀπὸ τὰς ἀρχαϊκὰς πύλας τῆς πόλεως ἀρχίζει ἡ κεντρικὴ ἀρτηρία τῆς πόλεως, ἡ ὁδὸς Ἁγίου Γεωργίου. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ Ἅγιος Γεώργιος οὐδέποτε ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ὡς σημαίνων Ἅγιος, πρὸ δύο ἐτῶν μάλιστα διεγράφη τε-

λείως από τὸ Ἁγιολόγιόν της καὶ ἔπαινε νὰ θεωρῆται Ἅγιος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄλλος ἀπὸ τὸν Ἅγιον Μεγαλομάρτυρα Γεωργιον τὸν Τροπαιοφόρον, τὸν κατ' ἐξοχίην Ἅγιον τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος κοσμεῖ καὶ τὸν Σταυρὸν τῆς κυανολεύκου ἑλληνικῆς σημαίας, ὡς νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος καὶ ἔξολοθρευτὴν ὄχι μόνον τοῦ «δράκοντος», ἀλλὰ καὶ κάθε ἔχθρου καὶ ἐπιβούλου τοῦ ἑλληνορθοδόξου Χριστιανισμοῦ.

Ἡ ὁδὸς Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ἡ κατ' ἐξοχίην ὁδὸς τῆς ἑλληνικῆς συνοικίας τῆς πόλεως, διασταυρῶνεται δὲ μὲ τὰς ὁδοὺς Σωκράτους, Ἰπολύτου κ.ἄ. Τὰ κτίρια τῆς λεγομένης «Μινοκαν Εἰς» εἶναι παρόμοια μὲ τὰ παλαιὰ κτίρια πολλῶν Ἑλληνικῶν κωμοπόλεων: μὲ ἑξώστας καὶ γείσους στεγῶν καὶ παραθύρων (μαπαλκόνια, «χαγιατία», «σαχνεσίνια») μὲ δομὴν τοίχων, εἰσόδους, θύρας, πατώματα, διαρρύθμισιν, ὅλα πολὺ Ἑλληνικά. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι πρὸ τοῦ 1770 αἱ οἰκίαι δὲν ἔχουν ἐστίας καὶ καπνοδόχους (τζάκι), οἱ δὲ κάτοικοι ἐθερμαίνοντο μὲ πύραυρα (μαγκάλια). Καὶ γράφει μὲν ἡ ἱστορία ὅτι τὸ «τζάκι» ἐμφανίζεται συγχρόνως μὲ τὴν Ἀγγλικὴν κυριαρχίαν καὶ ὅτι εἰσήχθη ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, ἀλλὰ τὸ νεοφανὲς τζάκι εἶναι τύπου μεσογειακοῦ, μινορκεζίκου ἢ ἑλληνικοῦ, τὸ δὲ σχολεῖον Γιαννοπούλου ἔχει ἑλληνικώτατο τζάκι.

Τὰ οἰκήματα τῶν λαῶν τῶν βορείων παραλιῶν τῆς Μεσογείου ἔχουν βεβαίως πλείστας ὁμοιότητας. Καὶ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνη κανεὶς ποῦ σταματᾷ ὁ ἰσπανικὸς χαρακτήρ τῶν κτισμάτων καὶ ποῦ ἀρχίζει ὁ ἑλληνικὸς, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶναι τοῦλάχιστον ἕξ ἴσου ἐμφανῆς, ὅσον καὶ ὁ ἰσπανικὸς. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀναστήλωσις πολλῶν κτισμάτων καὶ ἡ κατ' ἀπομίμησιν ἰσπανικῶν προτύπων ἐσωτερικῆ καὶ ἑξωτερικῆ διακόσμησις αὐτῶν ἔγινε εἰς ἐποχὴν πολὺ μεταγενεστέραν, διὰ λόγους τουριστικούς. Παρὰ ταῦτα ὁ Ἑλληνικὸς χαρακτήρ πλείστον κτισμάτων παραμένει ἐμφανεστάτος. Δι' αὐτὸ ἡ συνοικία αὕτη ὀνομάζεται «Greek Settlement», Ἑλληνικὸς Ἐποικισμός.

Τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον Γιαννοπούλου

Τὸ πρῶτον κτίριον ποῦ ἀντικρύζει ὁ ἐπισκέπτης, εἰσερχόμενος ἀπὸ τῆς Πύλης τῆς πόλεως εἰς τὴν ὁδὸν Ἁγίου Γεωργίου εἶναι τὸ ἀρχαιότερον σχολικὸν κτίριον ἐν Ἠνωμέναις Πολιτείαις Ἀμερικῆς. Ἐπιγραφὴ ἀφαιρεθεῖσα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐμαρτύρει ὅτι ὀνομάζεται «Giannopolis School». Ἡ μὲ ἰσπανικὴν ἀμφίεσιν ὁδηγὸς προθυμοποιεῖται νὰ μᾶς πληροφορήσῃ ὅτι εἶναι «Ἰσπανικὸν Σχολεῖον», τριακοσίων ἐτῶν. Καὶ ἡμεῖς τὴν πληροφοροῦμεν, ὅτι εἶναι τὸ «Giannopolis School» ποῦ ἔκτισεν ὁ Ἑλληὴν Γιαννόπουλος πρὸ 200 περίπου ἐτῶν, καθὼς μᾶς πληροφοροεῖ τὸ βιβλιάριον ποῦ μᾶς ἔχει δοθῆ.

Ὁ ἀνεγείρας τὸ κτίριον τοῦτο, ὁ καὶ ἰδρυτὴς τοῦ πρώτου σχολείου εἰς τὸν Ἅγιον Αὐγουστῖνον εἶναι ὁ ἐκ Μάνης Ἑλληὴν Ἰωάννης Γιαννόπουλος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐκ Μάνης ἐποίκων τῆς Νέας Σμύρνης (1768), οἱ ὁποῖοι ἦλθον εἰς Ἅγιον Αὐγουστῖνον τῷ 1777. Ὁ Γιαννόπουλος ἦτο ξυλουργός, περισσότερον ὅμως διεκρίθη ὡς διδασκάλος τῆς ἑλληνικῆς, τὴν ὁποίαν ἐδίδασκεν εἰς τὰ τέκνα τῶν πρώτων τούτων Ἑλλήνων μεταναστῶν. Τὸ κτίριον εἶναι διώροφον, ἕξ ὁλοκλήρου ξύλινον ἀπὸ κορμούς φοινίκων, κέδρων, σανίδας πελεκητὰς μὲ κλίμακα ξυλίνην καὶ μαγειρεῖον παραπλεύρως τοῦ κτιρίου. Εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα ἦτο ὁ κοιτῶν τοῦ διδασκάλου, σώζεται δὲ ἡ λιτὴ κλίνη του μὲ τὰ σχοινία ποῦ συνεκράτουν τὴν στρωμνὴν. Εἰς τὸ ἰσόγειον ἦτο ἡ αἴθουσα παραδόσεων. Κήρινα ὁμοιώματα τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν δημοργοῦν μέσα εἰς τὸ ἡμίφως ὑποβλητικὴν ἀτμόσφαιραν. Ἀτμόσφαιραν, ἡ ὁποία ἐνθυμίζει «Κροφὸ σχολεῖο», ἀφοῦ μάλιστα αἱ συνθηκαὶ διαβιώσεως, ἀπὸ θρησκευτικῆς πλευρᾶς, δὲν ἦσαν τελείως διαφορετικαὶ ἀπὸ τὰς ἐπικρατούσας—πρὸ τοῦ 1821—εἰς τὸν ἰσπανοκρατούμενον Ἅγιον Αὐγουστῖνον.

Τὰ δύο νεκροταφεῖα.

Τὸ σχολεῖον Γιαννοπούλου εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν St. George καὶ Orange Streets. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ

εὐρίσκονται δύο ἀρχαῖα νεκροταφεῖα: Ἀπέναντι τοῦ Σχολείου, τὸ Κοιμητήριον τῶν Οὐγενότων, ὅπου ἐθάπτοντο οἱ Γάλλοι Προτεστάνται, Οὐγενότοι κ.ἄ. Εἰς ἀπόστασιν 100 βημάτων εὐρίσκεται τὸ ἀρχαῖον ἰσπανικὸν κοιμητήριον. Εἰς τὰ δύο αὐτὰ νεκροταφεῖα ἀσφαλῶς ἐθάπτοντο οἱ ἀποθνήσκοντες Ἕλληνες μετανάσται. Εἰς τὸ τῶν Οὐγενότων μὲν, διότι οἱ Ὁρθόδοξοι, ὡς μὴ Ρωμαιοκαθολικοὶ, ἐθεωροῦντο Προτεστάνται, ὅπως καὶ οἱ Οὐγενότοι, εἰς τὸ Ἰσπανικὸν δὲ λόγῳ τῆς ἐπιγαμίας μετὰ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Ἐπειδὴ ἀμφότερα τὰ νεκροταφεῖα θεωροῦνται ὡς ἀρχαιολογικοὶ χῶροι καὶ εἶναι περιφραγμένα με σιματοπλέγματα, αἱ δὲ εἰσοδοὶ τῶν εἶναι κλειδωμένα, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εἰσέλθωμεν, ἐλάβομεν ὅμως φωτογραφίας τῶν τάφων, μετὰ τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχουν καὶ τάφοι Ἑλλήνων πρωτοπόρων.

Ἐνώπιον τῶν ἱερῶν τούτων τάφων τῶν τιμίων Ἑλλήνων πρωτοπόρων, ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ.κ. Ἰάκωβος, κλίνας γόνυ ψυχῆς καὶ καρδίας, προσηχηθῆ ὑπὲρ ἀναπαύσεως αὐτῶν, «ὄν τὰ ὀνόματα Κύριος οἶδεν».

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Μινορκέζων.

Ὀλίγα βήματα ἀπὸ τὸ σχολεῖον Γιαννοπούλου καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ Ἀγίου Γεωργίου, εὐρίσκεται τὸ «Penalosa Avero House», τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπὸ τοῦ 1777 τὸ Παρεκκλήσιον τῶν Μινορκέζων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες ἦλθαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην εἰς Νέαν Σμύρνην καὶ Ἅγιον Αὐγουστίνον μαζὶ με τοὺς Μινορκέζους καὶ ἀποτελοῦσαν ἓνα ἀδιάσπαστον σύνολον, ἐκκλησιάζοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Μινορκέζων, ἐφ' ὅσον μάλιστα δὲν εἶχον οὔτε ἐκκλησίαν ὀρθόδοξον, οὔτε ἱερέα. Καὶ ζητεῖ μὲν εἰς τὴν αἰτησίαν τοῦ ὁ Dr. Turnbull ἀπὸ τὸν Βασιλέα τῆς Ἀγγλίας τὴν ἀδειαν νὰ φέρῃ ἐκτὸς τοῦ διδασκάλου καὶ ἱερέα διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τῶν Ἑλλήνων ἐποίκων τῆς Νέας Σμύρνης, ἀλλ' οὐδεμία μαρτυρία ὑπάρχει περὶ ἱερέως μετανάστου, ἐνῶ ὑπάρχουν πλείστα μαρτυρία περὶ τοῦ διδασκάλου Ἰωάννου Γιαννοπούλου.

Ἐξῆσαν ἀρχαιότερα Ἕλληνες;

Ἐδῶ σταματᾷ ἡ ἱστορία. Ἀφήνει ὅμως ἀναπάντητα τρία αἰνιγματικὰ ἐρωτηματικά:

1) Ποῖος εἶναι ὁ ὡς Ἕλληνας φερόμενος Gaspar Pappy, τοῦ ὁποῖου ὁ τάφος ἀνάγεται εἰς τὸ 1669, ἡ δὲ κατοικία του σώζεται ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Aviles καὶ Bridge (πάροδος Ἀγίου Γεωργίου). Τὸ κτίσμα τοῦτο, ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα, ἔχει μετατραπῆ εἰς Βιβλιοθήκην τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἀγίου Ἰωσήφ. Μυστήριον ὅμως καλύπτει τὴν ταυτότητα τοῦ Ἑλλήνος Gaspra Pappy. Ὅσον διὰ τὸ ξενοφανὲς ὀνοματεπώνυμόν του, εἶναι σύνθητες φαινόμενον ἡ τροποποιήσις των.

2) Πόθεν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα Anastasia εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου νησίδα, ἡ ὁποία ἐνώνεται διὰ γεφύρας μετὰ τῆς πόλεως; Καὶ

3) Διατί ἡ κοκκινοπῆ τῆς πέτρα, μετὰ τὴν ὁποίαν ἔχουν κτισθῆ πλείστα ἀρχαῖα οἰκίματα πρὸ τοῦ 1600, ἔχει ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα «κοκκίνα»;

Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ μένου ἀναπάντητα καὶ περιμένουν τὸν ἐρευνητὴν των, καθὼς τὸν περιμένουν καὶ οἱ τάφοι τῶν πρώτων Ἑλλήνων μεταναστῶν καὶ τῶν ἀπογόνων των. Οἱ ξύλινοι σταυροὶ ἀπὸ δεκαετηρίδων ἔχουν καταστραφῆ, γρανίτης δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν. Οἱ διασωθέντες τάφοι ἴσως νὰ εἰποῦν κάποτε τὸ μυστικόν των. Ἴσως νὰ εἰποῦν περισσότερα τὰ μητρῶα καὶ τὰ ληξιαρχεῖα τῶν Ἐκκλησιῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν διασώσει, ἂν καὶ ἐκρωμαίσθησαν, πλείστα ὀνόματα Ἑλλήνων Ὁρθόδοξων. Ὅλα αὐτὰ περιμένουν τὸν μελετητὴν των. Μελετητὴν ἐνὸς παρελθόντος πολὺ συγκινητικοῦ: χωρὶς παρὸν καὶ χωρὶς μέλλον. Ἡ τοῦλάχιστον χωρὶς ἄμεσον συνέχειαν. Μετὰ τὰς βαρυθύμους αὐτὰς σκέψεις περνοῦμε καὶ πάλιν ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Σχολεῖον τοῦ Γιαννοπούλου. Καθὼς ἀποχαιρετοῦμε τὸ ξύλινον κτίριον, ποῦ ἀγωνίζεται νὰ κατανικήσῃ τὸν χρόνον καὶ τὸν νόμον τῆς φθορᾶς, ῥίπτομε ἓνα τελευταῖο βλέμμα πρὸς τὸ παράθυρον, ἀπ' ὅπου ὁ δάσκαλος θὰ ξε-

κούραζε τὸ βλέμμα του εἰς τὸ πράσινον τῶν δένδρων καὶ εἰς τὸ γαλανὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης. Καὶ διακρίνομεν ξαφνικὰ μπροστὰ στὸ παράθυρο αὐτὸ μιὰ μικρὴ καμπάνα. Τὴν καμπάνα τοῦ Σχολείου. Σκουριασμένη καὶ ραγισμένη. Μιὰ αἰωνόβια κληματαριά, περιπλεγμένη γύρω στὸ παράθυρο, ἀγωνίζεται νὰ κρύψη μὲ τὰ φύλλα τῆς τὸ ράγισμα τῆς καμπάνας.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ δασκάλου καὶ τῆς δασκάλας κόρης του Μαρίας ἔπαυσε νὰ κτυπᾷ ἡ καμπάνα. Ἔπαυσε ν' ἀκούγεται καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἔπαυσε νὰ κηρύσσεται ἡ πίστις τοῦ πατέρα μας. Καὶ ὅλα ἔσθυσαν μὲ μιᾶς: γλῶσσα, ἐθνικότητα, θρησκεία. Μὲ λίγα λόγια ξεχάστηκαν ὅλα. Κάποιο ἑλληνόφωνο ὄνομα μένει. Κάποια οἰκογένεια διατηρεῖ μιὰ θαμπὴ παράδοσιν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, μιὰ παράδοσιν πού σβύνει κι' αὐτή, ὅπως ἔσθυσαν τὰ ὀνόματα ἀπὸ τοὺς σταυρούς.

Καὶ γιατί ὅλη αὐτὴ ἡ φθορά, ἡ ἀλλοίωσις, ἡ ἐξαφάνισις; Ἀπλούστατα γιατί ἔλειπε ὁ παπᾶς. Ἐλείπε ὁ ὀρθόδοξος ἱερεὺς. Ἐλείπε ἡ Ὀρθοδοξία. Κι' ἔτσι ἐξέλιπαν ὅλα... Αὐτὸ τὸ θλιβερὸ μήνυμα μᾶς δίνει ἡ καμπάνα τοῦ δασκάλου, πού ἦταν μόνος χωρὶς ἱερέα. Αὐτὸ τὸ πένθιμο μάθημα μᾶς δίνουν οἱ τάφοι τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου. Ἄς τὸ ἀκούσωμεν μὲ προσοχὴν. Καὶ μὲ σεβασμόν. Προέρχεται ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ἄλλ' ἀφορᾷ τὸ μέλλον μας εἰς τὴν Χώραν αὐτήν.

Τὸ μήνυμα αὐτὸ τὸ εἶχαν συλλάβει οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, οἱ ὁποῖοι συνῆλθον τὸν Ἰούνιον τοῦ 1964 ἐν Denver, Colorado, καὶ τὸ διετύπωσαν εἰς μίαν ὁμόφωνον ἀπόφασιν, ὅπως ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑκατονταετοῦς ζωῆς καὶ δράσεως ἐν Ἀμερικῇ, μεριμνήσῃ διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν Ἀμερικῇ.

Οἱ Ἕλληνες ἐν Ἁγίῳ Αὐγουστίνῳ σήμερον.

Τριάντα περίπου ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸν Ἅγιον Αὐγουστίνον, διατηροῦσαι ἐπιχειρήσεις ἐστια-

τορίων ἢ καταγινόμενα μὲ ἄλλας ἐργασίας ἔκκλησιάζονται εἰς τὴν Ἑλληνορθόδοξον Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Jacksonville Fla, διατηροῦν Κατηχητικὸν Σχολεῖον, μὲ 40 περίπου κατηχητόταιδας, τοὺς ὁποίους διδάσκει ὁ ἱερατικὸς προϊστάμενος αἰδ. Ἀπόστολος Ἀποστολάκος.

Οἱ Ἑλληνορθόδοξοι κάτοικοι τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, δὲν ἔλκουν μὲν τὴν καταγωγὴν των ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἑλληνας μετανάστας καὶ τοὺς ἀπογόνους των, προσπαθοῦν ὅμως νὰ ἀνασυνδέσουν τοὺς πνευματικὸς δεσμοὺς τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀνασυνδέσεως μὲ τὸ ἱστορικὸν παρελθόν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἐπιθυμία ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ἐκφράζων ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ.κ. Ἰάκωβος, προέβη κατὰ τὸ πρὸς τιμὴν του δεῖπνον εἰς τὴν ἱστορικὴν δῆλωσιν, ὅτι ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ, θὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ταχύτερον τὴν ἀπόφασιν ἡ ὁποία διαλαμβάνεται εἰς τὸ 5ον ψήφισμα τῆς 17ης Κληρικολαϊκῆς Συνελεύσεως, ἐν Denver, Colorado. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτην «ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ θὰ διεξαγάγῃ ἔξωρον πρὸς ἀνεργεῖσιν Ὀρθοδόξου Παρεκκλησίου ἐν Ἁγίῳ Αὐγουστίνῳ, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ Μνημεῖον τῶν τιμίων προπατόρων ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι τὰ πάντα ἠψήφησαν ἵνα θεμελιώσουν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ πίστιν ἡμῶν ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ Ἠπείρῳ».

Ἄλλ' ἡ ὑπόθεσις τοῦ Παρεκκλησίου καὶ τοῦ Μνημείου ἐν Ἁγίῳ Αὐγουστίνῳ εἶναι ὑπόθεσις ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ὁ ὁποῖος θὰ κληθῆ νὰ ἐπιδείξῃ ἐνεργῶς τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τοὺς Ἑλληνας πρωτοπόρους. Ἐὰν εἰς τὸν Ἅγιον Αὐγουστίνον, λόγῳ τῆς ἀπουσίας ἱερέως, δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Πίστιν καὶ συνειδησιν, ἔδωσαν ὅμως εἰς τὰς μεταγενεστέρους γενεὰς πολύτιμα μαθήματα, διὰ νὰ θεμελιωθῆ, μετὰ 100 ἔτη ἐν Νέᾳ Ὀρλεάνῃ ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία.

Β. Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Ἡ ἐποχή μας, ἐποχή μεγάλων ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων καὶ εὐρείας διαδόσεως τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι περίοδος προόδου ἢ ὀπισθοδρομήσεως διὰ τὴν ἀνθρωπότητα; Αὐτὸ εἶναι ἓνα θέμα ποῦ συζητεῖται εὐρύτατα τὸν τελευταῖον καιρὸν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἄς ἀκούσωμεν ἐν πρώτοις τὴν γνώμην ἐνὸς ἀριστεροῦ συγγραφέως, τοῦ Ἐμμανουέλ ντ' Ἀστιέ, διευθυντοῦ τῆς γαλλικῆς φιλοκομμουνιστικῆς ἐφημερίδος «Ἀπελευθερώσις». «Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνικὴ μόναι τῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λύσουν τὰ προβλήματα τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τῶν καὶ νὰ μαρτυρήσουν περὶ τῆς ποιότητος ἐνὸς πολιτισμοῦ. Ἐνας πολιτισμὸς ἐκφράζεται καὶ χαρακτηρίζεται ἐπίσης μὲ τὰ ἤθη τῶν ἀνθρώπων. Ἡ οὐσία εἶναι ἂν καθιστᾷ τὰ ἤθη αὐτὰ καλύτερα... Πρέπει δὲ νὰ παραδεχθῆ κανεὶς ὅτι ἐκεῖνο ποῦ χαρακτηρίζει τὸν αἰῶνα μας εἶναι μίᾳ ἀνανέωσις τῆς σκληρότητος.

Οἱ μεγάλοι πόλεμοι μὲ τὰ μέσα μαζικῆς καταστροφῆς, μὲ τὴν ὑποταγὴν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων τῆς ἰδεολογίας, ποῦ ἐπιβάλλονται διὰ τῆς θίας, προέκλεσαν καὶ διέδωσαν μίαν ἀνησυχητικὴν διαστροφὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἠθῶν. Ἡ σκληρότης πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔγινε σύστημα» καθιερώθη ὡς ἰδεολογία ὀλοκλήρων κοινωνικῶν ὁμάδων, ὡς πολίτευμα διαρκῶς περισσοτέρων κρατῶν. Ἐν ὀνόματι τῆς φυλῆς, τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τοῦ σοσιαλισμοῦ κ.ο.κ. αἱ ψευδεῖς δίκαι, ἡ ἀπόσπασις διὰ τῆς θίας ὁμολογιῶν, τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, αἱ γενοκτονίαι ἔγιναν γεγονότα τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Ὁ αἰὼν μας εἶναι αἰὼν μεγάλων ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων καὶ τεχνικῶν ἐφαρμογῶν εἶναι ὅμως ἐπίσης αἰὼν τῆς σκληρότητος καὶ τοῦ ψύδους».

Ἄς ἀκούσωμεν τώρα καὶ τὴν ἀντίθετον πλευρᾶν. Ἴδου τί γράφει σχετικῶς ἓνας Χριστιανὸς διανοούμενος, ὁ Πιέρ Ἄνρι Σιμόν (Pierre-Henri Simon), καθηγητῆς τῆς γαλλικῆς φιλολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Φρυβούργου τῆς Ἑλβετίας καὶ φιλολογικὸς κριτικὸς τῆς παρισινής ἐφημερίδος «Ὁ κόσμος» (Le monde): «Ὁμολογῶ ὅτι ἡ ποίησις τοῦ παρελθόντος, ὁ σεβασμὸς τῶν παλαιῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἡ προσπάθεια διαφυλάξεως ὀρισμένων τελευταίων ὁάσεων περισυλλογῆς καὶ ἐλευθερίας ἀπὸ τὴν πίεσιν τοῦ σημερινοῦ μαζικοῦ καὶ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ, δὲν μὲ ἀφήνει ἀσυγκίνη-

τον... δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ μὴν ἔχη κανεὶς ἐπιφυλάξεις δι' ἓνα εἶδος ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἄφηνε τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀντιμετωπί-
ζη τὴν ἀγρίαν φύσιν μὲ γυμνάς τὰς χεῖρας του... Ἐάν ἡ μηχανὴ ἡμπορῆ νὰ καταπνίξη τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ ἡμπορεῖ νὰ τὸ κάμη καὶ κάθε ἄλλη μορφή θαρρείας καὶ καταθλιπτικῆς ἐργασίας. Εἶναι πολὺ ἀμφισβητήσιμον ὅτι αἱ μορφαὶ τῆς παλαιᾶς ἀγροτικῆς ζωῆς μόναι τῶν εἶχαν πράγματι τὴν ἐξανθρωπιστικὴν ἀξίαν, τὴν ὁποῖαν συχνὰ ἀποδίδομεν εἰς αὐτάς. Ἄλλωστε εἶναι πολὺ φανερόν ὅτι, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπάρχουν κινήσεις ἀμετάκλητοι, μεταβολαὶ ἀναγκαῖαι εἰς τοὺς τρόπους ζωῆς καὶ ἐργασίας. Ἐάν, ὅπως πιστεύομεν, ὑπάρχουν ἀξίαι ἀνώτεραι ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τὰς διαδοχικὰς μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ—ὅπως λ.χ. δι' ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς εἶναι αἱ ἀξίαι τοῦ εὐαγγελίου—θὰ ἦτο σφάλμα νὰ θέλωμεν νὰ περιορίσωμεν καὶ νὰ συνδέσωμεν αὐτάς τὰς ἀξίας μὲ τὰ πλαίσια ἐνὸς παρελθόντος, ποῦ ἔχει περάσει ἀνεπιστρεπτεῖ. Θὰ ἔλεγα μάλιστα ὅτι αὐτὸ εἶναι ἁμαρτία, διότι ἀποδεικνύει ὅτι δὲν πιστεύομεν εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν ἀξιῶν αὐτῶν νὰ ἀναπλάσσουν καὶ νὰ ἐμψυχώνουν κάθε μορφήν κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλ' εἶναι μόνον δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ καλλιεργουῦνται μέσα εἰς τὰ ἐρείπια καὶ τὰ κοιμητήρια. Αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία τὸ ἐνόησε ἀπὸ πολὺ ἔνωρις καὶ ἀντιμετώπισε τὸν πολιτισμὸν ποῦ εἶχαν δημιουργήσει οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὄχι μὲ ἐχθρότητα, ἀλλὰ μὲ φιλίαν καὶ μὲ προθυμίαν νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν μεταμόρφωσιν καὶ τὸν ἁγιασμὸν του. Τὸ πρόβλημα ἐπομένως δὲν εἶναι ἐάν ὁ σημερινὸς τεχνικὸς πολιτισμὸς εἶναι, καθ' ἑαυτὸν, καλὸς ἢ κακός· τὸ πρόβλημα κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι, ἐάν ὅσοι πιστεύουν εἰς αὐτάς τὰς ἀξίας, θὰ ἡμπορέσουν νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα φιλίας καὶ συμπαθείας καὶ ἂν θὰ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ τοῦ δώσουν ψυχὴν καὶ ζωὴν, ὅπως ἔκαμαν οἱ πατέρες τῶν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικῶν αἰῶνας».

★ ★ ★

Χρησιμοποιούμεν συνήθως τὸν ὄρον «ἀνθρωπισμὸς». Γνωρίζομεν ὅμως πάντοτε τὸ περιεχόμενον τῆς μεγάλης αὐτῆς ἰδέας; Ἴδου πῶς τὸ καθορίζει ἓνας συνεργάτης τῆς

γνωστής γαλλικής επιθεωρήσεως «Μελέται» (Études).

Ἐκείνο πού ἐκφράζεται διὰ μέσου τῆς ποικιλίας τῶν θρησκευτῶν εἶναι μία βασική διάστασις τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ συστατικόν στοιχείον τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ νὰ εἶναι θρησκευτικός, δηλ. τὸ νὰ ἀναγνωρίζῃ μὲ τὸν νοῦν καὶ νὰ ἐπικυρώνῃ μὲ τὴν ἀγάπην τὴν σχέσιν του μὲ τὴν Θεότητα. Αὐτὸ εἶναι ἀληθές ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως: ἡ θρησκευτικὴ τελετὴ, ὅπως καὶ ἡ ὑπαρξίς ἐργαλείων, εἶναι διὰ τοὺς ἐθνολόγους τὸ σημεῖον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν γῆν. Εἶναι ὁμῶς ἀληθές καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς ψυχολογίας, ἡ ὁποία ἀνακαλύπτει εἰς τὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὴν ἀνάγκην τῆς λατρείας, μίαν ἀνάγκην αὐτόνομον καὶ μὴ δυναμένην νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν. Τέλος εἶναι ἀληθές ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς ὕγιους φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἀναγνωρίζει ὡς μόνον γνήσιον ἀνθρωπισμὸν ἐκείνον, πού ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀναπτύξῃ τὰς τρεῖς διαστάσεις τῆς ὑπαρξεώς του: τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τοῦ κόσμου διὰ τῆς τεχνικῆς τὴν κοινωνίαν του μὲ τοὺς ἄλλους διὰ τῆς ἀγάπης τὴν ἐπιτροπὴν του εἰς τὸν Θεὸν διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς λατρείας.

Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι μόνον ἓνα γεγονός, πού ἀναφέρεται εἰς τὴν πραγματικότητα ἐνὸς ἄλλου κόσμου· ἀποτελεῖ θεμελιώδες καὶ ἀναφαίρετον στοιχείον τῆς γνησίας ἀνθρωπίνης ζωῆς εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον. Ἡ μεγάλη πλάνη τῶν διαφόρων ἀνθρωποκεντρικῶν συστημάτων τῆς τελευταίας ἐκατονταετίας, ὑπῆρξε τὸ ὅτι ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν ἓνα ἀνθρωπισμὸν, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τῶν τῶν γεγονόσων τῆς θρησκείας. Ἄλλ' ἓνας κόσμος χωρὶς Θεόν, εἶναι ἓνας κόσμος ἀπάνθρωπος, ἀντίθετος πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία χρειάζεται καὶ λαχταρᾷ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς Θεὸν εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἀνθρώπινος πολιτισμός· εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ὠλοκληρωμένος ἀνθρώπινος βίος. Αὐτὸ ἰσχύει ἐν πρώτοις διὰ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἀνθισιν κάθε ἀνθρώπου. Ἰσχύει ὁμοίως καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον ὡς σύνολον· χωρὶς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων εἶναι καταδικασμένη νὰ ταλαντεύεται μεταξὺ ἐνὸς ἀτομικισμοῦ, πού ἔχει ὡς κύριον νόμον του τὸν ἀνταγωνισμὸν καὶ τὴν πάλιν τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων καὶ ἐνὸς ὠλοκληρωτισμοῦ, πού ἀγνοεῖ τὸ πρόσωπον καὶ θυσιάζει πρὸς χάριν τοῦ γενικοῦ καλοῦ ὅλα τὰ συμφέροντα, νόμιμα καὶ μὴ, τῶν ἐπὶ μέρος ἀτόμων. Δι' αὐτὸ ἡ θρησκεία δὲν εἶναι μόνον ἡ πύλη, πού μᾶς εἰσάγει εἰς

κόσμον εὕρισκόμενον πέραν τοῦ ἰδιοῦ μας· εἶναι ἐπίσης μία ἀπὸ τὰς βάσεις τῆς ὑπαρξεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ παρόντος κόσμου, ἓνα στοιχείον ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ κάθε μορφῆς γνησίου ἀνθρωπισμοῦ.

★ ★ ★

Τὴν τελευταίαν φορὰν ἀνεφέραμεν ὠρισμένες ἀπόψεις διὰ τὸ θέμα τῆς προόδου, τὸ ὁποῖον τόσον εὐρέως συζητεῖται εἰς τὴν Γαλλίαν αὐτὴν τὴν στιγμὴν. Ἰδοὺ καὶ μία ἄλλη ἀποψις διατυπωμένη ἀπὸ ἓνα ἀρμοδιώτατον πρόσωπον, τὸν γνωστὸν θεολόγον Ζάν Ντανιελῶ (J. Daniélou): «Ὁ κόσμος καὶ ἡ πρόδοός του ἀποτελοῦν πραγματικότητας ἔναντι τῶν ὁποίων ἡ Ἐκκλησία υιοθέτησεν ἕξ ἀρχῆς στάσιον θετικὴν. Αὐτὸ συμβαίνει διότι ἡ Ἐκκλησία βλέπει τὸν κόσμον ὡς δημιουργίαν, δηλ. ὡς ἔργον τοῦ Θεοῦ, ὡς κάτι τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν, ὁ Θεὸς εὔρε «καλὸν» καὶ «λίαν καλόν». Ἐπομένως, κατὰ τὴν ἀποψιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀδιαφοροῦμε διὰ κάτι, διὰ τὸ ὁποῖον τόσον πολὺ ἐνδιεφέρθη καὶ ἐνδιαφέρεται ὁ Θεός...»

Αὐτὴν τὴν δημιουργίαν ὁ Θεὸς τὴν προσέφερεν ὡς δῶρον εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον μάλιστα ἀνέθεσε νὰ καταγράψῃ ὅλα τὰ πλοῦτη της, νὰ ἀξιοποιήσῃ ὅλας τὰς δυνατοτήτας της καὶ νὰ τὰς χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν ἀνάπτυσιν καὶ τὴν προόδον του. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν ἓνα κόσμον, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον ἡ πρόδοός του καὶ μάλιστα ἡ τεχνικὴ πρόδοός του εἶναι ἓνα στοιχείον βασικόν: πραγματοποιήσιμος τοῦ θείου θελήματος καὶ συνάμα συνέχισις τῆς θείας δημιουργίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Χριστιανὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τηρῇ στάσιον ἐχθρικὴν ἔναντι τῶν σημερινῶν τεχνικῶν κατακτήσεων, νὰ τὰς θεωρῇ ὡς σημεῖα ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ νὰ καταφεύγῃ εἰς μίαν ἄσκοπον νοσταλγίαν τοῦ παρελθόντος. Ὁ Θεὸς μᾶς ἔβαλε νὰ ζήσωμεν εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς νὰ τὸν δεχθῶμεν, νὰ τὸν ἀγαπήσωμεν καὶ νὰ συμβάλωμεν εἰς τὸ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελείωσιν καὶ τὸν προορισμὸν του. Ἡ παραδοχὴ τοῦ σημερινοῦ κόσμου δὲν εἶναι ὑποχώρησις εἰς ἓνα πειρασμὸν· εἶναι ἀντιθέτως ἡ ἐκπλήρωσις ἐνὸς χριστιανικοῦ καθήκοντος».

Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν, ὁ Χριστιανὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του καὶ μίαν ἄλλην ἀλήθειαν. «Ἐπάρχουν δύο τρόποι διὰ νὰ εἶναι κανεὶς μοντέρνος», γράφει ὁ Ντανιελῶ. «Ὁ ἓνας συνίσταται εἰς τὸ νὰ λέγῃ εἰς τὴν ἐποχὴν του ναί. Καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὸ νὰ λέγῃ ὄχι. Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς σύγχρονος δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ δεχθῆται ἀνεξελέγκτως ὅσα προσφέρει ἡ ἐποχὴ μας· σημαίνει μάλλον τὸ νὰ

είναι εις θέσιν νά διακρίνη τὰ θετικά στοιχεῖα τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς σημερινῆς ζωῆς καί νά τὰ ἀποδέχεται, ὅπως ἐπίσης ἀπό ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καί πρὸς τὴν ἐποχὴν του νά καταπολεμῇ ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀρνητικά, ποὺ ἔρχονται νά ματαιώσουν καί νά ἐξουδετερώσουν τὴν πραγματικὴν πρόοδον».

Ἐπιστολαί

ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΝΕΑΡΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΝ ΔΙΑΝΟΥΜΕΝΟΝ

Ἄγαπητέ φίλε,

Εἶσαι νέος καί χριστιανός καί διανοούμενος. Ἔχεις δηλαδή τρία προσόντα μοναδικά.

Ὅμως—στό λέω εὐθύς ἐξ ἀρχῆς—ἀμφιβάλλω γιά τὸ ἂν εἶσαι στό σωστό δρόμο. Ἀγωνίζεσαι, λές. Φοβᾶμαι—πιστεύω νά σ' ἀρέσῃ ἡ εὐλικρίνεια—φοβᾶμαι λοιπὸν μήπως ὁ ἀγώνας σου εἶναι μιὰ στεῖρα κι' ἀναστρη ἀγωνία, μιὰ εὐχαρίστηση αὐτοκαταστροφῆς. Ναί, εὐχαρίστηση, μὴ σέ παραξενεύῃ, ἔτσι θά ἐξηγοῦσες ἐσὺ τὸ «διὰ τοῦ πόνου ἡ χαρά».

Κάποιοι παλιότεροι μίλησαν γιά τὸ ταξίδι πρὸς τὴν Ἰθάκη, γιά τὰ ἡδονικά μυρωδικά, γιά τὴν ἀξία τοῦ ταξιδιοῦ—καί μόνον. Θαρρῶ συμφωνεῖς πὺς ὅταν τὸ ταξίδι (κι' ὄχι ἡ Ἰθάκη) γίνεται σκοπός, τότε... μὰ δὲν θά φθάσουμε στό Τέρμα. Ἄφου δὲν θέλουμε!

Φίλε,

Κοίτα κι' ἐσὺ, «μελέτα»—ὅσο κι' ἂν εἶναι ὀδυνηρό—μήπως δὲν φτάνεις στόν Σταυρὸ καί τὴν Ἀνάστασι. Κι' ἂν εἶναι ἔτσι, ἂν ἀνεβαίνης διαρκῶς χωρὶς νά φτάνης, τότε σημαίνει πὺς ὁ Σίσυφος, ἀπὸ ἀρχαί-

ος ποῦ ἦταν, ἔγινε σήμερα νεαρός χριστιανός διανοούμενος.

Σ' ἀρέσει ὁ Θωμᾶς. Καί ποιὸς μπορεῖ νά σέ μαλώσῃ; Μὰ θυμήσου πὺς αὐτὸς ὁ Θωμᾶς εἶπε κι' ἐκεῖνο τό: «ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου».

Φίλε, ἀγωνίζεσαι, παλεύεις, σκέπτεσαι, φιλοσοφεῖς. Σέρνεις στοὺς ὤμους σου τὸ ἄγχος τῆς ἐποχῆς μας καί τῆς «ὑπαρξῆς». Χτυπᾶς τὰ κουδούνια, τραντάξεις τίς καμπάνες, τραβᾶς τὰ σήματα τοῦ κινδύνου, ἀγωνίζεσαι νά ξυπνήσῃς τὸν κόσμο. Ντύνεις τίς προθέσεις σου μὲ τὸ φωτοστέφανο τοῦ μάρτυρα, τοῦ προφήτη, τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς ἀνθρωπότητος ποῦ θυθίζεται. Κι' ἀδιάκοπα παλεύεις.

Ὅμως τὰ πράγματα εἶναι πιὸ ἀπλά. Ἄν πρότυπό μας παραμένῃ ὁ Ναζωραῖος—καί, ὅπως νομίζω, δὲν τὸ ἀμφισβητεῖς—ἂν εἶναι Αὐτὸς λοιπὸν ὁ «ὕπογραμμός» ὁ αἰώνιος, τότε δὲν πρέπει νά Τὸν ἀκολουθήσῃς θῆμα μὲ θῆμα; Δὲν ξέρω ἂν ἡ Δύση κι' ἡ Ἀνατολή κι' ἡ Ἀρχαιότητα ἔχουν πολλὰ νά σοῦ προσφέρουν, δὲν τὸ ξέρω. Αὐτὸ ποῦ ἔμαθα εἶναι ὅτι Ἐκεῖνος «διήρχετο εὐεργετῶν καί ἰώμενος», ὅτι κήρυττε ἀδιάκοπα, ὅτι προσευχόταν πολὺ. Μὲ ἄλλα λόγια ζοῦσε τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ καί παράλληλα μιλοῦσε (στὴν κοινὴ γλῶσσα) κι' ἔπραττε συγκεκριμένες πράξεις φιλόανθρωπες.

Κι' αὐτὰ ὄχι θέβαια τυχαῖα, ὄχι γιά νά μᾶς δείξῃ—ἀπλῶς—ἕνα ἄφθαστο παράδειγμα, ἀλλὰ «ἵνα ἐπακολουθήσωμεν τοῖς ἴχνυσιν αὐτοῦ». Καί νά «ἐπακολουθήσωμεν» ἀπλά καί φυσικά, χωρὶς (τεχνητοῦς κάποτε!) δαιδάλους σκέψεων καί διαλογισμῶν, ἀλλὰ «ὡς τὰ παιδιά».

Εἶθε κι' οἱ δύο μας νά πορευτοῦμε στό καλύτερο.

Μὲ ἀγάπη

ΙΩ. ΜΕΝΟΥΝΟΣ

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Σπάνια συναντάμε την εϋθύνη στην ποίηση. Την ουσία της εϋθύνης, εκείνο το βαθύτερο περιεχόμενο που συγκλονίζει σαν δράμα της 'Αποκαλύψεως τον ποιητή!

Γιατί αποκάλυψη είναι ο ποιητικός λόγος. Στη χορεία της πνευματικής ήγερσας θρίσκειται ο ποιητής. Κι' ο λόγος του, σπόρος να θλαστήσει κάρπιμο στάρι. 'Αλλοιώς, σαν λείπει η εϋθύνη, άψωμο στάχυ γίνεται ο λόγος. Κι' άκόμα, δασύφυλλο χορτάρι που θα πνίξει του σταριού το φυτό, θ' άχρηστέψει τη γόνιμη γή.

Νά γιατί η ποίηση, στίς μέρες μας, μάς άφήνει άνέγγιχτους! Περνά σαν μιá άδιάφορη, ξένη ύπόθεση, που άφορά μόνο τους ποιητές και τους φίλους τους. Σε λίγα άντίτυπα οί ποιητικές συλλογές, μόλις κατορθώνουν να φτάσουν ίσαμε μάς.

Και όχι άδικα τούτη η άδιαφορία του Κοινού. 'Ο ποιητικός λόγος μόνος του ζήτησε την απομόνωση. Οί ποιητές τον έκλεισαν στο άθατο κελλι του άκατανόητου. 'Η Τέχνη για την Τέχνη! Τι φρικτή παρεξήγηση! Πόση έγκληματική άδιαφορία για τον σύγχρονο ταλαιπωρημένο άνθρωπο κλείνει το ξαναγύρισμα σε τούτο το δόγμα! 'Ομως αύτη η άδιαφορία, αύτη η περιφρόνηση στον συνάνθρωπο στάθηκε το θανατερό θέλος που διαπέρασε και σύντριψε την ίδια την ποίηση.

Χάθηκε η εϋθύνη άπ' τον ποιητικό χώρο. 'Ανεύθυνο ξαναγύρισμα σε άκαταλαβίστικους στίχους' και τίποτ' άλλο. Τι κρίμα! 'Η ζωή μας χωρίς ποίηση γίνεται στεγνή. Γίνεται νούμερο, σπασμωδικό κινούμενο πάνω στην άσφαλο.

Και το πιό τραγικό: Χάθηκε η εϋθύνη άπ' τους ποιητές του χριστιανικού χώρου! Μπήκαν μέσα στίς φλέβες τους, άνεπαίσθητα στην άρχή κι' ύστερα χωρίς αιδώ, η άγουρη θρησκευτική συναισθηματικότητα και η ύποδούλωση στη σκοπιμότητα. Δη-

μιουργήθηκε η συνταγολογία. Οί δουλικοί κανόνες της ύποταγής. Ξεστράτισμα έγκληματικό! Φριχτή μορφή δουλείας. Το «ώραίο» μπήκε σε δεύτερη μοίρα η άγνοήθηκε. Και μαζί του άγνοήθηκε η ποίησή τους. Οί ίδιοι οί «χριστιανοί» ποιητές θανάτωσαν τη χριστιανική ποίηση. Με τον πιό χειρότερο τρόπο: Κατάφεραν να την ρίξουν στην περιφρόνηση. Οί άνθρωποι την άγνόησαν. 'Η χειρότερη μορφή θανάτου!

Κι' όμως, προϋπήρχε ένας Σολωμός κι' ένας Παπαδιαμάντης. Βαρειά κληρονομιά για τά Χριστιανικά Γράμματα. Θάπρεπε να είχαν σταθή οί φάροι στους Νεοέλληνες. Θάπρεπε να είχαν στρέψη προς τά κεί οί Νεοέλληνες τά μάτια τους. Μά δέν τó θέλησαν. Βαρειά η εϋθύνη. 'Εγκληματικό τó ξεστράτισμα.

'Ας τó ξεκαθαρίσουμε μιá για πάντα: Είναι πλάνη να πιστεύουμε ότι ποίηση χριστιανική είναι κείνη που ξεκινάει από μιá συναισθηματική, κι' άγουρη πολλές φορές, θρησκευτικότητα η που μπερδεύει στην άκατανόητη πορεία της μεταφυσική άγωνία η άναζητήσεις ύπέρυλες. Λάθος!

'Η γνήσια χριστιανική ποίηση είναι η ποίηση της εϋθύνης. 'Η ποίηση που δονείται από τó χτυποκάρδι του συνάνθρωπου, τά μύρια προβλήματα που τον περιζώνουν' άκούει τούς χτύπους της ανθρωπότητας και άναζητάει στής ούράνιας 'Αγάπης την πηγή τó λυτρωτικό λόγο. 'Η ποίηση που ύπηρετεί τó «άγιο» και θεραπεύει τó «ώραίο» σαν στοιχείο πολιτιστικό.

'Η χριστιανική ποίηση είναι άξία πολιτιστική που άντέχει στην άδυσώπητη κρίσι του Χρόνου. 'Η ποίηση που πάνω άπ' όλα ύπηρετεί τó «ώραίο» και την αλήθεια. 'Ακολουθεί την θεία άρμονία, τον Αίωvio Ποιητή που «εφύτευσε παράδεισον έν 'Εδέμ κατ' άνατολάς». 'Εκείνον που «έξανέτειλεν έτι έκ της γής πάν ξύλον ώραϊον εις όρασιν και καλόν εις θρώσιν». Την ό-

μορφιά θέλησε σάν πρώτο στοιχείο στά δημιουργήματά Του. Τήν αισθητική απόλαυση κι' ύστερα τήν ωφελιμότητα. Αὐτὸν τὸν χρυσὸ κανόνα πρέπει ν' ἀκολουθῆ κι' ἡ χριστιανικὴ ποίηση. Δὲν εἶναι μόνο ὠφελμιστικὴ, οὔτε μόνον αισθητικὴ ἀπόλαυσι. Εἶναι καὶ τὰ δύο. "Ὅλες οἱ ἄλλες μορφές εἶναι «ψευτοχριστιανικές» ἢ ἀπλῶς θρησκευτικές.

★

Ἄφορμὴ σὲ τοῦτες τὶς σκέψεις μᾶς ἔδωσε ὁ ποιητικὸς λόγος τοῦ Νίκου Β. Καμβύση στὸ «Σχέδιο γιὰ τὴν πραγματικότητα». Πρόκειται γιὰ μιὰ συλλογὴ μὲ τριάντα ποιήματα ποὺ κυκλοφόρησε, φέτος, «Δωδέκατη Ὁρα». Ὁ ποιητὴς τῆς—γνωστός μας ἄλλωστε ἀπ' τὴν μακρόχρονη συνεργασία του στίς «Ἀκτίνες»—ἔχει συναίσθηση τῆς εὐθύνης του σάν πνευματικοῦ ἡγέτη μπροστὰ στὸ Χρόνο καὶ στὸν ἄνθρωπο. Καὶ τὸ «Σχέδιο γιὰ τὴν πραγματικότητα» εἶναι ἡ ἔκφραση αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς εὐθύνης.

Καθαρὸς ὁ λόγος του, περνᾷ ἀπ' τὶς πηγές τῶν ὑδάτων καὶ ὀδηγεῖ στὴν αἰωνιότητα. Γνήσιος λυρισμός, ἀπαλὸ χᾶδι στὸ κουρασμένο κορμὶ τοῦ συνάνθρωπου. Στίχος στιβαρὸς, ἀφεγάδιαστος, μὲ πλούσια ἔκφραστικά μέσα, μὲ γνήσιες ποιητικὲς εἰκόνες, δίχως τίποτα τὸ περιττὸ ἢ ἀκατανόητο. Ζυγισμένη καλὰ ἡ κάθε λέξη, βαλμένη στὴ δομὴ τοῦ στίχου μὲ τέλεια περίσκεψη, ὅμοια μὲ τοῦ συνετοῦ ἀρχιτέκτονα στὸ χτίσιμο τοῦ πύργου.

Μὲ τὸ ὄραμα τῆς Ἁγῆς Ἰερουσαλὴμ πορεύεται ὁ Καμβύσης σὲ τούτῃ τῇ συλλογῇ του. Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ κυκλοφόρησε τὴ πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ, τὸ «Φθινοπωρινὸ Ἐλεγεῖο» (1960), ὡς σήμερα, στάθηκαν γιὰ τὸν ποιητὴ χρόνια δουλειᾶς σὲ βάθος καὶ ποιητικῆς ἀνανέωσης. Μὲ τούτῃ τῇ συλλογῇ πέρασε τὸ σύνορο τῆς θρησκευτικῆς ποίησης καὶ μπῆκε στὸ χῶρο τῆς χριστιανικῆς. Δὲν εἶναι εὐκολὸς τούτος ὁ στίβος. Γιατί ζητάει ἰδανικὴ ἰσοζυγία ἀνάμεσα μορφῆς καὶ οὐσίας. Ζητάει γνήσια καὶ προσωπικὰ ἔκφραστικά μέσα, συνεργια-

σμένα ἀρμονικὰ μὲ τὴν οὐσία τῆς χριστιανικῆς βιοθεωρίας.

Καὶ ὁ Καμβύσης στὸ «Σχέδιο γιὰ τὴν πραγματικότητα» συνταιριάζει θαυμαστὰ τὴν μορφή καὶ τὴν οὐσία καὶ μᾶς χάρισε ποίηση χριστιανικὴ. Δαβιδικὸς σπαράγμὸς γίνεται ὁ λόγος του, ὅταν ἀναλογιέται:

Σ κόρπισα τὶς μέρες μου στοὺς πέντε
ἀνέμους!

Οἱ μέρες μου
«ἔξελιπον ἐν ματαιότητι».

Αὐτὸ τὸ ἀσώτεμα τῆς ζωῆς μας στά μικρὰ πράγματα εἶναι μιὰ σκέψη ποὺ τὸν βασανίζει, τὸν συγκλονίζει κυριολεκτικὰ. Εἶναι ὁ μεγάλος θάνατος ποὺ ἀκινητοποιεῖ τὴν ὑπαρξή μας. Εἶναι οἱ ἀμέτρητες στρατιές τῶν ἀνθρώπων «ποὺ ζοῦν χωρὶς νὰ περιμένουν τίποτα». Εἶναι «τὰ πλοῖα ποὺ ναυάγησαν δίχως νὰ συναντήσουν μιὰ τρικυμία».

Ὁ θάνατος ποὺ κάνει τὰ ποτάμια νὰ ξεραίνονται στὴν κοίτη τους ποὺ κάνει νὰ πεθαίνουμε ὅπως τ' ἀηδόνια σὲ κλουβιά αἰχμαλωσίας. Ὁ μεγάλος θάνατος:

ποὺ ἔρχεται ἀναπάντεχα
κουλουριάζεται ἐντὸς μας
κι' ἀφανίζει τὴν ἀνύποπτη καρδιά μας!

(Λόγος περὶ θανάτου).

Ὁ Καμβύσης καὶ σὲ ἄλλο του ποίημα μιλάει γι' αὐτὸν τὸν θάνατο, ποὺ ἐδῶ παίρνει τὴ μορφή τῆς ναρκωμένης θρησκευτικῆς συνείδησης. Ἐκείνης ποὺ πορεύεται ὀδηγημένη ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε μορφή θρησκευτικῆς εὐαισθησίας. Τῆς συνείδησης ποὺ ὑποτάχθηκε στὸ γράμμα τοῦ Νόμου, προσήλωσε τὸ βλέμμα στὸν οὐρανὸ καὶ πέταξε τὴν μάχαιρα τῆς Ἀγάπης καὶ τοῦ Ἁγῶνα:

Ὅταν σηκῶσω τὰ χέρια μου
νὰ προσευχηθῶ στ' ὄνομά Σου
κάτι φωνάζει μέσα μου,
πὼς εἶμαι ἕνας ἰκατάσκοπος στὸ ἄ-
[γιο Σου στρατόπεδο!
Κι' ὅμως, Κύριε,
εἶμαι ἕνας ἀπὸ τὰ ὀχτακόσια ἑκα-
[τομμύρια
τῶν πιστῶν Σου!...

(“Ενας από τὰ ὀχτακόσια ἑκατομμύρια).

Σὲ τοῦτο τὸ ποίημα ἔκλεισε ὁλόκληρο τὸ δρᾶμα τῶν χριστιανῶν ὄλου τοῦ κόσμου, ποὺ ἀπέτυχαν νὰ διαφεντέψουν τὴ γῆ ποὺ τοὺς χάρισε ἀνανεωμένη ὁ Ἰησοῦς. Κι’ ἄφησαν τὸν κόκκινο θάνατο νὰ ὀρμάει ἀπ’ τ’ ἀνοιχτὰ παράθυρα τοῦ σχολείου καὶ νὰ σκοτώνει τὸν μικρὸ μαθητὴ.

Ἔχτισαν μεγάλες πολιτείες μὲ τὴν ἀγωνία «διὰ τὴν ἐπαύριον» ποὺ διώχνουν τὸν παιδικὸ ἄγγελο, ποὺ ἐγκαταλείπουν τὰ ὄράματα, τοὺς ἀνθρώπους.

Ἔχτισαν τίς πολιτείες μὲ τοὺς καννίβαλους ποὺ κατασπαράζουν τὴ μικρὴ Μπίλ-λυ. Τίς πολιτείες ποὺ κυβερνᾶνε οἱ καπι-λευόμενοι τὴν ἀλήθεια, οἱ ὑποκριτὲς καὶ οἱ φαρισαῖοι. Τίς πεθαμένες πολιτείες, ποὺ θανατώθηκαν, γιατί οἱ ἀνθρωποὶ τοὺς χά-σανε «κάθε ἐλπίδα γιὰ μιὰ τίμια ἀντίστα-ση!»...

Ὡστόσο, κάπου πρέπει νὰ ὑπάρχει
ἕνας κόσμος

μὲ πιὸ τέλειο νόημα
ἕνας κόσμος παρμένος ἀπὸ τὴ γαλήνη
τῶν παιδικῶν ματιῶν.

“Ενας κόσμος, ποὺ τὰ χέρια μας

νὰ μποροῦν νὰ πιάσουν τὰ λουλούδια
δίχως τὸν κίνδυνο νὰ πεθάνουν!

“Ενας κόσμος ποὺ ὁ ἀέρας δὲ θὰ μυρί-ζει πίσσα ἀπὸ τὸ σύγνεφο τῆς θόμβας τῶν μετατόνων, νὰ κόβει τὴν ἀνάσα τῶν παι-διῶν. Ἐκεῖ ὅπου ὄλοι θὰ ἀγαπᾶμε τὸν γα-λήνιο ὕπνο τους!

Ἡ γνήσια ποιητικὴ εὐαισθησία τοῦ Καμβύση, μὲ τὸν καθαρὸ λυρισμὸ, φαίνε-ται πιὸ καθαρὰ στὸ ποίημά του: «Ἀπ’ τὸ γραμματοκιθῶτιο τοῦ Οὐρανοῦ», ἐνῶ ἡ κοσμοθεωριακὴ του θεμελίωση θρῖσκεται στὴ «Βασιλικὴ Ρίζα». Ἐδῶ, ὁ ποιητὴς, μὲ θαυμαστὸ τρόπο, μὲ γνήσιες ποιητικὲς εἰ-κόνες, μᾶς δείχνει τίς φλέβες ποὺ μᾶς κρατᾶνε στὴ ζωὴ:

“Ἄν δὲν εἶσουν Ἐσὺ ὁ ἴδιος, Κύριε,
ἡ βασιλικὴ μου ρίζα,
ποιὸς θὰ μὲ γλύτωνε
ἀπ’ τὴν ἐκμηδένιση!

Πραγματικά, τούτῃ ἢ ποίησι, εἶναι ἡ
ποίηση τῆς εὐθύνης. Ποίηση χριστιανικὴ!

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ...

Τὴν τραγικότητα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού περιζώνεται ἀπ' τὸ ἄγχος καὶ τὴν παγκόσμια θλίψη, πού ἀναζητᾷ διέξοδο ἐκπέμποντας τὸ «S.O.S.», μὲ μιὰν ἐναγώνια ἐνατένιση στοὺς πάμφωτους Γαλαξίες, κλείνει στὴ συλλογὴ τοῦ ὁ ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΪΣΤΡΑΛΗΣ: «Τὸ ἔλκ η θρο μ ἐ τ' ἄστρο», πού κυκλοφόρησε ὁ ἑλληνικὸς οἶκος «Alvin Redman» (Ἀθήναι 1964).

Ὁ ποιητὴς, μέσα σὲ στίχους γεμάτους εὐαισθησία καὶ μουσικότητα, μετουσιώνει τὸ ἀνθρώπινο δράμα σ' ἓνα τραγοῦδι ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ποίησή του στὸ βάθος εἶναι ποίηση ἀνθρωπιστικὴ μὲ προεκτάσεις στὴν αἰωνιότητα. Καρδιοχτυπᾷ ὁ ποιητὴς γιὰ τὸν συνάνθρωπο κι' ἀναλογιέται μὲ πολλὴ περίσκεψη τὸ χάος πού φέρνει ὁ δρόμος τῆς ἀρνήσης:

Ἡ ὄχτη τοῦ ποταμοῦ πού διάλεξες
καὶ ξεκουράζεσαι νεκρὸς
εἶναι μιὰ χώρα μυθικὴ
(πραγματικὴ 'ναι ἡ κόλαση μόνο τοῦ
κόσμου τούτου)
γιατί ἐσὺ δὲν ἔχεις τ' ἄγχος πιά, δὲν
ἔχεις σκέψη ὀδυνηρῆ.
(Ποίημα σὲ σκοτωμένο ἐχθρό)

Οἱ εἰκόνας του πλούσιες καὶ πλαστικές, εἶναι γεμάτες πόνος καὶ ἐγκαρτέρηση, γεμάτες πίστη γιὰ τὸ αὔριο. Ὁ στίχος του, χυμώδης, μὲ καθαρότητα ἐκφραστικὴ, μὲ δραματικὲς προεκτάσεις, ἀκολουθεῖ τὶς σύγχρονες ἀνανεωμένους ποιητικὲς μαρφές.

Δὲν εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ διαβάσω τὶς δυὸ προηγούμενες συλλογές τοῦ κ. Μαΐστράλη: «Καπνὸς ἀπ' τὴν Ἰθάκη—1953» καὶ «Λωτοί—1958», γιὰ νὰ μπορῶ νὰ μιλήσω γιὰ τὴν ποιητικὴ του πορεία. Ὡστόσο, καὶ μὲ μόνη τὴ συλλογὴ «Τὸ ἔλκ η θρο μ ἐ τ' ἄστρο», μπορῶ νὰ πῶ: Ὁ κ. Μ. ἔχει μιὰ σημαντικὴ παρουσία στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα καὶ ἔχει συναίσθηση τῆς εὐθύνης του σὰν ποιητῆς.

★

«Ἀπόπειρα αὐταρκειᾶς» εἶναι ὁ τίτλος καὶ ἡ οὐσία τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ ΒΑΓΙΟΥ ΜΠΑΓΛΑΝΗ (Θεσσαλονίκη 1964). Ποίηση δωρικὴ, μὲ

στίχο ἀδρό, περίτεχνο, ὀλοκληρωμένο. Οἱ μεταφυσικὲς ἀναζητήσεις τοῦ ποιητῆ εἶναι φανερές· κ' ἡ ἀγωνία γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πορεία τοῦ σήμερα, γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ αὔριο, ἔντονη. Σὲ τούτους τοὺς στίχους ἡ ψυχικὴ πάλη ἀνάμεσα στὸ σήμερα καὶ στὸ αὔριο, ἀνάμεσα στὸ γήϊνο καὶ στὸ οὐράνιο, γίνεται δραματικὸ κονταροχτύπημα «ἐν τόπῳ αἰχμηρῶ»:

Εἶναι οἱ χέρσοι ἀγροὶ καὶ τὰ κλειστὰ
παράθυρα πού περιμένουν.

Περιμένουν τὸν ὑετὸ τοῦ οὐρανοῦ νὰ μαλακώσει τὸ ἄνυδρο χῶμα, νὰ κάμει κάρπιμο τὸ στάρι. Περιμένουν τὸν καινούργιο ἄνεμο νὰ φυσήξει, ν' ἀνοίξει τὰ παράθυρα νὰ μπεῖ μέσα ὁ ἥλιος, νὰ μποῦν τὸ φῶς καὶ τὰ ὄνειρα.

Κι' ὁ ποιητὴς θλίβεται γιατί ξαναγεννιέται μὲ ρωγμές στὴν ψυχὴ. Κι' εἶναι καθρεφτισμένο στὸ πρόσωπό του τὸ δράμα τῆς ἀνθρωπότητας. Τὸ δράμα τὸ δικό μας! Ξεχάσαμε τὴν ἀρχὴ μας, τὴν ἀρχὴ πού ξεκινήσαμε. Ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ θγήκαμε. Γιὰ τὴ βέωση πλαστήκαμε. Μὰ πιστέψαμε στὴ δικὴ μας αὐτάρκεια καὶ γίναμε οἱ ἀνόητοι Γαλάτες, πού καταντήσαμε στὴν ἀποστέωση τὴν ἀπλή τήρηση τῶν διατάξεων τοῦ Νόμου, στὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὴ σάρκα κι' ὄχι μὲ τὴν ἀναγέννηση τῆς καρδιάς:

—Ἀνόητοι Γαλάτες

—Ἀδελφοί μου

—Ὡσου ν' ἀδειάσουν τὰ μάτια μου

—Τὰ μάτια τοῦ αἰῶνος τούτου—

Ὁ οὐρανὸς θ' ἀρχίζει ἀπ' τὸ ψωμί καὶ
θὰ τελειώνει στὸ Θεό..

Τί φρικτὸς λόγος! Πόση τραγικότητα κλείνει! Καὶ πόση ἀλήθεια!...

Τὸ σπέρμα τοῦ κόσμου εἶναι ἀγάπη.

Ὁ ἐρχόμενος ἄνθρωπος ἄς διώξει τὴν ἔνοχη ἀδιαφορία. Ἄς ἀπλώσει χερί ἀδερφικό. Κι' ἡ σιωπὴ μὰ μπροστὰ στὸ χάος, στὸ ἀδιέξοδο ἄς «μετουσιωθεῖ σὲ ἀνθρώπινη παρουσία...».

★

Καινούργια παρουσία καὶ σημαντικὴ προσφορὰ στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα εἶ-

ναί το μελέτημα του ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΙΑΚΟΥ: «Μορφές και θέματα λογοτεχνίας» (Αθήνα 1964). Ο συγγραφέας, εύσυνειδητος όπως πάντα, εξετάζει με θαυμάσια κριτική διεύθυνση τα θέματά του, τοποθετεί τα πρόσωπα και τὰ πράγματα, αναλύει τις έννοιες, συνθέτει τὰ γεγονότα. Η γλώσσα του, χυμώδης και ρέουσα, αιχμαλωτίζει τὸν ἀναγνώστη, τὸν εἰσάγει εὐχάριστα καὶ βέβαια στὸ χῶρο τὸν πνευματικό, στὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας μας. Βαθὺς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, τῆς κλασικῆς καὶ τῆς νεώτερης, ἀναλύει τις μορφές της, γεμάτος πάθος γιὰ τὸ ἰδανικό του, χαρίζοντάς μας ζωντανές, ζεστές σελίδες κι' ὄχι ἀποστεωμένῃ κριτικῆ ἀνάλυση ἢ ἀπλή ἱστορικὴ τοποθέτηση τῶν μορφῶν καὶ θεμάτων πού ἐξετάζει.

Σημειῶνω ἰδιαίτερα τὸ δοκίμιο: «Τὸ ἱστορικό ἢ ἔθνικό λογοτεχνημα». Εἶναι ξένα σημαντικὰ θέματα, πού ὁ κ. Γιάκος τὸ διεξέρχεται μὲ ὅλη τὴ συναίσθηση τῆς εὐθύνης πού γεννᾶει στὸ μελετητὴ του. Καὶ πέρνει τὴ σωστὴ θέση: «Ἡ νεοελληνικὴ ἔθνικὴ ἱστορία ἔχει πλούσιο ὕλικό γιὰ καταγραφή λογοτεχνική... Εἶναι καὶ τὸ ὕλικό πού εισέρει ἀπὸ τὴν καθημερινή, ἀπὸ τὴν τρέχουσα ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι μονάχα ἀπὸ τὴν γενικώτερη, τὴν ἱστορικὴ ζωὴ τοῦ Γένους, ἀπὸ τὸ Παρελθόν. Πρέπει νὰ καταγραφῆ πρέπει νὰ ἀποδοθῆ καὶ αὐτὸ, τὸ φρέσκο, τὸ ζωντανό ὕλικό, τῆς τρέχουσας, τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, φανταστικῆς ἢ πραγματικῆς ἀδιάφορο, γιατί κι' αὐτὸ θ' ἀποτελέσει κάποτε μαρτυρία τῆς ἐποχῆς του» (σ. 28). Συμφωνοῦμε ἀπόλυτα. Αὐτὸ θὰ διασώσῃ τὴν ἱστορικὴ μαρτυρία, θὰ προβάλει τὴν ἔθνικὴ συνείδηση. Ὁ γνήσιος λογοτέχνης θὰ «στήσει γέφυρα ἀνάμεσα στὸ "Ἔθνος καὶ στὴν τέχνη του. Εἰδικώτερη πρόθεση τοῦ ἱστορικοῦ ἢ ἑθνικοῦ λογοτεχνῆ εἶναι αὕτη: "Ὅχι πῶς νὰ ξεγελάσει τὸ ἔθνος του, μὰ πῶς νὰ τὸ συνηθίσει στὸ νὰ διαθάζει καὶ στὸ νὰ οἰκονομεῖται τὴν ἱστορία του, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πῶς ὑπηρετεῖ τάχα μιὰ «προγραμματισμένη» τέχνη. Ἡ ἱστορία αὐτῆ, ἱστορία μάζας κι' ὄχι μεμονωμένων ἀτόμων, εἶναι δραματικὴ στὴν ὕψη της κ' ἡρωϊκὴ, ἀφοῦ τέτοια στάθηκε καὶ ἡ διαδρομὴ τοῦ γένους μέσα στοὺς αἰῶνες. Ἀλλοίμονο ἂν ἡ πνευματικὴ του παραγωγή δὲ θυζαίνει ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀντρίκεια πηγὴ!» (σ. 30).

Διόλου δὲν διστάζει ὁ κ. Γιάκος σὲ ρωμαλέες τομὲς καὶ σὲ ἐξέταση θάθους. Ὁ νευρώδης λόγος του ἐισχωρεῖ, ἀνατμίνει φωτίζει τις πτυχές τοῦ στοχασμοῦ καὶ τοῦ λόγου, ἀναλύει σωστὰ τις μορφές καὶ τὰ θέματα τῆς λογοτεχνίας μας πού τὸν ἀπασχολοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ

βιβλίου-δοκίμιο τοῦ κ. Γιάκου στὰ Νεοελληνικά Γράμματα εἶναι σημαντικὴ.

★

Καρπὸς μεγίστης ὑπομονῆς κι' εὐσυνειδησίας εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ ΧΡΗΣΤΟΥ Β. ΖΙΑΚΚΑ: «Τί λένε οἱ σοφοὶ καὶ ὁ κόσμος». Ἐνα ἔργο ἀξιοθαύμαστο, μὲ ἀναμφισβήτητη συμβολὴ στὸν πνευματικό χῶρο. Ἐχῶ τὴ Β' ἔκδοσή τοῦ τρίτου τόμου τοῦ ἔργου στὰ χέρια μου καὶ μένω κατάπληκτος ἀπὸ τὸν ὄγκο καὶ τὴν ἐπιμελημένη ἐργασία τοῦ συγγραφέα, γιὰ τὴ συγκέντρωση καὶ σωστὴ ταξινομήση τοῦ ὕλικου τοῦ.

Ἀφορισμοί, ἀποφθέγματα, γνωμικά καὶ παροιμίες γύρω ἀπὸ βασικὲς ἀξίες, πού συνθέτουν τὸν πνευματικό χῶρο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τις καθημερινὲς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του, εἶναι τὸ ὕλικό τοῦ βιβλίου. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο νὰ συγκεντρώσεις τις γνώμες τῶν σοφῶν καὶ τὰ λαϊκά ἀποφθέγματα γύρω ἀπὸ ὀρισμένες ἀξίες τῆς ζωῆς. Χρειαζέται καὶ γνώση πολλή καὶ ὑπομονὴ ἀνεξάντλητη καὶ εὐσυνειδησία ἀκαταμάχητη καὶ μεθοδικότητα ἄριστη. Ὡστόσο, ἂν κρίνω ἀπ' τὸν τρίτο τόμο τοῦ ἔργου—δὲν εἶχα τὴν εὐτυχία νὰ ἴδω τοὺς δυὸ προηγούμενους τόμους—ὁ κ. Ζιάκκας συγκεντρώνει ὅλες αὐτὲς τις προϋποθέσεις, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐργασία του εἶναι σωστὴ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἀξία. Πιστεύω πῶς ἡ ἐπιχειρηματολογία, πού προσφέρει τὸ βιβλίο, εἶναι ἀνεχτίμητη καὶ ἀξίζει νὰ γίνῃ χτήμα προπάντων τῶν νέων. Τὰ σχολεῖα πολὺ θὰ ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπ' αὐτό.

★

Ὁ ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, μὲ τὸ βιβλίο του: «Γύρω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ» (Λευκωσία Κύπρου 1964) ἐπιβεβαίωσε, γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, τις ἀνεξάντλητες δυνατότητες, γιὰ λογοτεχνικὴ ἀνάπλαση, πού προσφέρει τὰ γεγονότα καὶ τὰ πρόσωπα τῆς Γραφῆς. Εἰδικώτερα τὰ Εὐαγγέλια, μὲ τις ἀναριθμητὲς ταπεινὲς καὶ ἀνόνημες μορφές, τις γεμάτες καλοσύνη καὶ εὐλάβεια, πού ἀκολουθοῦσαν σὲ κάθε θῆμα τὸν Διδάσκαλο, εἶναι πηγὲς ἀνεξάντλητες σὲ ἔμπνευση, πηγὲς πνευματικοῦ πλοῦτος ἀνεκτίμητου. Ὡστόσο, παρανοημένες ἀπ' τὴ λογοτεχνία μας, καὶ τὸ χειρότερο: ξεχασμένες ἢ παραχαραγμένες ἀπ' τοὺς χριστιανούς λογοτέχναις...

Ὁ κ. Νικολαΐδης, στὰ Χριστιανικά Γράμματα, χρόνια δουλεύει γιὰ ν' ἀνοίχῃ τοῦτος ὁ θησαυρός. Καὶ μᾶς ἔδωσε, τὰ τελευταῖα χρόνια, βιβλία ἀξιόλογα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιαν-

κούς αϊώνες, όπως τὸ «Κυπριανὸς ὁ Μάγος» (1958) καὶ «Τῶ καιρῶ ἐκείνω» (1962).

Στὸ «Γύρω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ», ἔσκυψε εὐλαστικά πάνω στὰ Εὐαγγέλια ζωντάνεψε μὲ ἀφθαστη ψυχογραφικὴ ἱκανότητα τὶς θεῖες μορφές μέσα στὴν ἴδια ἐκείνη ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ αὐτοπρόσωπη παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Διάχυτες οἱ σελίδες του ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ λιτότητα ποὺ στόλιζαν τὶς θεῖες ἐκείνες μορφές, τοὺς ἀπλοῦς καὶ ταπεινοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, ποὺ ἔτρεχαν ν' ἀκούσουν τὸν Διδάσκαλο, συγκλονίζουσαν καὶ τὸν πιὸ ἀδιάφορο ἀναγνώστη. Καθὼς ὁ ἴδιος ἐξομολογεῖται στὸ προλογικὸ σημείωμα τοῦ βιβλίου του, ἀναλογίζεται: μὲ πόση ἐπιείκεια, καλοσύνη καὶ ἀγάπη δέχτηκε ὁ Ἰησοῦς κάθε φορὰ τοὺς ἀπλοῦς, σεμνοὺς καὶ ἀφανεῖς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ—τοὺς φτωχοὺς, τοὺς ἀρρώστους, τοὺς κατατρεγμένους, τοὺς θασσανισμένους, τοὺς ἀμαρτωλοὺς—ποὺ ζητοῦσαν τὴ βοήθειά Του, ποθοῦσαν ν' ἀκούσουν τὸ Εὐαγγέλιό Του, νὰ τοῦ υποβάλουν μιὰν ἐρώτηση, μιὰν ἀπορία, γιὰ νὰ πάρουν τὸ ὕψηλό καὶ φωτεινὸ δίδαγμα καὶ τὸ θεόπνευστο λόγο Του, ν' ἀγγίξουν δειλὰ κι' εὐλαστικά, μὲ τὴν ἄκρη τῶν δαχτύλων τους τὸν ἱερόν Του χιτῶνα. Καὶ παίρνει κι' αὐτὸς, ἀνάμεσα στοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀσημένους ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, μὲ τὸ ἴδιο δέος καὶ τὴν ἴδια εὐλάβεια, μιὰν ἀπόμακρη καὶ παράμερη θέση, καὶ ποθεῖ καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν πλησιάσει.

Καὶ εἶναι θέβαιο πῶς μὲ τοῦτο τὸ βιβλίον, ὁ συγγραφέας: ἀγγίζει τὸν χιτῶνα Του, ἀποτυπώνει διακριτικά, λεπτὰ καὶ ἀθόρυθα, μὲ ὅλη τὴν ἱκμάδα τοῦ μυαλοῦ του, μὲ τὸ ἴδιο τὸ αἷμα τῆς καρδιάς του—καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος—τὴ Θεῖα Μορφή, καὶ μᾶς χαρίζει ἕνα βιβλίον γεμάτο ζωὴ καὶ ἀλήθεια.

★

Ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον παίρνει τὸ βιβλίον τοῦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Π. ΚΑΒΑΡΝΟΥ, τ. καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας στὸ πανεπιστήμιον τῆς Βορείου Καρολίνας: «Ἀθανάτου Ζωῆς Σύμβολα καὶ Ἐνδείξεις»—ποὺ κυκλοφόρησε ὁ ἐκδοτικὸς Οἶκος «Ἀστήρ» (Ἀθήναι 1964)—μὲ τὴν παράθεση τῆς διδασκαλίας τῶν

Λεσβίων Ἱεραρχῶν: Βενιαμίν, Γρηγορίου καὶ Κωνσταντίνου Κοϊδάκη: περὶ Ψυχῆς καὶ Ἀθανασίας. Κείμενα περισπούδαστα, γεμάτα θεῖα σοφία, καὶ πάντα ἐπίκαιρα. Οἱ συγγραφεῖς τους, μορφές ἡγετικές, πιστεῦσαν πρῶτα στὴ δύναμη τῶν ἔργων κι' ὕστερα στὴ δύναμη τοῦ λόγου. Χαρακτηριστικά, ὁ Βενιαμὴν ὁ Λέσβιος, σ' ἕνα λόγο του, ποὺ ἐξεφώνησε τὴν Β' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, στὰ 1811, συμβουλεύει τοὺς κληρικούς: «Ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ἂν θέλετε νὰ σᾶς τιμᾶ καὶ νὰ σᾶς σέβεται ὁ λαὸς κατὰ τὸ χρέος του, πρέπει πρῶτον νὰ τὸν φωτίζετε μὲ τὸ φῶς τῶν καλῶν ἔργων σας, καὶ δεύτερον νὰ τὸν διδάσκετε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν διδασκαλίαν σας» (σ. 127). Ἴσως αὐτὸ νὰ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας τους καὶ στὸν γραπτὸ λόγο. Γιατί τὰ κείμενά τους, γεμάτα σοφία καὶ θεῖα γνώση, ἀγγίζουν βαθειὰ καὶ τὸν πιὸ ὀρθολογιστὴ ἀναγνώστη. Ἀντικρούουν μὲ ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα τὶς ὑλιστικὰς καὶ ὀρθολογιστικὰς θεωρίες περὶ ἀνυπαρξίας τῆς ψυχῆς.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Κ. εἶναι: Προσκύνημα στοὺς Ναοὺς τῆς ἐπαρχίας Πλωμαρίου Λέσβου. Ἐξετάζει ὁ σ. τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν καὶ ἱστορεῖ τὶς ἅγιες εἰκόνες ποὺ θρίσκονται σ' αὐτοὺς. Γιὰ νὰ καταλήξει στὸ συμπέρασμα: «Οἱ ἁγιογράφοι ποὺ ἐζωγράψαν μέχρι τὸ 1850 ἦσαν ταπεινοί, θεοφοβούμενοι ἄνθρωποι, ποὺ πίστευαν καὶ ἐνοιώθων πῶς μὲ θεῖα φώτιση ἐζωγράφιζαν τὶς εἰκόνες τους, καὶ πῶς συνεπῶς οἱ εἰκόνες αὐτὲς ἦσαν μᾶλλον ἔργα Θεοῦ παρά δικά τους. Γι' αὐτὸ τὶς πιὸ πολλὰς φορές δὲν ἔγραφαν τὸ ὄνομά τους στὶς εἰκόνες καί, ὅταν τὸ ἔγραφαν, ποτὲ δὲν τὸ ἔγραφαν σὰν ὑπογραφή, οὔτε ἔλεγαν: «Ἔργον τοῦ τάδε», ἢ «χ εἶ ρ τοῦ τάδε»... Οἱ νεωτερισταὶ ἁγιογράφοι συνήθως παραλείπουν τὸ «Διὰ χειρὸς» ἢ «χειρ», καὶ εἴτε ὑπογράφουν τὴν εἰκόνα, εἴτε γράφουν: «Ἔργον τοῦ τάδε». Ἡ εἰκόνα χάνει πλέον τὸν ὑπερφυσικὸ χαρακτήρα της, παύει νὰ εἶναι καρπὸς προσευχῆς, κατανύξεως, καὶ φωτισμοῦ» (σ. 116, 117).

Ἡ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ σ. εἶναι μιὰ ἀπλὴ ρέουσα δημοτικὴ, ποὺ κάνει ἀκόμη πιὸ ἐνδιαφέρον τὸ βιβλίον.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). —Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 38. —Υπεύθυνος: Γ. Δ. Ἱατροῖδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθήναι (114). Ἔτησίαι συνδρομῆ δεχ. 70, ἐξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.